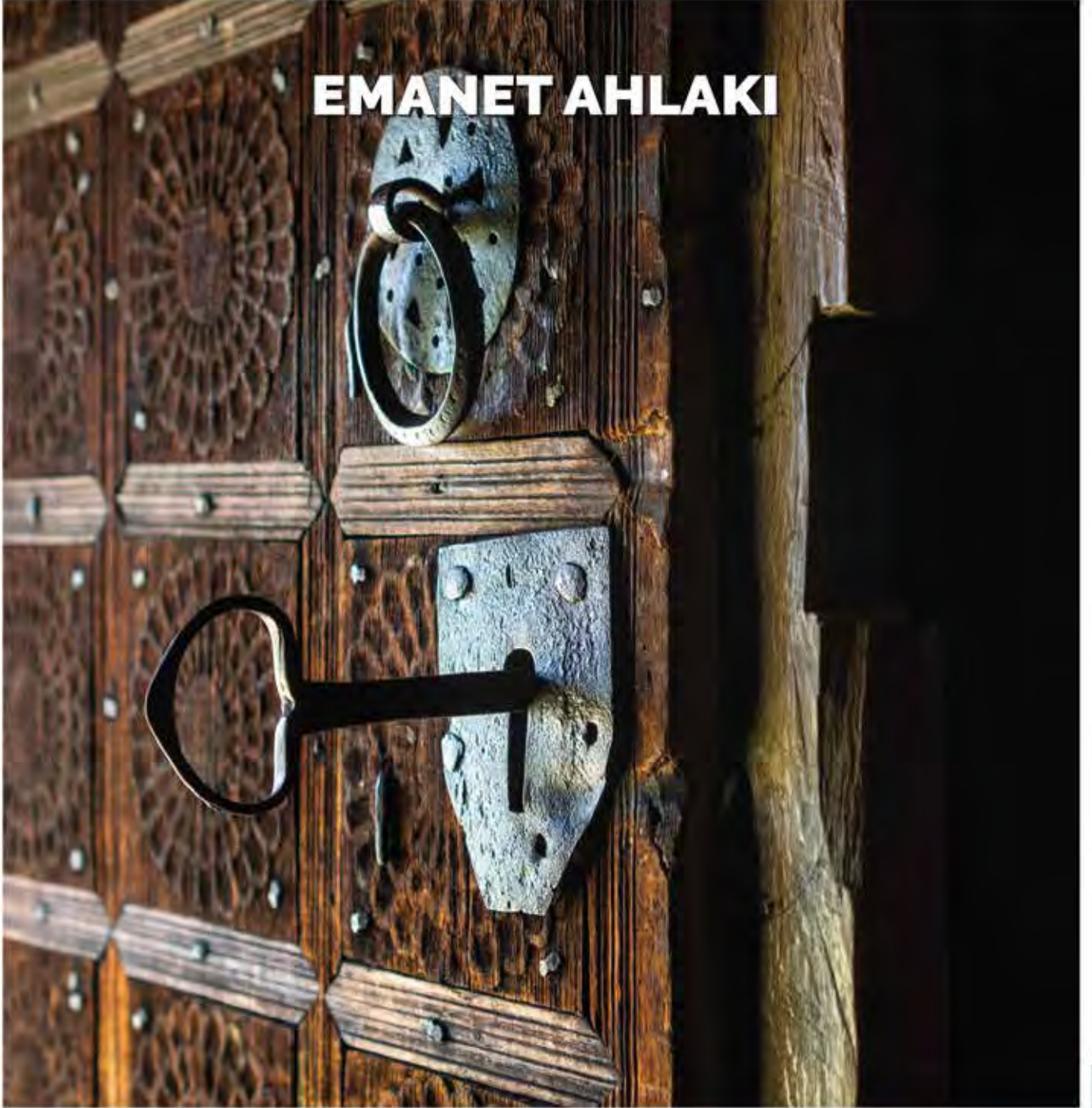

diyânet

Aylık Dergi | Şubat 2023 | Sayı: 386

EMANET AHLAKI

■ Emanet
Ahlakı

■ Muhammedü'l-Emin
ve Emanet

■ Emanet Şuuruyla
Anlam Kazanan İnsani
Varlığımız

■ Prof. Dr. Cafer Sadık
Yaran ile Emanet Ahlakı
Üzerine Söyleşi

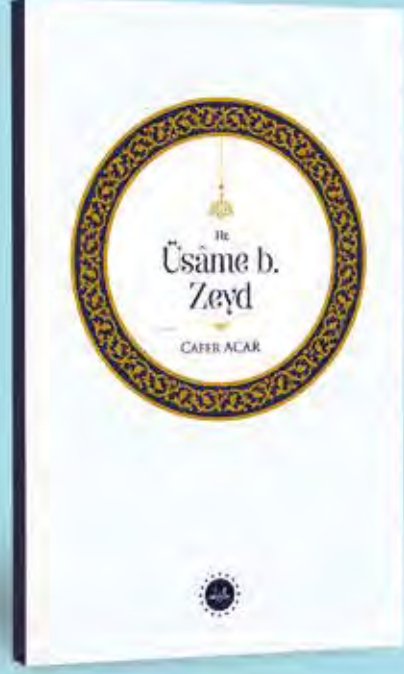
■ Üç Ayların
Hayatımıza
Bıraktığı İzler

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve atışeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Peygamberimizin hane-i saadetinde yetişmiş olan Üsâme b. Zeyd (r.a.) ve ailesinin yaşamı, bütünüyle çok şey öğreneceğimiz örneklerle doludur. Peygamberimizin desteğiyle hürriyetine kavuşan Üsâme ve ailesi, Mekke toplumunda saygınlık mücadelesini yaşamları boyunca vermişlerdir.

Kâinat düzeni ve içinde yaşadığımız dünya, emanetler silsilesiyle dengelenmiştir. İnsanoğlu özgür tercihleri, aklını kullanma kabiliyeti ve iradesi sebebiyle bu silsilenin odak noktasında bulunur. Nitekim Cenab-ı Allah (c.c.) insanı, yeryüzün halifesi yapmış, arzı imarla görevlendirdiği gibi iyiliği emredip kötülükten sakındırmakla da mükellef kılmıştır.

Her bir Müslümanın bireysel hayatında emanet bilincini daima uyanık tutması; anne babasına, eşine, çocuklarına, arkadaşlarına ve diğer bütün insanlara bu dikkatle yaklaşması; onlarla hukukunu emanet şuuruyla yerine getirmesi onun ayırt edici vasfıdır. Çünkü bizler “elest bezmi”nde Âlemlerin Rabbine verdiğimiz sözün gerekliliklerini yerine getirmekle, her şeyden önce bu misakımıza harfi harfine riayet etmekle mesulüz. En büyük emanet imanımızdır. Bizlere bahşedilen bu nimeti korumalı, ona gözümüz gibi bakmalıyız. Öte yandan yetişkinler olarak gelecek nesillerin de bizlere emanet edildiğini, onların üstün ahlakla donatılması noktasında elimizden geleni yapmamız gerektiğini unutmamalıyız. Kısaca emanet bilinci, kendi benliğimizden başlayıp halka halka ailemizi, çevremizi, toplumu da içine alan en yüksek sorumluluk bilincinin adıdır, diyebiliriz.

İslam dini, nemelazımcılığı ve bencilliği yasaklar. Her insana kendi imkânı, takati ve bulunduğu konum itibarıyla birtakım ödevler yükler. Gelip geçici hayatlarımızın nihayetinde, bizlere bahşedilen emanetlere ne kadar sadık kaldığımız, ne kadar sahip çıktığımız ve ne kadar ihtimam gösterdiğimiz sorularının cevabıyla baş başa kalırız. Bu cevaplar, hayatımızı mümince yaşayıp yaşamadığımızın da yanıtı olur.

Diyanet Dergisi olarak “Emanet Ahlakı” dosya konusuyla huzurlarınızdayız. Dr. Mehmet Ali Çalgan, “Emanet Ahlakı”; Prof. Dr. Selçuk Coşkun, “Muhammedü'l-Emin ve Emanet”; Prof. Dr. Soner Gündüzöz, “Emanet Şuuruyla Anlam Kazanan İnsani Varlığımız” başlıklı yazılılarıyla dosyamıza katkıda bulundular. Bu ayki söyleşi konuğumuz ise Prof. Dr. Cafer Sadık Yaran Hocamız.

Üç ayların bereketli iklimini soluduğumuz şu günlerde emanet ahlakının, bizlerin ve nesillerimizin ayrılmaz bir melekesi hâline gelmesini Yüce Rabbimizden niyaz ediyor, bu vesileyle Miraç Kandili'nin milletimize ve ümmet-i Muhammed'e hayırlar getirmesini temenni ediyorum.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere. İyi okumalar.

Doç. Dr. Fatih KURT

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

EMANET AHLAKI
Dr. Mehmet Ali ÇALGAN

10 GÜNDEM

MUHAMMEDÜ'L-EMİN
VE EMANET
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN

14 GÜNDEM

EMANET ŞUURUYLA ANLAM
KAZANAN İNSANI VARLIĞIMIZ
Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. CAFER SADIK YARAN:
“İSLAM, EMANET ODAKLI BİR AHLAK
İNŞA EDER.”
Mahir KILINÇ

22 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DÜNYEVİLEŞME: ANLAMIN YİTİRİLİŞİ
YA DA VARLIK YOKSUNLUĞU
Dr. Osman Nuri DEMİR

26 DİN DÜŞÜNCE YORUM

AHLAKLI BİREYİN OLUŞMASINDA
KUR'AN'IN ROLÜ
Doç. Dr. Adil BOR

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İNFAK AHLAKI
Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

32 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

EN SADIK YOLDAŞ
SALİH AMEL
Ahmet OĞUZ

34 DİYANET ARŞİVİ

KÖYE VE KÖY HALKINA ADANMIŞ BİR ÖMÜR
ALİ VAHİD ÜRYANI
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
386

ŞUBAT
2023

Diyabet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

TEKNOLOJİ VE
MÜSLÜMAN ÖZNE ÜZERİNE
Doç. Dr. Muhammet ÖZDEMİR

42 LİSAN-I KALP

HÜZÜN Kİ EN ÇOK YAKIŞANDIR
ÂŞIKLARA

Dr. Lamia LEVENT ABUL

44 BUNU KONUSALIM

HİKMET EMDİ:
"HEPİMİZ KAR TANELERİ GİBİ
FARKLIYIZ, ÖZELİZ, BİRİCİĞİZ."
Mahir KILINÇ

46 DİN TARİH TOPLUM

ÜÇ AYLARIN HAYATIMIZA
BIRAKTIĞI İZLER
Hüseyin DERİN

50 DİN TARİH TOPLUM

EVLADIMIZIN GÖNÜL DÜNYASINA
İŞLEMEMİZ GEREKEN ÜÇ NEBEVİ ÖLÇÜ
Salih KÖSE

52 DİN TARİH TOPLUM

ZİKİR: KATRE-İ HUZUR
Yavuz KURT

56 KUR'AN SURELERİ

BAKARA SURESİ
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

60 | Gezi Mikrofön

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

TARZ-I KADİM ÜZERE YENİ BİR YOL
ŞEYH GALİP
Canan OLPAK KOÇ

66 | MEKÂN BİLİNCİ
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

BEYTÜLHİKME
Alparslan AKÇA

70 KAFAMA TAKILANLAR

ŞEFAAT NEDİR?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

ABDULFETTAH EBU GUDDE
KİTAPLAR ARASINDA GEÇEN BİR HAYAT
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

İHTİMALLER DENİZİNDE BOĞULMAK: KAYGI
BOZUKLUĞU VE ÇÖZÜM YOLLARI
Dr. Psk. Esra CEYLAN

78 HATIRA DEFTERİ

BENİ DİNLEYEN BİRİ VAR
Rukiye DEMİRCİ KÖKLÜ

80 KİTAPLIK

SAHABE HATIRALARI
Zeynep Feyza AKKAYA

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 300.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 108 ABD Doları
AB Ülkeleri: 54 Euro
Avustralya: 225 Avustralya Doları
İsviçre: 96 Frank
Avusturya: 93 Euro

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonemin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi:

23.01.2023

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayı organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

EMANET BİLİNCİ

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyaret İşleri Başkanı

Kavramlar, iletişimin vazgeçilmez köprüleridir. Bir şeyi tanımlamanın, anlatmanın vazgeçilmez araçları; düşünmenin, fikir oluşturarak hareket etmenin birincil vasıtalarıdır. İnsanoğlunun hayat boyu bütün öğrenmeleri için büyük önem arz eden kavramlar, onun varlıklar, olaylar ile olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etmesine, muhtemel zihni karışıklıklardan korunmasına katkı sağlar.

İslam dini bütün insanlığa, içeriklerini açık bir şekilde ortaya koyduğu bazı kelimeler ve kavramlar hediye etmiştir. Emanet de İslam'ın kendine mahsus anlayış ve mesajını, insanlara öğretmek üzere kullandığı bu kavramlardan biridir ve "Güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak tevdi edilen maddi ve manevi haklar, imkânlar" gibi bir kuşatıcılığa sahiptir. Dinî literatürümüzde oldukça kapsamlı kavramsal içeriği bulunan emanet ile ilgili ayet ve hadisler, emanete riayet, insanların arasında güzel ahlaka dayanan ilişkiler kurmadaki değerini ve toplumsal hayatta huzur ve barışın sağ-

lanmasındaki önemini de ortaya koymaktadır.

İnsanı güzel ahlaki davranışlara sevk eden, onu bu yönde motive eden asıl unsur ise imandır. İyi ve kötüyü belirleyen bir kuvvet olan iman, Allah'a güvende, diğer insanların kendisinden emin olmalarını sağlamada ana etkidir. İman, ibadet gibi dinî yükümlülüklerin yanı sıra, beden ve ruh sağlığı, makam mevki gibi imkânlar, antlaşmalar, sözleşmeler, kişilik haklarına, aile mahremiyetine ve meskene saygı, nimetlere karşı şükür gibi etik ve sosyolojik ilke ve kuralları da kapsamaktadır. Aynı kökten gelmeleri sebebiyle "iman" ve "emin" kavramları arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. İslam düşünce ve ahlakına göre bu bağ, bir tarafıyla insandan Allah'a diğer tarafıyla da insandan insana olmak üzere iki yönlüdür. Bir yanda yarattıklarına güven veren, onları korkudan beri kılan Allah'a (c.c.) iman eden, O'na güvenen ve bundan dolayı kendisini emniyet ve huzur içinde hisseden insan; diğer yanda Allah'a imanından dola-

yı O'nun yarattıklarının güven-diği, itimat edilen, eliyle ve diliyle kimseye zarar vermeyen insan yer almaktadır.

İslam medeniyetinin temelini oluşturan anahtar kavramlardan olan emanet ve güven ile adalet arasında da çok yakın bir ilişki söz konusudur. Topluluklar halinde yaşayan insanlar doğal olarak birbirlerine muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç sebebiyle adalet, hukuk gibi kavramları emanet bilinci ile birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Kur'an-ı Kerim bu hususa, "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder..." (Nisa, 4/58.) ayet-i kerimesiyle, hukukun en geniş kapsamlı ilkelerinden olan 'emanet' ve 'adalet' kavramlarını bir arada zikrederek dikkat çekmiştir. Nihayetinde bu değerler; insanlara karşı haksız yaklaşımlarda bulunulmamasını, zulme rıza gösterilmemesini, sahip olunan görevlerin emanet olarak görülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

"Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi..." (Ahzab, 33/72.) ayet-i kerimesinde yer alan ve birden fazla anlam zenginliğine sahip emanet kavramıyla Cenab-ı Hak, dinî yükümlülüklerle birlikte insanlar arasındaki emanete konu olan hususlara da işaret etmiştir. Bu emaneti yüklenmekle insan hem maddi hem de manevi olarak

büyük bir sorumluluğun altına girerek diğer varlıklardan ayrılmış, "eşref-i mahlûkat" makamına yükselmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de müminlerin erdemli davranışlarından bahseden, "Yine o müminler, emanetlerine ve ahitlerine sadakat gösterirler." (Müminun, 23/8.) ayetini dikkate alan müfessirler, Allah'a ve diğer insanlara verilen sözleri de emanet kapsamında değerlendirmişlerdir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de birçok hadis-i şerifinde verilen sözlerin, sıraların, yapılan vaatlerin ve aile mahremiyetinin birer emanet olduğunu vurgulamışlardır.

Dinimize göre bedenimiz, sağlığımız, eşimiz, çocuklarımız ve vatanımız da bizlere birer emanettir. Aynı şekilde insanlar ve diğer canlılar için yaratılan ortak yurdumuz dünya da Yüce Allah tarafından bizlere, ölçülü kullanılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması için bir süreliğine emanet olarak verilmiştir.

Emanet, peygamberlerin sıfatlarından biridir ve bu sıfatlarla onlar Allah'ın buyruklarını insanlara ulaştırmak, onlara bilmediklerini öğretmek ve insanları kötülükten arındırmak üzere müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilmişlerdir. Peygamberlerin güvenilir olma özelliklerinin yanı sıra emin vasfına sahip olmalarının sebebi, ilahi vahyi herhangi bir değişikliğe uğratmaksızın insanlara tebliğ etmeleri ve gönderildikleri hikmet gereği öğrettikleri ve davet ettikleri şeyler

konusunda güzel ahlaklarıyla uygulamalı birer örnek olmalarıdır.

Güzel ahlak ile güven ve emanet arasındaki bu sıkı ilişkinin en güzel örneği Peygamber Efendimizdir. O, İslam ahlakının nasıl olması gerektiğini gençlik yıllarından itibaren yaşayarak göstermiş, peygamber olmadan önce ahlaki niteliklerinden dolayı sarsılmaz bir güven kazandığı için Muhammedü'l-Emin lakabıyla anılmıştır. Hz. Peygamber, hayatının her safhasında sadece müminlerin değil, İslam düşmanlarının da kendisinden emin olduğu yüce bir şahsiyet olarak bilinmiştir.

Güvenilir olmayı, müminlerin ayrılmaz vasfı olarak nitelendiren Peygamber Efendimiz, "Mümin, insanların canlarına ve mallarına zarar vermeyeceğinden emin oldukları kimsedir." hadis-i şerifiyle (Tirmizi, İman, 12.) güzel ahlak, güven ve emanet arasındaki doğrudan bağı da ortaya koymuştur. Peygamber Efendimiz, İslam dininin bu evrensel dinamiklerinden hareket ederek, farklı coğrafyalardan gelen ve farklı statüye sahip insanlar arasında adalet, emanet, ehliyet ve kardeşlik esaslı bir toplum düzeni tesis etmiştir.

Dünya hayatında güven veren, mutlu, huzurlu bireylere ve topluma sahip olmak, ebedi yurdumuz ahirette de bahtiyarlığa erişmek ancak "emanet edileni korumak ve verilen sözü yerine getirmek"le (Mearic, 70/32.) mümkün olabilecektir. ■

EMANET AHLAKI

Dr. Mehmet Ali ÇALGAN

Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Büyük bir inanç ve ahlak buhranı yaşadığımız bu çağda, bir güven toplumu tesisi için ihtiyaç duyduğumuz faziletlerin başında hiç şüphesiz emanet gelmektedir. Bir Müslüman çevresine güven telkin etmeli, üstlendiği mesuliyetlerin şuurunda olmalı ve bu yükümlülükleri hakkıyla yerine getirmelidir. Emanet erdemi, güvenilir olmak ve sorumluluk duygusu taşımakla yakından ilgilidir. Bize güven duyularak verilen maddi ve manevi her türlü sorumluluğu hakkıyla yerine getirmek, emanet faziletinin özünü oluşturmaktadır. Nitekim “emanetin, edası ve muhafazası gerekli olan her hak”, şeklindeki özlü tanımı bu kavramı daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. (Münavi, Feyzu'l-kadir, 1/223.) Oldukça geniş bir mana dünyasına sahip olan emanet kavramının kapsamına öncelikle Rabbimizin bizim üzerimizdeki hakları, diğer bir ifadeyle Rabbimize karşı sorumluluklarımız girilmektedir. Nitekim insanın taşıdığı en büyük emanet işte bu kulluk emanetidir. Aynı şekilde bedenimiz, ailemiz, sahip olduğumuz ilim, bize bırakılan eşya ve paylaşılan sırlar, üstlendiğimiz vazifeler ve toplumsal bağlar hep emanet kapsamındadır. Mesela, sahip olduğumuz ehliyet ve liyakat sebebiyle bize duyulan güvene binaen üstlen-

diğimiz bir vazifeyi yüksek bir sorumluluk duygusu taşıyarak ve işin hakkını tam olarak vererek yapmak emanet ahlakının bir gereğidir. Bu şekilde hareket eden bireyler sayesinde toplumsal güvene dayanan sosyal sermaye güçlenecek ve iktisadi kalkınmaya da büyük bir katkı sağlanacaktır. Bu bağlamda “Emanet zenginliktir.” (Kudai, Müsnedu’ş-Şihab, 1/44.) hadisi bir yandan dürüst bir insanın iç huzurunu ve kalp zenginliğini yansıtırken diğer yandan dürüstlüğü ve sorumluluğun getirdiği maddi kazançta da işaret etmektedir.

Peygamber kıssalarında emanet

Kur’an-ı Kerim’de anlatılan peygamber kıssalarında, emanet erdemine dikkat çekilmektedir. Hz. Yusuf (a.s.), evinde kalmasına izin veren ve kendisine ikramda bulunan Mısır azizinin hanımının uygunsuz teklifini “Hâşâ, Allah’a sığınırım! Kocan benim velinimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!” (Yusuf, 12/23.) diyerek kabul etmemiş ve böylece kendisine duyulan güveni boşa çıkarmamıştır. Hz. Yusuf, seneler sonra masum olduğu anlaşıldığında “Bu, Aziz’in, yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi.”

(Yusuf, 12/52.) sözleriyle emanet konusundaki hassasiyetini dile getirmiştir. Hz. Yusuf kendisine güvenilir olduğunu söyleyen hükümdara “Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim.” (Yusuf, 12/55.) demiş, böylece talep ettiği hazine bakanlığı vazifesi için bir yandan ehil olduğuna diğer yandan güvenilir olduğuna dikkat çekmiştir. Görüldüğü üzere, Hz. Yusuf gerek misafir kaldığı evin hanımı gerekse yönetimini üstlendiği hazinenin malları konusunda iffetli davranarak bizlere emanet faziletinin müşahhas misallerini göstermiştir.

Hz. Musa’nın (a.s.), Kur’an-ı Kerim’de anlatılan Hz. Şuayb’ın (a.s.) kızlarına yardım kıssasında da yine emanet faziletinin tezahürünü görmek mümkündür. Hz. Musa, kızlara yardımcı olarak koyunlarını sulamış, kızlar da babalarına onun yardımını haber vermiş ve onu emanet hasletinden dolayı çalıştırmasını teklif etmişlerdir: “Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır.” (Kasas, 28/26.) Görüldüğü üzere, istihdam edilecek kişide aranan iki özellik emanet erdeminin iki yönü olan güçlü (işinin ehli) ve güvenilir olmaktır.

Kur’an-ı Kerim’de diğer peygamberlerin ortak bir özelliği

olarak emanet sıfatına dikkat çekilmesi anlamlıdır. Mesele Hz. Hud'un, kavmine, "Size Rabbimin vahyettiklerini duyuyorum ve ben size öğüt veren güvenilir biriyim." (Araf, 7/68.) diyerek güvenilirliğini vurgulaması önemlidir. Benzer şekilde Şuara suresinde Hz. Nuh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb peygamberlerin, kavimlerine, "Muhakkak ki ben sizin için güvenilir bir elçiyim." (Şuara, 26/107, 125, 143, 162, 178.) demeleri emanet ahlakının toplum nezdinde önemine açıkça işaret etmektedir.

Emanet ve iman münasebeti

Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık kırk ayet-i kerimede emanet ve sıdk erdemlerinin imanla sıkı irtibatına işaret edilmesi büyük önem arz etmektedir. (Kur'an ve Sünnette İman-Ahlak Bütünlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021, 240-257.) Kur'an'da iki ayrı yerde kâmil müminlerin sıfatları zikredilirken emanet ve ahitlerine riayet etmelerinden bahsedilmesi manidardır. (Müminun, 23/8; Mearic, 70/32.) "Hiç kuşku yok ki Allah, aşırılığa sapmış, yalancı kimseyi doğru yola ulaştırmaz." (Mümin, 40/28.) ayeti ise emanet ahlakının yitirilmesinin hidayetten mahrumiyetle cezalandırıldığını göstermektedir. Başka ayetlerde de verilen sözlerin tutulmaması neticesinde lanete uğrama ve kalplerin katılaşması gibi durumlardan söz edilmektedir. (Maide, 5/13; Tevbe, 9/77.) Kıyamet günündeki hesaba inanmamanın kişiyi ticarete dürüst davranmamaya sevk ettiğine işaret eden ayet-i kerimeler de (Mutaffifin, 83/1-4.) konumuzla yakından alakalıdır.

Emanet iman münasebeti, hadislerde de son derece kuvvetli

bir şekilde ortaya konmuştur. Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.), "Emaneti olmayanın imanı, ahde vefası olmayanın dini yoktur." (İbn Hanbel, III, 134.) sözü, bu yakın irtibatı gayet açık bir biçimde göstermektedir. Hadis şârihlerinden Tîbî'ye göre emanetin manası dikkate alındığında bu hadis-i şerifi şöyle anlamak gerekir: "Yüce Allah'ın ve kulların haklarını eda etmeyen şahsın ne imanı ne de dini vardır." (Münavi, Feyzu'l-kadir, 6/381.) Elbette burada kâmil manada bir imandan bahsedilmektedir. Yine, "Mümin insanların can ve malları hakkında emin oldukları kişidir." (Tirmizi, İman, 12.) nebevi beyanı müminin tarifini emanet vasfı üzerinden vererek bu faziletin merkezî konumunu vurgulamaktadır. Öte yandan, verilen sözü tutmama, emanete hiya-

**Bedenimiz,
ailemiz, sahip
olduğumuz
ilim, bize
bırakılan eşya ve
paylaşılan sırlar,
üstlendiğimiz
vazifeler ve
toplumsal bağlar
hep emanet
kapsamındadır.**

net etme, yalan söz söyleme gibi münafığın alametlerinin (Buhari, İman, 24, Şehadet, 28; Müslim, İman, 107, 108.) hepsinin emanetin yokluğuyla alakalı olması da iman emanet ilişkisinin ne kadar güçlü olduğunu ispatlamaktadır. Resulüallah (s.a.s.) üç defa "Vallahi iman etmemiştir." diyerek ashabının dikkatini çektikten sonra bahsettiği kişinin komşusunun şerrinden emin olmadığı kimse olduğunu beyan etmiştir. Sahih-i Müslim'de İman bölümünde "Bazı kalplerden emanet ve imanın kaldırılması" konulu bir hadisin bulunduğu bâba böyle bir başlığın verilmesi de yine iman emanet bütünlüğünü göstermesi açısından mühimdir. Yine, "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164.) şeklindeki nebevi düstur hiyanetle imanın asla bağdaşmayacağını çarpıcı bir şekilde ifade etmektedir.

Emanetin zıddı olan hiyanet, bir mümine öylesine yakışmayan bir haslettir ki Sevgili Peygamberimizin verdiği bilgiye göre bu eylemin ticari, idari ve içtimali hayatta çeşitli şekillerde tezahürlerinin akıbeti oldukça ağırdır. Bu akıbet Yüce Allah'ın kıyamette bu haslete sahip insanlarla konuşmaması, onlara hasım olması, rahmet nazarıyla bakmaması, buğzetmesi (sevgisini onlardan esirgemesi), acı bir azap hazırlaması, gazap ve lanet etmesi, onları temizlememesi ve sevmemesidir. (Buhari, Müsakat, 5, 11; Ahkâm, 48; Büyü, 106; İtisâm, 5; Müslim, İman, 106, 107; Nesai, Zekât, 77.) Dürüst olmayan insanların oruç gibi ibadetlerinin kabul edilmemesi de (Buhari, Savm, 8.) yine konunun ciddiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

Büyük emanet

“Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yükledi.” (Ahzab, 33/72.) ayet-i kerimesi, insanın üstlendiği büyük emanete, en büyük ve öncelikli sorumluluğuna, Yüce Yaradan’a karşı yükümlülüğüne işaret etmektedir. “İnsana tevdi edilen yükümlülük kabiliyeti çok değerli bir emanettir, iyi muhafaza edildiği, hakkı verildiği takdirde insan, onun sayesinde eşref-i mahlûkat (yaratılmışların en değerlisi ve şerefli) olur; hakkını vermezse, sermayeyi kötüye kullanırsa, şeytana uyarırsa aşağıların aşağısına yuvarlanır.” (Kur’an Yolu, 4/406.) İnsanın Rabbine karşı üstlendiği bu büyük emanetin gereği; samimi bir mesuliyet duygusu içerisinde Rabbinin istediği tarzda bir hayat sürdürmek ve Yüce Allah’ın koyduğu sınırlara riayet etmektir.

Birer emanet olarak vazifelerimiz

“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.” (Nisa, 4/58.) ayet-i kerimesinde vazifelerin ehil ve layık olan insanlara tevdi edilmesi gereği özellikle vurgulanmıştır. Nitekim Mekke fethedilince Kâbe’nin anahtarının Hz. Abbas’ın talebine rağmen eskiden beri bu görevi yapan Osman b. Talha’ya teslim edilmesi hadisesi bu ayetin nüzülüyle alakalıdır. (Müslim, Hac, 390.) “Kişinin kullanıp sahibine iade etmek üzere aldığı eşya emanet olduğu gibi devletin hizmet makamları da emanettir; ilim,

din, antlaşma ve sözleşmeler, komşuluk hakları da birer emanettir. Bütün bunlar korunacak, muhatap ve ilgililerine teslim edilecek, ne maksatla verilmiş ise ona uygun olarak kullanılacaktır.” (Kur’an Yolu, 2/81.) Bu ayet-i kerime, vazifelerin bir emanet olarak görülmesi gerektiğini belirterek bizleri üstlendiğimiz görevlere karşı sorumluluk bilinci sahibi olmaya ve bu görevlerin hakkını layıkıyla vermeye davet etmektedir. Aynı şekilde, Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) kendisinden görev isteyen bir sahabe’ye “Bu iş bir emanettir; emanet, üstesinden gelemeyen kimse için kıyamet gününde zillet ve perişanlık doğurur.” (Müslim, İmare, 16.) buyurması da vazifelerin birer emanet olduğunu bizlere tembih etmektedir. Ayrıca Peygamber Efendimiz, emanetin zayı olmasını işlerin ehline verilmemesi olarak açıklamış ve bu durumu kıyametin yaklaşmasının önemli bir işareti olarak haber vermiştir. İşlerin ehliyet ve liyakat kistasına göre verildiği, ehil insanların mesuliyet duygusuyla hareket ederek görevlerini başarıyla eda ettiği bir toplumun gerek maddi gerek manevi olarak kalkınacağı ise izahtan varestedir. Beyhaki, imanın şubelerini geniş bir şekilde incelemek maksadıyla telif ettiği *Şuabu’l-İman* isimli eserinde, emanet konusunun kapsamına bir işin yapılırken sağlam ve güzel yapılmasına dair hadisleri de dâhil ederek emanetin bu önemli boyutuna dikkatleri çekmiştir. Peygamber Efendimiz, risalet görevini büyük bir emanet olarak görmüş ve bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Hayatının sonlarında sahabeye “(Size

dini tam anlamıyla) Tebliğ ettim mi?” diye tekrar ederek sorması onun bu emanete riayet etmedeki hassasiyetini göstermektedir. Elbette Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) bu duyarlılığı biz Müslümanlar için üstlendiğimiz işleri en iyi şekilde yapmada çok güzel bir örneklik teşkil etmektedir.

Emanet ahlakının diğer boyutları

İnsan, bedeninin de emanet olduğunu bilerek kendisinin maddi ve manevi yönden ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludur. Bir sonraki adımda aile emanetinin mesuliyeti söz konusudur. “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.” (Tahrir 66/6.); “Bakmakla yükümlü olduğu kimse-leri ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter.” (Ebu Davud, Zekât, 45.) gibi ayet ve hadisler bu önemli sorumluluk alanına işaret etmektedir. Bir sonraki halka akraba ve komşulardır. Daha sonra kişinin topluma karşı sorumlulukları gelir. Özellikle toplumun zayıf kesimi, muhtaçlar, yetimler, kimsesizlerin bizim üzerimizde büyük hakları olduğu unutulmamalıdır. Müminlerin kardeşlik hukukuna riayet etmek ve toplumsal sorumluluklarımızı yerine getirmek, emanet ahlakının bir gereğidir. Son olarak canlı ve cansız diğer varlıklara da emanet gözüyle bakmak gerekmektedir.

Yüce Rabbimizden bizi emanet ehli olan ve doğrulara doğruluklarının fayda vereceği günde O’nun (c.c.) rızasını kazanmanın mutluluğunu yaşayan ve kurtuluşa eren kullarından eylemesini dileriz. ■

MUHAMMEDÜ'L-EMİN VE EMANET

Prof. Dr. Selçuk COŞKUN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı

Anadolu toprakları İslam'la tanıştıktan sonra buralardaki Müslümanların günlük yaşayışları, hayata bakışları, örf ve âdetleri de İslami kültürle yani Kur'an ve sünnetin telkinleriyle yoğrulmuş, Kur'an ve sünnet, hayatlarının bir parçası olmuştur. Günümüze geldiğinde, bazen örf ve âdetlerimizde bazen atasözlerimizde ve bazen de şiirlerimizde bu izlere rastlarız. İlk bakışta bunların dinî kaynaklarımızla bağlantısını kurmaz; hepsini sıradan örf, âdet ve gelenekler gibi algılarız. Hâlbuki biraz gerilere gidildiğinde bunların bir kısmının Kur'an'a bir kısmının da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine dayandığını görürüz. Bu durumun serencamına baktığımızda şöyle bir tabloyla karşılaşırız: İslam dini tekâmül edip farklı coğrafyalara yayılmaya başlayınca hem Kur'an ve sünnet hem de bunlardan elde edilen özlü fikirler ve uygulamalar farklı coğrafyalara yayılmış, milyonlarca hatta milyarlarca Müslüman tarafından uygulanarak hayatın parçası hâline getirilmiştir. Nesilden nesile uygulanarak ve tekrar edilerek gelen bu uygulamalar ve sözler hayatın içerisine sinmiş, hazmedilmiş, söz konusu bölgelerin örfüne, âdetine, atasözlerine, vecizelerine karışmış, onlar içerisinde yoğrulmuş, birbirinin ayrılmaz parçası hâline gelmiştir. Böylece ortak bir Müslüman kültür oluşmuştur.

Yukarıda işaret edilen husus ülkemiz için de geçerlidir. Kültürümüzü şekillendiren birçok anlayış, uygulama ve kavram,

Kur'an'a ve sünnete dayanır. Bunlardan biri de günlük hayatta dilimizden düşürmediğimiz "emanet" terimi ve buna dayanan anlayışlardır. "Emaneti ehline vermek", "emanete ihanet etmemek", "emin adam" gibi kullanımlar yine hayattaki birinin "can" için "emaneti taşıyoruz" ifadesi, vefat eden için "emaneti teslim etti" ifadesi, günlük hayatta kullanılan "Allah'a emanet olun", "dünyada emanetçiyiz" gibi sözler bu durumu göstermektedir. Hatta atasözleri arasında yer alan; "emanete hıyanet olmaz", "emanet ata binen tez iner", "kurda kuzu emanet edilmez" şeklindeki kullanımlar İslami bir kavram olan "emanet" in kültürümüze ne derece sirayet ettiğini göstermektedir. Özetle, bütün bu kullanımlar; Kur'an'da ve hadislerde geçen "emanet" kavramının sosyal bünyemizin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini, kılcal damarlarımıza kadar işlediğini gösterir.

Asıl itibarıyla Arapça olan emanet terimi; "güvenmek, korku ve endişeden emin olmak, güvenilir olmak" ve "güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak tevdi edilen şey" anlamına gelir. Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de de birçok ayette geçmektedir. (Bakara, 2/283; Ahzab, 33/72; Âl-i İmran, 3/75, Nisa, 4/58, Müminun, 23/8; Mearic, 70/32.) Kur'an ve sünnet birlikte değerlendirildiğinde, genel olarak bir Müslümanın hayatındaki her şeye emanet gözüyle bakmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Bu kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan emanet kavramıyla ilgili her şeye bura-

İşlerin düzgün yürütülebilmesi için her işin ehil kimselere verilmesi ve o kimselerin de sorumluluk duygusuyla hareket ederek işinin hakkını vermesi gerekir. Zira her iş, o işi yapan kimseye tevdi edilmiş bir emanettir.

da değinmek mümkün olmakla birlikte bir fikir vermesi açısından hadislerde geçen bazı noktalara temas etmek yerinde olacaktır.

Muhammedü'l-Emin

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) daha peygamber olmadan önceki en önemli vasfı "emin olmak" idi. Onun için Cahiliyye toplumunda bile ona "Muhammedü'l-Emin (Güvenilir olan Muhammed)" denilirdi. Şüphesiz toplumdaki bu algı, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) bir ömür boyu göstermiş olduğu emanete riayet tarzındaki davranışlarının sonucuydu. Öyle ki yeniden inşa edilen Kâbe'nin kıymetli bir taşı olan Haceru'l-Esved'i yerine koymak için bile onun uygulamasına rıza gösterilmiş ve büyük bir iç karışıklık önlenmişti. Bütün

bunlar daha o peygamber olmazdan önce gerçekleşmişti. Aslında kendisi de insanların ona güvendiğini, itimat ettiğini biliyordu ve farkındaydı. Hatta nübüvvetin ilk yıllarında, ara sıra buna işaret ediyordu. Bir defasında, "En yakın akrabaları uyar..." (Şuara, 26/214.) ayeti inince Resulü Allah (s.a.s.) Safa tepesine çıkmış ardından şöyle seslenmişti: "Ne dersiniz, size şu dağın arkasından '(sizinle savaşmak üzere düşman) atlılar geliyor!' diye bir haber versem bana inanır mıydınız?" diye sormuş, onlar da; "Biz senin hiç yalan söylediğini görmedik." demişlerdi..." (Buhari, Tefsir, Leheb, 1.) Hatta Hirakl bile kendisine gelen heyete sorduğu sorularla onun bu özelliklere sahip olduğunu anlamış ve Ebu Süfyan'a şöyle demişti: "Onun namaz kılmayı, doğru dürüst olmayı, iffetli olmayı, ahde vefa göstermeyi ve emanete sahibine tevdi etmeyi istediğini iddia ettin. İşte bunlar, bir peygamberin vasıflarıdır." (Buhari, Şehadet, 28.)

Emanete hıyanet edilmez

Hız. Peygamber (s.a.s.), emanete hıyanet etmeyi münafıklık alametleri arasında saymıştır. (Buhari, İman, 24; Şehadet, 28; Müslim, İman, 107, 108.) Buna ilaveten, emanete hıyanet eden kişiye hıyanetle karşılık vermeyi de yasaklamıştır. (Ebu Davud, Büyü, 79; Tirmizi, Büyü, 38.) Enes b. Malik şöyle demiştir: "Allah'ın Peygamberi (s.a.s.) bize hutbe verdiği zaman mutlaka şöyle buyururdu: Emanete riayet etmeyenin imanı yoktur; ahde vefa göstermeyenin ise dini yoktur." (Ahmed b. Hanbel, III, 134.) Zira Hız. Peygamber, "Bir kişi-

nin kalbinde aynı anda iman ile küfür, doğruluk ile yalancılık, hıyanet ile emanet bir arada bulunmaz." buyurmuştur. (Ahmed b. Hanbel, II, 349.)

Bir gün Hız. Peygamber'e, "Ey Allah'ın Resulü, İslam(a inananların) hangisi daha faziletlidir?" diye sordular. O da "Dilinden ve elinden (gelecek kötülükler konusunda) Müslümanların emin oldukları kimse!" buyurdu. (Buhari, İman, 5.) Bulunduğu mertebeye nasıl ulaştığı sorulan Hız. Lokman (a.s.) şu cevabı vermişti: "Doğru sözlülükle, emaneti ehline teslim etmekle ve kendimi ilgilendirmeyen konularla meşgul olmamakla!" (Muvatta, Kelam, 7.)

Emanete riayet cenneti garanti eder

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Bana kendi adınıza altı şeyin güvencesini verin, ben de size cennetin güvencesini vereyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin, söz verdiğinizde sözünüzü tutun, size (bir şey) emanet edildiğinde ona riayet edin, iffetinizi koruyun, gözlerinizi (bakılması yasak olandan) sakının ve ellerinizi (haramdan) çekin." (Ahmed b. Hanbel, V, 323.)

Verilen görev ve yetki emanettir

Bir defasında Hız. Peygamber (s.a.s.), vergi memurluğu görevi isteyen Ebu Zerr el-Gıfari'ye: "Bu iş bir emanettir; emanet, üstesinden gelemeyen kimse için kıyamet gününde zillet ve perişanlık doğurur." buyurmuştur. (Müslim, İmare, 16.) Bunun gibi hayatın başka alanlarındaki görev ve yetkiler de emanet olarak değerlendirilmelidir. Bazı kişi-

Emanet; hayatın her alanını kuşatan, hayatta ne varsa onlarla ilgili veya ilişkili olan bir değerdir. Bu cümleden olarak; mal, can, eş, evlat, söz, vazife, din hepsi birer emanettir.

lerin özel hayatlarına muttali olan meslek erbabı da sahip oldukları özel bilgileri kimseye paylaşmamalıdır. Bu bilgiler, “emanet” olarak görülmeli ve emanete asla ihanet edilmemelidir.

Başkasına ulaştırılmak üzere bırakılan her şey emanettir

Çocukluğunu Peygamberimizin (s.a.s.) yanında geçiren Numan b. Beşir’in (r.a.) anlattığına göre, Hz. Peygamber’e Taif’ten bir miktar üzüm hediye edilmişti. Hz. Peygamber, Numan’ı çağırarak “Şu salkımı al da annene götür.” demişti. Numan ise üzümü annesine götürmeden önce yiyip bitirmişti. Birkaç gün sonra Hz. Peygamber, “Üzüm salkımı ne oldu, onu annene ulaştırdın mı?” diye sormuş, Numan; “Hayır.” diye cevap verince Resulullah ona “ğuder” (vefasız) demişti. (İbn Mace, Et’ime, 61.) Elbette Allah Resulü (s.a.s.) Numan’ı vefasızlık ile yaftalamak istememişti. O, bu tavrı ile küçük bir emanetin teslimi konusunda bile her yaşta insanın titiz davranması gerektiğini vurgulamıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir defasında da şöyle buyurmuştur: “Sana bir şey emanet eden kişiye emanetini (hakkıyla koruyarak) iade et. Sana hainlik edene sen hainlik etme.” (Tirmizi, Büyü, 38; Ebu Davud, İcare, 79.) Hz. Ömer ise bir kişiyi şu açıdan değerlendirmemizi bize tavsiye eder: “Bir kimsenin ne namazına ne de orucuna bakın. Konuştuğunda doğru söylüyor mu, kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete riayet ediyor mu, dünyalık meselelerle uğraştığında helali

haramı gözetiyor mu, siz ona bakın.” (Beyhaki, Şuabü’l-İman, IV, 230.)

Söz emanettir

Peygamber Efendimizin (s.a.s.) belirttiğine göre, sohbede konuşulan sözler de bir emanettir. Dolayısıyla başka ortamlarda anlatılması, özel bir sohbet anında anlatılanların orada bulunmayanlara da taşınarak yayılması doğru değildir. Hz. Peygamber, hangi konuşmanın özel konuşma kapsamına gireceğini şu şekilde tanımlamıştır: “Bir kişi bir söz söyleyip sonra da (kimsenin duymadığından emin olmak için) etrafına bakınırsa o söz emanettir.” (Ebu Davud, Edeb, 32.) O hâlde üçüncü şahısların işitmemesi için özen gösterilen konuşmalar emanet olarak değerlendirilmelidir.

Emanete riayet için işi ehline vermek gerekir

İşlerin düzgün yürütülebilmesi için her işin ehil kimselere verilmesi ve o kimselerin de sorumluluk duygusuyla hareket ederek işinin hakkını vermesi gerekir. Zira her iş, o işi yapan kimseye tevdi edilmiş bir emanettir. Kur’an-ı Kerim’de bu durum şöyle ifade edilir: “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor...” (Nisa, 4/58.) Bir gün Hz. Peygamber, ashabını etrafına toplamış sohbet ediyor, onlara nasihatlerde bulunuyordu. Bu sırada bir bedevi çıkageldi ve “Kıyamet ne zaman (kopacak)?” diye sordu. Hz. Peygamber sözünü kesmeden konuşmasına de-

vam etti. Oradakilerden biri, “Resulullah bedevinin ne dediğini işitti fakat sorusundan hoşlanmadı.” dedi. Bir başkası ise “Belki de (soruyu) işitmedi.” dedi. Nihayet Sevgili Peygamberimiz sözünü bitirince; “Kıyameti soran nerede?” buyurdu. Bedevi, “İşte benim!” dedi. Bunun üzerine Allah Resulü, “Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekle!” buyurdu. Bedevi, “Onun zayi edilmesi nasıl olur?” diye sorunca Hz. Peygamber, “İş, ehil olmayan kimseye verildiğinde kıyameti bekle.” buyurdu. (Buhari, İlim, 2; Rikak, 35.)

Eşler de emanettir

Resulullah’ın (s.a.s.) Veda Hutbesi’nde müminlere bıraktığı son nasihatlerinden birisi, “kadınlar hakkında Allah’tan sakınmaları gerektiği” olmuştur. Çünkü kocaları, “Onları Allah’ın bir emaneti olarak almışlar ve Allah’ın adıyla (nikâh kıyarak) onları kendilerine helal kılmışlardır.” (Müslim, Hac, 147.) Öyleyse, eşler de birer emanet olarak görülmelidir.

Velhasıl emanet; hayatın her alanını kuşatan, hayatta ne varsa onlarla ilgili veya ilişkili olan bir değerdir. Bu cümleden olarak; mal, can, eş, evlat, söz, vazife, din hepsi birer emanettir. Bir Müslüman için, dinimizin iki temel kaynağı olan Kur’an ve sünnet de bize emanettir. Rabbimizden ve Efendimizden (s.a.s.) bize kadar gelen bu emanetlere de riayet etmemiz, ihanet etmememiz, onları korumamız, yaşamak ve yaşatmak için elimizden geleni yapmamız da omuzlarımıza yüklenmiş birer emanettir. ■

EMANET ŞUURUYLA ANLAM KAZANAN İNSANİ VARLIĞIMIZ

Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Maddi ilerleme iddiasındaki insanlığın, küresel savaşlar, çevre felaketleri, gelir dağılımındaki dengesizlikler, hayvan hakları, terör olayları, yabancı düşmanlığı, göç ve mobilizasyon sorunları, biyo-etik, öteki-leştirme ve salgın hastalıklar gibi problemlerle boğuşması, beşerî ilerlemenin her kademede tutarlılık oluşturmadığını düşündürmektedir. Oysaki İslam'ın "elest bezmi" olarak bilinen büyük misaka yaptığı atıf, Müslümanların iman, ahlak ve emanet şuuru açısından beslendikleri temel kaynağın,

Allah (c.c.) ile yaptıkları anlaşma olduğunu ifade etmekte ve daha bu dünyaya gönderilmeden önce insanın kendi özgür iradeleriyle Yüce Yaratıcı'ya verdiği sözün, beşerî varoluş gayesinin temel zeminini oluşturduğunu göstermektedir. Bu şehadete göre emanet şuuru ve dünyevi planda risalet misakı, yani Hz. Peygamber'i örnek alarak ona uyma ideali, insanlığa farklı perspektifler sağlamaktadır.

Modernite, sekülerizm, küreselleşme ve tüketim gibi kavramların arakesitinde insan, Allah'a verdiği sözü unutmuş

görülmektedir. Modern dünya, dinin, bilgi ve değer üretimine katkısı ve kadim dinî tradisyonların, yeni toplumsal dinamiklerde ortaya çıkan problemlerin çözümünde ne tür bir rol üstlenmesi gerektiği konusunda hâlâ kararsızdır. Bu doğrultuda modern hukuki düzenlemeler, esas olarak sübjektif haklar üzerine inşa edilmiştir. Bu ise geleneksel hukuk düzeninin aksine meşhur Hobbes prensibine geçirelilik kazandırmaktadır: "Açık ve kesin bir şekilde yasaklanmamış olan her şey mubahtır." Bunun doğal sonucu, hukukun

ve ahlakın birbirinden ayrılmasıdır. (Jürgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Geleceği*, İstanbul: Yarın Yayınları, 2018, 152.)

İslam ahlakının esasları ise bu merhametsiz tavra karşılık hayâ, emanet ve rahmet üçgeninde insan hayatına sıcak bir dokunuş gerçekleştirmekte ve insanı maddi kalıplara mahkûm olmaktan kurtarmak istemektedir. Aslına bakılırsa İslam'ın çok önemseydiği fitri bir değer olarak utanma duygusunu ifade eden hayâ dinamiği, emanet ve rahmet kavramlarının özünü oluşturmakta ve "hayâdan hayata" kavramsal bir bütünlüğü de gerektirmektedir. Her dinin bir ahlak anlayışı olduğunu, İslam'ın ahlak anlayışının temelinde hayânın bulunduğunu ifade eden hadis, bu anlamda bir manifesto niteliğindedir. (Taha Abdurrahman, *Dînü'l-Hayâ*, Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye, 2017, 201.)

İslam'ın öngördüğü ilahi emanet, sadece ahlaki boyuta da özgü değildir. O, hayatın her yönüne farklı şekilde dokunmaktadır. Allah Resulü'nün, "Sizin peygamberiniz size her şeyi öğretmiştir. Hatta tuvalet adabını bile." (Müslim, Taharet, 12.) sözü, İslam'ın bireysel ve sosyal hayatın her yönünü bu emanet şuuru ile ördüğünü ve beşerî hayatı rahmet esintileriyle kuşatmış olduğunu hissettirmektedir. Maddi ilişkiler ağı ve çıkarların oluşturduğu bir sarmaldan kaynaklanan ahlaki bir tutuma nispetle bir taraftan insanın fitratından beslenen, diğer taraftan Allah ile kurulmuş bir iletişimden doğan bu ahlaki tutum, çok daha erdemlidir.

Bu doğrultuda genel olarak İslam düşüncesinde Rahman ismiyle ilişkili olarak rahmet, hiyerarşik biçimde adalet, ihsan, in'âm ve türevleri ile bağlantılıdır. Bu kavramsal şema, insandaki emanet şuuru derinleştirmekte ve bu şuur, fiziksel gerçekliği metafizik bir idealizm kategorisine yükseltmektedir. Söz konusu şuur ile hareket eden insan, bir başka insana zarar vermek şöyle dursun, çevresindeki hiçbir canlıya zarar veremez. Hatta onun için taşın, havanın ve cansız varlıkların bu sistem içerisinde derin bir anlamı vardır. İnsan, varlıkların her birinin bir görevi olduğunu ve Allah'ın onları yokluktan varlığa çıkarmasında bir gayenin bulunduğunu idrak ettiği anda dünya farklı bir anlam kazanır. Artık Kur'an'ın, kantar kantar yığılan altın ve gümüşün fayda getirmeyeceği (Âl-i İmran, 3/14.) uyarısı zihinlerde canlanır ve yetimin, muhtaç olanın ve yolda kalmışın hakkının verilmesi gerektiği içten gelen bir duyguyla karşılık bulur. (Bakara, 2/177.) Dolayısıyla her şeyin hakkı verilmeli, her varlığa ilgi gösterilmeli, varlığın büyük bir rahmetin parçası olduğu ve evrenin kocaman bir pazıl gibi farklı unsurlarla bu rahmetin yansıması olduğu idrak edilmelidir. İnanan insanlar açısından böylesi bir rahmet bütünlüğü, derin bir sorumluluğu da gerektirir. İnsanın kendine, ailesine, eşine, çocuğuna, akrabasına komşusuna, yurduna ve çevresindeki bütün varlıklara karşı bir sorumluluğu vardır. Burada sahabeden Amr b. el-Âs ve Ebu'd-Derdâ hatırlanmalıdır. Onlar birtakım

sorumluluklarını ihmal ederek sadece ibadette yoğunlaşmışlar, Allah Resulü onları bu tavırlarından dolayı uyarılmış ve onlara, herkese hakkını vermelerini tavsiye etmiştir. (Buhari, 2001, Savm, 51, 55, 57.)

Kur'an-ı Kerim, bir taraftan yetimlere ve ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmayı teşvik etmekte ve bunu engelleyenleri kinamakta (Maun, 107/1-3.), diğer taraftan biriktirilmiş altının, gümüşün ve servetin, hayır ve iyiliğe dönüştürülmedikçe bir faydasının olmayacağını vurgulamaktadır. (Âl-i İmran, 3/14.) Hazreti Muhammed, insanlık tarihindeki dehşetli sancının tam ortasında, her türlü kötülüğü, kan davalarını, faizcilik ve tefeciliği, kadınlara kötü muameleyi, kız çocuklarına zulmü, yetimin hakkını gaspı, insanları köleleştirmeyi ayaklarının altına aldığını ilan ederken iyilik temeline dayalı bir hayat yaşama idealini insanlara aşılarmıştır.

Allah Resulü, insan hayatının temeline aileyi yerleştirmiş, aileyi, iyiliği ve hayrı gerçekleştiren en temel sosyal birim olarak görmüştür. Çocuklar burada ihtiyaçlarını karşılayacak, ahlaki değerleri burada öğrenecek ve ideal müminler burada kazanacaklardır. Aile kurumu, tarih boyunca pek çok defa itilip kakılan kız çocuklarına yönelik haksızlıklara karşı merhametin sigortası, acımasızlıklara karşı şefkat yuvası olduğu kadar şiddete, bencillığe ve haksızlığa da kurumsal ve sistematik bir reddiyedir.

Hız. Peygamber, kızı Fatıma yanına geldiğinde ayağa kalkıp onu öpüp kendi yerine otururken sünnet-i nebevîyenin temel unsurlarından biri olarak çocuklara ve özellikle kız çocuklarına karşı ilgi ve saygıyı bize öğretmektedir. Kız çocuklarını küçük yaşta evlendirenlerin, beşik kertmesi yapanların, başlık parası uygulamaları ile kızları ticari bir meta olarak görenlerin bu nebevî tutumla bir ilgisi olabilir mi? Bunlar Peygambere nasıl ümmet olabilirler? “Namusumdur.” diyerek eşini, kızını, kız kardeşini öldürenler mi Allah Resulü’nün temsilcileridir? Okumak isteyen yavrusunu gözü yaşlı bırakıp kara bir cehalete mahkûm eden babalar mı Peygamber’in takipçileridir? İnsanların kendi yanlışlarını, dine mal etmeleri ne kadar ağır bir şeydir. Onlar bu hâllerleriyle kendi nefislerini tanı edinmekte ve din diye pazarlamaktadırlar. (Casiye, 45/23.) Onlar, Hız. Peygamber’in, “Anne ile çocuklarını birbirinden ayırana, Allah kıyamet günü tüm sevdiklerinden ayırsın.” sözünün (Tirmizi, Buyû, 52.) gerçek muhataplarıdır.

İnsanoğlunun değeri ve saygınlığı, onu sadece maddi hayata sahip zahîrî bir varlık olarak görmenin ötesinde, ona “fıtrata delalet eden bir ayet” olarak bakmayı gerektirir. Dolayısıyla insan, sadece biyolojik bir oluşum değil, aynı zamanda ahlaki potansiyeli olan saygın bir varlıktır. Bu doğrultuda embriyonun, içerdiği şifreli paradigmatik potansiyelinden koparılması ve varlığının salt görünen organik yapı çerçevesinde sınırlandırılması

ne kadar hazinse küçük bir kız çocuğunun karanlığa terk edilmesi ve âdeta diri diri toprağa gömülürcesine esarete mahkûm edilmesi de o kadar vahimdir. Hegel diyalektiğine teşne ötekileştirme kavramı, Allah, insan ve insanlar arakesitinde bir semantik ağ oluşturan ve fiziki ve metafizik bir bütünlük içerisinde tanıklığa vurgu yapan şahadet kavramıyla aşılmalıdır. Allah’ın varlığına ve birliğine şahitlik, kâinatın her zerresi ile birlikte O’nun varlığına olan kolektif tanıklığa dâhil olmak ve bu ahenk içerisinde kaosa yol açmayacak bir tavır takınmakla mümkün olabilir.

Bu noktada, hayatta başarının tek boyutlu bir olgu olmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Anne ve baba çocuğunun nasıl ki tahsil hayatında elde ettiği başarılarla mutlu oluyorsa onun ahlaki güzellikleri, mutluluğu ve ona güzel bir gelecek hazırlamak suretiyle de mutlu olur. İnsan, “Ne elini boynuna bağlayıp cimrilik et, ne de onu büsbütün açarak saçıp savur. Yoksa kınanmış ve pişman olarak oturup kalırsın. Şüphesiz Rabbin dilediğine rızıkı genişletir; dilediğine de kısar. O kullarının yaptıklarından haberdardır, (onların yapıp ettiklerini) görmektedir. Siz asla fakirlik ve geçim korkusu yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin. Onlara ve size biz rızık veririz. Çocuklarınızı öldürmeniz büyük günahdır.” (İsra, 17/29-31.) ayetini şiar almalıdır. Elbette bir anne ve babanın sorumluluğu, sadece çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılamak değildir. Çocuğun eğitimiyle ilgilenmek, ahlaki

bir insan olması için uğraşmak ve çocuğun, dinini sağlıklı bir biçimde öğrenerek ibadetini yerine getirmesi için çalışmak da anne ve babanın başlıca sorumlulukları arasındadır. Anne ve babanın ileride çocuğun bir birey ve saygın bir kişi olarak özgür iradesiyle mutlu bir yuva kurmasının önüne onu çileli bir hayata sürükleyecek bir bariyer örmek, İslami bir hareket tarzı değildir.

Anne ve babaların çocuklarıyla ilgili yapmaları gereken birçok görevleri vardır. Hız. Peygamber, “Hiçbir anne baba, evladına güzel terbiyeden daha üstün bir hediye veremez.” (Tirmizi, Birr, 33.) derken ahlakın ne derece büyük bir kazanım olduğunu anlatır. Allah Resulü, çocuklara güzel isim verilmesi, onların helal lokma ile beslenmesi, okutulması, yüzme ve okçuluk gibi çocuk için faydalı sporlara teşvik edilmesi, çocukların namaza ve oruca daha küçük yaşta alıştırılması gibi konularda tavsiyelerde bulunmakta, annelere ve babalara yavrularını nasıl yetiştirecekleri konusunda bir yol haritası çizmektedir.

Kendi çocuklarımızla ilgili sorumluluklarımızın yanında yetimlere karşı da sorumluluklarımız vardır. Klasik fıkıh kaynaklarında “lakî” ve “yetim” başlıklarıyla anlatılan çocuk haklarına dair hükümler İslam dininin bu konudaki hassasiyetinin ilmi olarak da kitaplarda işlendiğini gösterir. Tarihimiz boyunca çeşitli vakıflar üzerinden bir dayanışma duygusu içinde bu hassasiyet yerine getirilmeye çalışılmıştır. “Ben kurutulmuş et yiyen Kureyşli bir kadının öğ-

luyum.” (Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, IX, s. 20.) diyen Allah Resulü'nün ümmeti olan bizler nebevi tevazu duygusunu biraz olsun özümsemiş isek eğer yetimlere ve muhtaçlara yönelik hayır yarışında yerimizi almak durumundayız. Fakirlik ve hayat mücadelesi karşısında bitap düşen Hz. Fatıma'ya ev işlerinde yardım edecek bir yardımcı ayarlanması konusunda bir devlet başkanı olarak kendisinden ricada bulunulduğunda Bedir Savaşı'nın yetimlerinin buna daha öncelikli olduğunu söylemiştir. (Ebu Davud, Harâc, Fey' ve İmare, 19, 20.) Biz de bu peygamber ahlakına uygun olarak yetime yardım elini uzatmakla sorumluyuz.

Bu merhamet anlayışı, sadece insanlarla sınırlı kalmamalı, canlı cansız tüm varlığa olan bakımımızı belirlemelidir. Hayvanlara, merhamet nazarıyla bakmak, Müslüman oluşumuzun bir gereğidir. Onlar bize varlıkları, sağladıkları imkânlar ve besinlerle destek olan yol arkadaşlarımızdır. Onlar sokakta da olsalar evcil de olsalar hepsi Rahman'ın bu ekosisteme yerleştirdiği harikulade varlıklardır. Yeryüzünün halifesi ve temsilcisi olan insan, hayvanlara acımasız davranırsa emanetini yerine getirmemiş olur. Kur'an-ı Kerim'de Bakara, Nahl, Ankebut, Neml surelerinin birtakım hayvan türlerinin adlarını taşıması bile bizim için hayvanlara karşı sorumluluk noktasında tek başına yeterli bir uyarı niteliğindedir. Kur'an-ı Kerim, “Allah, yeri sadece insanlar için değil, tüm canlılar için var kılmıştır.” (Rahman, 55/10.) ilkesiyle bize

İnanan insanlar için çocuklar, yetimler, hayvanlar, canlı ve cansız eko sistemin tamamı, tevhidin ahenkli ritmi içinde iyilik yapmanın bir vesilesi ve emanet şuurunun timsalidir.

dünyanın sadece insana ait olmadığını, diğer canlıların da bu dünyada hakları olduğunu hatırlatmaktadır.

Allah Resulü, “Hiçbir kişi yoktur ki bir serçeyi yahut ondan daha büyük bir canlıyı haksız yere öldürsün de Yüce Allah ona bunun hesabını sormasın.” (Nesai, Sayd, 34.) diyerek hayvanlara karşı sorumluluğumuzu dile getirmektedir. Köpeklerin ve kedilerin ayaklarını ve kuyruklarını kesenler, onları incitenler, kendi hayatını sürdürmekten başka bir derdi olmayan masum canlılara kastedenler, böyle bir Peygamber'in ümmeti olmayı hak ettiklerini düşünmekte midirler? Kur'an, bütün hayvanların Allah'ı kendi lisaniyle anan birer ümmet olduğunu (Enam, 6/38.) bize öğretmişken onları korumakla yükümlü olan bizler bu canlıları nasıl incitebiliriz? Allah Resulü, “Merhamet edene Rahman da merhamet eder. Siz yerdekilere merhamet edin ki gökteki de size merhamet etsin.” (Ebu Davud, Edeb, 58.) buyurmak suretiyle merhamet duygusunun bir mümin için değerini anlatmıştır. “Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun.” diyen Allah Resulü, İslam'ın hayvanlara yaklaşımında en temel ilke olarak “Her canlı varlığa iyilik, sevap kazanma yolunda bir fırsattır.” ilkesini bize öğretmiştir.

İnanan insanlar için çocuklar, yetimler, hayvanlar, canlı ve cansız eko sistemin tamamı, tevhidin ahenkli ritmi içinde iyilik yapmanın bir vesilesi ve emanet şuurunun timsalidir. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Cafer Sadık YARAN: “İslam, emanet odaklı bir ahlak inşa eder.”

Hocam, sizinle modern dönemde daha da önem kazanan emanet ahlakı üzerine konuşmak istiyoruz. Öncelikle emanet nedir, dinimiz bu kavrama nasıl bir anlam yüklemiş ve onu nasıl yorumlamıştır?

Arapçada “güvenmek, korku ve endişeden emin olmak” anlamındaki “emn” mastarından gelen emanet, Kur’an ve hadislerde çok anlamlı olarak geçmektedir. Yani emanetin tek bir anlamı yoktur. Emanet kavramı Türkçede olduğu gibi sadece “birine eşya ya da bir mal emanet etmek” şeklinde değil, gerek bireysel ve sivil hayatla gerek toplumsal ve hatta siyasi yönetim hayatıyla gerekse de metafiziksel âlemle ilgili olmak üzere çok anlamlı ve çok boyutlu kavramlardan bir tanesidir. Kur’an-ı Kerim’de “emn” kökünden türeyen kelimeler 900’e yakın yerde, hadislerde de pek çok yerde kullanılmaktadır.

Anlam olarak sık kullanılanları ele aldığımızda ilk olarak Müslüman için temel emanetlerden biri olan “iman”, Yunus suresinin “İman edenler/

Dağların, gök ve yerin üstlenmekten çekindiği emaneti insanın üstlenmiş olması ve hatta üstlenebiliyor olması da onun akıllı, irade sahibi, düşünen bir varlık olarak tüm yaratılmışlardan farklı bir donanıma sahip olduğunu gösterir.

inananlar ve amel-i salih/ iyi işler yapanlar...” (Yunus, 10/9.); “Kim imanı küfre değişirse...” (Bakara, 2/108.) ayetlerindeki gibi “emanet” pek çok yerde iman eden yani inananlar şeklinde geçer.

Emanet kavramı, “Sonra Allah kederin arkasından sizi bürüyen bir güven indirdi.” (Âl-i İmran, 3/154.); “(O) kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin (güvende) kılandı.” (Araf, 7/97.) ayetlerinde geçen güven anlamıyla da karşımıza çıkmaktadır. Türkçeye de geçmiş olan güven, güvenmek, güvende olmak, güvenilir olmak, güven vermek, güvende kılmak gibi temelde güven eksenli anlamlarda kullanılmaktadır.

Ayrıca yine Türkçede de çok yaygın olarak kullandığımız emanet etmek ya da emanete bırakmak anlamı “Eğer birbirinize bir emanet bırakırsanız emanet bırakılan kimse, emaneti sahibine versin...” (Bakara, 2/283.) ayetindeki gibi Kur’an-ı Kerim’in çeşitli ayetlerinde de geçmektedir.

Kur’an-ı Kerim ve hadislerde

“emanet”in kullanılan başka bir anlamı da emaneti ehline vermektir. Tıpkı Nisa suresinin 58. ayetindeki gibi: “Allah size emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında adaletle hükmetmenizi emrediyor...” Buradaki emanet ise daha ziyade devlet görevini ya da yönetim görevini bunu birilerine verebilecek, dağıtabilecek konumda olanların kim hak ettiyse, kim layıkta, kim liyakatli, ehliyetli ise ona vermesi anlamına gelen bir anlam var.

Ahlaki bir erdem ve nübüvetin niteliklerinden biri olan “emanet” dinî ve sosyal açıdan neden bu kadar önemi haiz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır?

Kur’an-ı Kerim’in Müminun suresinin, “Yine onlar (müminler), emanetlerine ve verdikleri sözlerine riayet ederler.” (Müminun, 23/8.) ayetinden hareketle emanet ahlakına sahip olmanın, mümin olmanın bir vasfı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca peygamberlerin de en başlarda sayılan sıfatlarından birisi emanettir. Bu durum aslında

emanetin hem dinî hem de sosyal açıdan önemine işaret eder. Emanet ahlakı, Allah’ın insanlara hem kendisiyle hem de toplumla olan münasebetini düzenleyen bir buyruğudur. Dolayısıyla bu buyruk üzere yaşayan kimselerde güvenilirlik esastır. Güvenilirliği az açacak olursak güvenilirlik basit bir tabirle belki dürüstlük gibi erdemlerle izah edilebilir. Doğruluk, dürüstlük olsun ki karşı tarafa güvenilsin. Ancak sadece dürüstlikle de eşitlenemez bu kelime. Düşünürsek hemen anlarız ki birine güvenilir diyebilmemiz için onda neredeyse bütün ahlaki erdemlerin bulunması lazım. Dolayısıyla insanın doğru, dürüst, adil, hakkaniyetli, merhametli, şefkatli olmasının yanı sıra gözü tok, kanaatkâr, helal ve haram bilincine sahip olması gerekmektedir.

Dağların, gök ve yerin üstlenmekten imtina ettiği emanet insana bu dünya yaşamında ne gibi sorumluluklar yüklemektedir?

Kıyame suresinin, “İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını

mı sanır?” (Kiyame, 75/36.) ayetinden anlaşılacağı üzere insan bu dünyaya bir sorumluluk sahibi olarak gönderiliyor. Yani insan Allah'ın (c.c.) buyurduğu üzere sorumlu bir varlık. İnsana tevdi edilen sorumlulukların en başında da emanet geliyor. Dağların, gök ve yerin üstlenmekten çekindiği emaneti insanın üstlenmiş olması ve hatta üstlenbiliyor olması da onun akıllı, irade sahibi, düşünen bir varlık olarak tüm yaratılmışlardan farklı bir donanıma sahip olduğunu gösteriyor. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 30. ayetinde meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.” diyerek de aslında zimnen yeryüzü emanetinin insana verildiğini söylüyor. Dolayısıyla Allah (c.c.), insanoğlunu halife kabul ederek ona ciddi bir sorumluluk yüklüyor. Bu bağlamda insan evvela Allah'a (c.c.) karşı ve O'nun insana tevdi ettiği yeryüzü emanetine karşı sorumludur.

Kendisini belirli bir amaç uğruna yaratan Rabbine karşı öncelikli olarak sorumlu insan, yine kendisine emanet olarak verdiği bedenini helal ve temiz gıdalarla; canını, ruhunu da O'nu anarak ve tespih ederek beslemek ve korumakla yükümlüdür. Ayrıca Tahrim suresinin “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun.” (Tahrim, 66/6.) ayeti, Müslümanın hem kendisine hem de ailesine karşı bir sorumluluk bilinci içerisinde olması gerektiğini vurgulayarak insana ayrı bir yükümlülük getiriyor. Kısaca insanın başta Allah'a (c.c.) olmak üzere kendisine, ailesine, yaşadığı topluma

yeryüzüne karşı sorumlulukları çok fazla. Çünkü kendisine bırakılan emanet hakikaten dağların, gök ve yerin imtina ettiği türden.

Kendi içimizde bulduğumuz varoluş hakikatimizin zamanla bir bilişe, duyuşa ve duruşa dönüşmüş hâli “emanet ahlaki”nın oluşabilmesinde hangi iç dinamiklere ihtiyaç duyar ve bunlar insana ne gibi faydalar sağlar?

Şems suresindeki “Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki nefsi arındıran kurtuluşa ermiştir.” (-Şems, 91/6-9.) ayetini okuduğumuzda insanın içerisinde hem fücra hem de takvaya yönelik dinamikler olduğunu fark ederiz. Bu iki zıt kutbun bir arada verilmiş olması insanın irade hürriyetiyle ve insanın değeriyle alakalı bir durumdur. İnsanın gerçekten meleklerden bile daha değerli olabilmesi için bu özgürlüğün ve irade hürriyetinin olması gerekirdi. İki farklı dinamiği içinde taşıyan insanın görevi nefsi fücurdan, olumsuzluklardan, kötülüklerden arındırıp tezkiye etmektir. Bunu yapabildiği ölçüde insan, vicdan tarafının oluşmasını sağlıyor. Vicdan tarafı da gelişince kişi, ahlaken kötülük yaptığında onu uyaran bir mekanizma oluşuyor. İşte o zaman kişi ahlaka mugayir yani fücra yönelik bir iş yaptığında vicdan azabı dediğimiz üzüntüyü yaşıyor, iyilik yaptığında ise kalbi bir neşe ve huzurla doluyor. İşte bu yüzden vicdan dinamiğini geliştirip gü-

zelleştirmek insanın emanet ahlakına uygun bir hayat için kaçınılmaz bir gerçeği olarak karşımıza çıkıyor.

Emanet ahlakının oluşumunda ferdî şuurdan ve toplumsal yapının etkisinden kısaca söz edebilir misiniz?

Emanet ahlakının oluşumunda ferdî şuurun etkisi toplumun sosyal yapısından daha önceliklidir elbette. Ferdî şuurun da temeli vicdandır. Dolayısıyla kişiyi koruyup kollayan sağlam bir vicdanın oluşumunda kalbin kötülüklerden arındırılıp temizlenmesi ve beslenmesi çok önemlidir. Vabisa b. Ma'bed, Peygamberimize iyilik ve kötülüğün ne olduğuyla ilgili sorunca Peygamberimiz iyilik ve kötülüğü tanımlayıp “İyilik kalbini tatmin eden, sana hoş gelen, huzur veren; kötülük ise insanlar onaylamış bile olsa kalbinde bir huzursuzluk duyduğun, vicdan azabı çektiğin şeydir.” deyip son olarak kendi kalbine, kendi vicdanına danışmasını söylemesi ferdî şuur açısından önemlidir. Ferdî şuur, ahlakı ve ahlaklı olmayı beraberinde getirmektedir. İşte o zaman Maide suresinde geçen “Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez.” (Maide, 5/105.) ayetindeki müjdeye nail olur. Ferdî şuur, kişinin emanet ahlakına uygun bir duruş ve tavır sergilemesini sağlar.

Emanet ahlakının oluşumunda toplumun sosyal yapısının etkisi de yadsınamaz diğer bir gerçek elbette. Ancak burada fert ile toplum arasında yer alan en temel dinamik olarak aile kuru-

mu çok önemlidir. Çünkü İslam fitratı üzerine doğan her fert ilk olarak ailenin arasında neşvünema bulur. Aile terbiyesi dediğimiz ahlaki bir kişiliğin oluşumu çok özel bir öneme sahiptir. Ahlaki değerlerin yaşandığı bir aileden yetişen nesil “emanet ahlaki” üzere bir yaşam sergiler ki bu da topluma ve toplumun sosyal yapısına yansır. Emanet ahlakının toplum sathına yayılmış olması o topluluğun davranışlarını hem ilahi hem de beşerî nizama uygun sürdürmesi demektir ki bu da her topluluk için özlemle istenen ve yaşanılabilir bir hayata dönüşür.

Söylediklerinizden İslam’ın emanet odaklı bir ahlak inşa etmeyi hedeflediğini anlıyoruz. Bu ahlakın Rabbimizle ve toplumla münasebetlerimizi nasıl şekillendirmesi beklenir?

İslam emanet odaklı bir ahlaki inşa ederken az önce de zikrettiğimiz üzere ilahi ve beşerî bir nizam oluşturur ve bunu hedefler zaten. İlahi açıdan düşündüğümüzde iman, ihlas, ihsan ve ilahi aşkı hedefleyerek insan-ı kâmil bir mümin olmayı ve ona uygun bir hayatı öngörür. Kişinin ihsan bilinciyle yaşayabilmesi hep idealdir. Yani sen Allah’ı görmeden de her an Allah seni görüyormuş bilinciyle bir yaşam sürdürürebilmeyi sağlar emanet ahlakı. Müslümana sorumluluk bilincinde bir yaşam sunar hep. İşte o zaman Allah’ın (c.c.) hem Bakara suresindeki “Müminlerin Allah’ı sevmesi ise hepsinden kuvvetlidir.” (Bakara, 2/165.) hem de Maide suresindeki “...Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler...” (Maide, 5/54.) ayetlerinde buyurduğu üzere ilahi bir

aşka dönüşür ki işte o zaman Allah onlardan razı onlar da Allah’tan razı olur.

Emanet ahlakının beşerî münasebetlere yansması açısından baktığımızda da Nisa suresinde geçen “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.” (Nisa, 4/58.) ayeti nasıl bir yaşam sürdürülmesi gerektiğini çok güzel açıklamaktadır.

İslam’ın en temel tasarımı olan “emanet ahlaki”ni bir Müslüman olarak içselleştirip hayatımıza yansıtılabilmek adına neler yapmalıyız ve nelere dikkat etmeliyiz?

Emanet ahlakının içselleştirilip hayatımıza yansıtması için birbirini tamamlayan şu dört kavramı hayatımıza yerleştirmeliyiz. Bunlar: Bilmek, olmak, yapmak ve yaymak.

Öncelikle Zümer suresinin “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” ayetinden hareketle daha ahlaklı bir toplum olmak istiyorsak ilk önce bilgimizi artıracamız. İkinci olarak eğer bilgi bizi dönüştürmüyorsa, bilgi bizi oluşturmuyorsa, var oluşumuzu sağlam bir karaktere güzel huya doğru evirmiyorsa, yani bir oluşum değişimi olmuyorsa o bilginin fazla bir faydası yoktur. Dolayısıyla ikincisi “olmak” olmalı. Yani bilgi bizi oldurmalı. Üçüncüsü “yapmak”. Bilmek ve olmak tek başına yetmez. Onun için bir şeyler yapmamız lazım. Pasif iyi yerine aktif iyi olma-

mız gerekmektedir. Zilzal suresinde yer aldığı üzere zerre miktarınca olsun iyilik yapmak zerre miktarınca olsun kötülük yapmamak hedefini düstur edinmeliyiz. Kısacası iyi insan olmak, olgun olmak yetmez bir şeyler yapmalıyız; her daim aktif ve donanımlı olmalıyız. Son olarak şu ayeti hiç unutmamalıyız: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun.” (Âl-i İmran, 3/104.) ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Cafer Sadık Yaran, yükseköğrenimini 1981-1986 yıllarında, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. 1987’de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Din Felsefesi araştırma görevlisi oldu. 1994’te İngiltere’de, University of Wales’de “The Argument from Design in Contemporary Thought” konulu tezi ile doktor ünvanını aldı ve dönüşünde Yrd. Doç kadrosunda din felsefesi öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Aynı fakültede 1999’da doçent oldu. 2003’te İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine atandı. 2006 yılında din felsefesi alanında profesör oldu. Aynı fakültede 2006-2011 yılları arasında Felsefe ve Din Bilimleri bölümünde bölüm başkanı ve öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2011’de Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesine geçti. Hâlen aynı fakültede Mantık Anabilim Dalı Başkanlığı ve öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

DÜNYEVİLEŞME: ANLAMIN YİTİRİLİŞİ YA DA VARLIK YOKSUNLUĞU

Dr. Osman Nuri DEMİR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Sekülerizm (dünyevileşme), insanın dinden ve kutsaldan koparılışını simgeleyen bir kavram-sallaştırma faaliyetine işaret etmektedir. Buna göre sekülerler insan kendisini çepeçevre kuşatan esaret zincirlerini kırmış, Tanrı'ya karşı hürriyetini kazanmış ve neticede bireysel varlık mücadelesini başarıya ulaştırmıştır. Batı ve Hristiyan medeniyeti düşünüldüğünde, belki bu türden bir kavram-

sallaştırma veya insanı aşkın olanın önünde görünür kılma çabaları bir derece mazur görülebilir. Çünkü Prometheus'un ve Pandora'nın çocuklarının, varisi oldukları gelenekte insan, Tanrı'ya rağmen ve ancak ona başkaldırarak kendi varlığını ispata girişebilir ve yalnızca bu yolla hak ettiği şeyleri elde edebilir. Zaten dünyevileşme kavramının ve felsefi altyapısının arka planında Batı medeniyetinin bahsi geçen tartışmalı

geçmişi bulunmaktadır. Dolayısıyla dünyevileşme hem reel politik yaşanmışlığıyla hem de fikinsel hazırlık ve uygulama safahatıyla, kısacası menşei ve özü itibarıyla Batı'ya ait bir kavramdır. Kur'an böyle bir uğraşının temelinde bulunan düşünce yapısına ve ulaşacağı nihai akıbeta şu ifadelerle telmihte bulunur: "Onlar, dünya hayatını ahirete tercih eden, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyenlerdir; işte

onlar derin bir sapkınlık içindedirler.” (İbrahim, 14/3.) Dolayısıyla İslam düşüncesi ve tevhit inancı açısından bu türden bir mücadele yersiz ve anlamsızdır. Çünkü Prometheus’un ve Pandora’nın çocuklarının aksine Âdem ve Havva’nın evlatları kendilerine esma öğretilerek (Bakara, 2/31.), bilgiyle donatılarak, yeryüzüne halife ve varis kılınarak dünyaya gönderilmişlerdir. (Bakara, 2/30.) Bu açıdan dünya Müslümanlar için ne Tanrı’ya karşı özgürlük mücadelesi yürütülecek bir alan ne de O’na rağmen ve O’ndan rol çalmaya girişerek varlıklarını ispat etme yeridir. Aksine bir imar, ıslah ve verili özellikleriyle, temiz fitratlarıyla kendilerini gerçekleştirme ve Allah’ın, yaratılışlarına yerleştirdiği potansiyeli açığa çıkarma sahasıdır. Çünkü İslam inancına göre az önce bahsi geçen özellikler bütün insanlara doğuştan bizzat Allah tarafından bahşedilmiştir. Fakat şurası da muhakkak ki küreselleşmenin de beslemesiyle sekülerleşme, sadece içinden çıktığı ve öz evladı olduğu Batı Dünyası’nda kalmamış, İslam toplumlarına da sirayet etmeye hatta günden güne artan oranda etkisini hissettirmeye başlamıştır.

Dünyaya atılmış insan

Dünyevileşme, insanın Allah’la bağıni koparma, onu dinden ve dine ait olan her şeyden izole etme çabasına zemin oluşturmaktadır. Hâlbuki düşünsenize, Allah’la alakası kesilen, metafizik âlemle ilişkisi koparılan insan artık bu noktadan sonra ne kadar da çaresiz ve yalnızdır. İşte böyle bir insan tipolojisini teşekkül ettirmeye ve dayat-

maya çalışan sekülerizm, bu sayede insanoğlunu dünyaya atılmış, kökensiz, temelsiz, öncesi ve sonrası olmayan, dünya ile sınırlı, oraya mahkûm, her türlü müdahaleye açık, sapsiz ve savunmasız bir varlığa dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Kuşkusuz sekülerizmle aynı düşünce geleneğine mensup olup benzer felsefi altyapıdan faydalanan fikir ve düşünce akımlarının hemen tamamının nihai hedefi de insanı bu şekilde kiblesiz, pusulasız ve kimsesiz bırakarak onu her türlü etkiye ve yönlendirmeye açık hâle getirmektir. Hayal etsenize, bahsi geçen hâldeki bir insanın ufku ne kadar da karanlık hâle gelir! Onun için artık varlık ve hayat tasavvuru, varsa yoksa sadece şu daracık dünyanın ufkuyla sınırlıdır. Emelleri, düşünceleri, arzu ve hedefleri ancak bu küçük yer kürenin çeperlerine kadar ulaşabilir, ötesine geçemez. Çünkü kendisine oradan ötesinin olmadığı fısıldanmış ve buna göre yaşaması öğütlenmiştir. Artık ondan beklenen şey hayatı hesapsızca, ölçsüz ve düşüncesizce yaşamasıdır. İşte varlığa ve hayata böyle suni bir pencereden bakmaya mecbur edilen bir insanın nasıl bir keşmekeşin içinde olduğu tahmin bile edilemez. Anlık yaşar o, şehveti ve hazı hayatının merkezine alır. Fakat bütün bu yönelimlerine, dünyevi amaç ve arzularını hesapsızca tatmine koyulmasına dahası bunu hayatın biricik gayesi hâline getirmesine rağmen mutsuzdur o. Yapayalnızdır, en yakınlarından, sevdiklerinden, gönül verdiklerinden bile kuşku duyar, korku içindedir. Şüphesiz böyle bir insanın içine düşürüldüğü du-

rumun iki temel sebebi vardır. Birincisi o her ne kadar başına buyruk yaşasa ve istediği gibi hayat sürdüğünü zannetse de Yaradan’ın fitratına kodladığı iç sesin sürekli olarak kendisine yönelttiği şu türden sorular onu asla rahat bırakmaz: “Ya Allah varsa!”, “Ya ahiret varsa!”, “Ya insan sapsiz değilse ve kendisine verilen nihayetsiz nimetlerden dolayı hesaba çekilecekse!” İkinci sebep ise onun gerçek kalbî tatmine Allah’tan gayri hiçbir şeyle ulaşamayacağı gerçeğinin orta yerde duruyor olmasıdır. İşte bu nedenlerle şayet insanoğlu fitratını ters yüz ederek, iç sesini susturarak, gönlünde kaynayan yakıcı ateşten yükselen istifhamlara kulaklarını tıkayarak hakikat karşısında kör, sağır ve dilsiz taklidi yapsa da hiçbir şekilde mesut olamaz, hakiki saadeti yakalayamaz. Çünkü Allah’tan indirilenin hak olduğunu görüp bilen ve istifade eden kimse ile görmeyen, görmezlikten gelen kimse bir olamaz (Rad, 13/19.) ve gönüller ancak Allah’ın varlığını idrak ederek tam anlamıyla huzura kavuşabilir. (Rad, 13/28.)

Dünyevileşme ne vadediyor?

Dünyevileşme, tevhit düşüncesini zayıflatarak insanın, varlığın bütününe intisabını engellemeyi hedefliyor. Peki, insanın bu kadar hazin bir duruma düşürülmesine ve bu derecede ağır bir yükü sırtlamaya mecbur edilmesine, bunca eziyete muhatap kılınmasına karşın bütün bunlar için burada insana ne vadedilmektedir? Ne acıdır ki burada insana vadedilen; hiçlikten, boşluktan ve karanlıktan başka bir şey değildir. Çünkü dünyevileşme insana

sadece “-miş gibi yaparak yaşamayı”, geçici haz ve hevesleri idealize ederek onların tatmini-ne yönelmeyi insanlığın yegâne amacı olarak belirlemeyi vadedmektedir.

Dünyevileşme, insana bile insana sanki Allah yokmuşçasına davranmayı, O’nu düşünmeden, plan ve programlarına karıştırmadan, hayatın olağan akışında Yüce Allah’ı ve dinî düşüncüyü hatırlatan her şeyi gündeminden çıkararak yaşamayı alternatifsiz bir proje olarak sunmakta, hatta böyle bir hayat tarzını insanın en yüksek gayesi olarak sürekli bir şekilde ve farklı kanallarla insan zihnine yerleştirmenin yollarını aramaktadır. Dünyevileşme yine insana aklını kullanmamayı, aklın verilmiş gayesini düşünmemeyi, vahyin ve peygamberlerin çağrılarını kulak tıkamayı, özetle ondan sanal mutluluğunu bozacağını düşündüğü bütün obje, nesne, düşünce ve öğütlerle arasına kocaman, ulaşılamaz, aşılıamaz setler çekmesini, duvarlar örmesini istemektedir. Çünkü düşünen ve gerçekten hakikati keşfetmeye meyilli olan insan, bu âlemin sadece görünenden ibaret olmadığını ve Allah’tan koparılan bir kimsenin henüz dünyada iken azap üstüne azap yaşayacağını, onun daha burada iken iç dünyasını yakıp yıkan ateşlerle baş başa kalacağını anlayacaktır. Yine insan bu manada bilir ki Allah’a nispetini kaybeden kimsenin daha en baştan bizzat kendi varlığı da anlamını yitirecektir. Çünkü insanın varlığı kendinden olmadığına göre şayet Tanrı da yoksa o hâlde şimdi bugün burada

bulunmamızın ne anlamı olabilir ki? Başka bir aktarımla Tanrı yoksa ne vardır ve insan neden ve niçin var olmuştur? Mezkûr sorular ve onlara vereceğimiz cevaplar da işaret etmektedir ki Allah’ın var olmadığına ya da insanın veya âlemin bir an olsun Allah Teâlâ ile irtibatının kesildiğinin düşünülmesi her lahzada insanlık için tarifsiz bir acı ve zifiri bir karanlıktır. Karanlıkları aydınlatacak ve insanı dünyevileşme hastalığından kurtaracak olan da varlığın hakiki sahibine, gerçek anlamda biricik varlık olan Yüce Allah’a iman ederek varlık ve anlam kazanmak, böylece O’nun varlık nuruyla âlemi, insanı ve insanlığı aydınlatmaktır. Zira O, göklerin ve yerin nurudur. (Nur, 24/35.) O’nun varlığının idrakiyle insanın ve bütün varlığın Allah’a nispeti sağlanacak, böylece küllî olarak âlemin ve onun bir cüzü olarak insanın varlığı anlam kazanacaktır.

Olmakla sahip olmak arasında insan

Dünya hayatı insan türü için aslında “olma”, olgunlaşma ve kemâle ulaşma yolculuğudur. İncancımıza göre bu yolculuk dünya hayatıyla da son bulmaz. Aksine insan ölümle “olma” sürecini tamamlamaya ve bu sürecin akıbetiyle karşılaşarak semerelerini devşirmeye gider. Bu yönüyle insan ölümle son bulan değil, ölümle tamam olan bir canlıdır. Hâlbuki bu gerçek ihmal edilip insan sadece dünyaya ve dünya hayatına hasredildiği zaman o, yarım kalan, manadan sarf-ı nazar ederek maddeye odaklanan süfli bir varlığa dönüşmektedir. Gerçek şu ki

insanoğlu dünyaya sırf sahip olma duygusunu doyuma ulaştırmak için gönderilmemiştir. Erich Fromm’un (1900-1980) ifadesini ödünç alarak söylersek; insan “sahip olmak”la değil, “olmak”la kemâlini bulan bir varlıktır.

Dünyevileşen modern insan, olmakla sahip olmak arasında sıkıştırılıp bırakılmıştır. O artık adına “sahip olmak” denilen bir mengenenin kısılcığında inleye inleye kendi olamadan, potansiyelini gerçekleştirilmeden, olma yolculuğunu iskalayarak ve kendini tüketerek hayatını idame ettirmeye çalışmaktadır. Burada nazara verilen şey sadece sahip olmaktır ve buna göre hiçbir şeyi bulunmamanın, bir şeye sahip olamamanın kendisi de bir hiçtir. Dolayısıyla dünyevileşme felsefesinde kutsalın, aşkın, ahlak ve maneviyatın bir önemi kalmamıştır. Mühim olan yalnızca ve yalnızca maddi olanı elde etmek, ulaşabildiği her şeye malik olmaktır. Oysa hakikat nazarında dünyaya sahip olma arzusu insanın insan oluşunun, kemâle ulaşma arzusunun ve “olma” yolculuğunun en büyük düşmanıdır.

Dünyevileşme, Müslüman ve denge

Buraya kadar yazılanlardan hareketle Müslümanın dünyayı tamamen terk etmesi, meşru nimetlerden bile uzak durması gerektiği gibi bir sonuca da ulaşılmamalıdır. Aksine incancımıza göre âlem ve içindekiler Allah tarafından insanoğluna musahhar kılınmış, onun hizmetine verilmiştir. (Casiye, 45/13.) Peki, burada Müslüman

özelinde insanın gözetmesi gereken denge nasıl olmalıdır ya da dünyevileşmeden dünya nimetlerinden istifade etmenin ölçüsü nedir? Kuşkusuz dengenin korunması için üç temel bilincin yerleşmiş olması gerekmektedir ki bunlar; tevhit, ihsan ve emanet bilincidir. Tevhit bilincinin bağlayıcılığı mümine bütün tasarruflarının temel çerçevesini ihsan şuruyla oluşturabilme imkân ve ihtimali sunacaktır. Öyle ya tevhit, müminin Rabbi ile ahidinin O'na kulluk taahhüdünün; ihsan ise bu ahit ve taahhüdü hep hatırında tutup O'nun murakabesi altında bulunduğunu unutmadığının ilan ve ilamıdır. Tevhit ve ihsan bilincine kavuşan mümin için doğal olarak bağlı kalması gereken üçüncü bilinç ise emanet bilincidir. Çünkü mümin bilir ve inanır ki kendi varlığı, bedeni ve manevi nitelikleri, aldığı nefes, bastığı toprak ve üzerinde yükselen sema, ister canlı isterse cansız olsun içinde barındırdığı tüm varlıklarla birlikte bir bütün olarak âlem emanet olup mülkün gerçek sahibi ise Allah'tır. İşte bu bilinçle sahip olduktan sonra müminin maruf ölçülerle dünyadan ve dünya nimetlerinden istifade etmesinde bir mahzur da yoktur. Nitekim Allah Teâlâ bu husustaki dengeye işaret ederek şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez." (Kasas, 28/77.) Zaten "el-aslu fi'l-eşyâi el-ibâha" kaidesinin ifade ettiği üzere

Dünyevileşen modern insan, olmakla sahip olmak arasında sıkıştırılıp bırakılmıştır. O artık adına "sahip olmak" denilen bir mengenenin kısılcacında inleye inleye kendi olamadan, potansiyelini gerçekleştirilmeden, olma yolculuğunu iskalayarak ve kendini tüketerek hayatını idame ettirmeye çalışmaktadır.

eşyada aslolan da mübahlıktır. Öyleyse insan Yaradan'ı unutmadan, O'na rağmen ve O'nu dışlayarak ve tabii ki kendisini ebedî azap ve hüsrana sürükleyecek bir isyan ve başkaldırı hareketine girişmeden, yine Allah'ın koyduğu sınırlı sayıda ki yasaklara riayet ederek dünyadan ve dünya nimetlerinden istifade edebilir ve etmelidir. Doğru ve matlup olan da budur. Aksi hâlde kendi varlığını da içinde yaşadığı âlemi de borçlu olduğu Allah'tan yüz çevirerek tamamen hevasının arzu ve yönelimlerinin emrine giren ve Allah'ın mülkünde Allah'ı hesaba katmadan yaşama gaflet ve cüreti gösteren insan, dünyada kendini de unutacak hâlde gelecek ahirette de sonsuz ve telafisi mümkün olmayan bir pişmanlıkla karşı karşıya kalacaktır. Öyle ya, varlığın sahibini tanımayanın, varlık vereni unutanın kendi geçici ve mecazi varlığı bir anlam ifade eder mi ya da gerçekten onun var olduğundan, varlık kazandığından bahsedilebilir mi? Bu sebeple olsa gerek Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın." (Haşr, 59/19.) Dolayısıyla insan dünyevileşerek ve Allah'ı unutarak değil ancak tevhid benimsenip kendini Allah'a nispet ederek anılmaya değer bir varlık hâline gelebilir: "İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti." (İnsan, 76/1.) ■

AHLAKLI BİREYİN OLUŞMASINDA KUR'AN'IN ROLÜ

Doç. Dr. Adil BOR

Tahran Din Hizmetleri Müşaviri

Allah dünyayı insanların yaşayabilecekleri bir şekilde yarattı. Evrende bir toz zerreciği mesabesinde dahi olmayan insan, yeryüzüne halife tayin edildi. Halife kelimesi de epistemolojik olarak bu durumu ifade eden bir kavramdır. Ancak insan evrende çok küçük bir yeri kaplasa da onun sahip olduğu akıl, idrak, hayal gücü, duyguları ve arzuları, evreni aşacak ve evrene hükmedebilecek bir yapıdadır. İnsana dünyanın imarını ve ıslahını gerçekleştirme; dünyayı adalet, hakkaniyet ve emniyet çerçevesinde idare etme görevinin tevdi edilmesinin arka planında onun sahip olduğu söz konusu özellikler bulunmaktadır.

İnsan, fıtratı gereği hem rahmani hem de şeytani duygulara sahiptir. İnsanın iç dünyasında bu duygular arasında sürekli bir çekişme söz konusudur. Bazen hayra teşvik eden duygular galip gelirken bazen de fesada, zulme ve insanı mutsuz eden düşünce ve davranışlara sevk eden duygular etkin olmaktadır. Ancak insanın akıl ve idrak melekesi

işlevsel olduğunda onun rahmani duyguları galip gelme ihtimali yüksektir. İnsan, fıtri olarak bu potansiyele sahiptir. Fakat insan, taklit, cehalet ve çevresel faktörlerden dolayı akıl ve idrak işlevselliğini kaybedebilir. Bu durumda insanı, hayra, hakikate ve fıtri değerlere teşvik eden duyguların yerine, şeytani ve nefsanî arzular ön plana çıkabilmektedir. Bunun bir sonucu olarak insan tayin edildiği hilafet makamına uygun olmayan fesadı, adaletsizliği, zulmü gerçekleştirebilir. Bu da insanın akli melekesinin işlevsel olmasının önemini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı insanın akıl ve iradesinin aktifliğine rehberlik eden bir öncüye ihtiyaç olmuştur.

Kur'an'ın temel amacı da insanın aklını ve duygularını kullanmada ve insanın atandığı halifelik makamının hakkını vermede kendisine rehberlik etmektir. Bu anlamda Kur'an ve sünnet, insanı düşünce ve değerler hususunda terbiye etmeyi amaçlayan ilahi bir eğitim programıdır. Şöyle ki bu programın sahibi olan Allah, insanın da dâhil olduğu bir bütün olarak varlığın asıl

Kur'an'ın temel amacı da insanın aklını ve duygularını kullanmada ve insanın atandığı halifelik makamının hakkını vermede kendisine rehberlik etmektir. Bu anlamda Kur'an ve sünnet, insanı düşünce ve değerler hususunda terbiye etmeyi amaçlayan ilahi bir eğitim programıdır.

İnsanın akıl ve idrak melekesi işlevsel olduğunda onun rahmani duyguları galip gelme ihtimali yüksektir. İnsan, fitri olarak bu potansiyele sahiptir.

terbiyecisi ve ilk muallimidir. Kur'an'da bu durum, "Rab-bü'l-âlemin" ifadesiyle belirtilmektedir. Rab kelimesi, yaratmak ve idare etmek anlamları yanında, terbiye etmek ve eğitmek manalarını da içermektedir. Bu anlamda insan istisna tutulursa bütün varlık ilahi terbiyeye teslim olmuştur.

Tevhit, tezkiye, ümran ve ubudiyet, ilahi eğitim programının ana eksenini oluşturmaktadır. Tevhit, bütün varlığın sahibinin Allah olduğu esasına dayanmaktadır. Müslüman, bu çerçevede varlığı anlamaya çalışır. Tezkiye, insanın saygınlığına yakışmayan davranışlardan uzak durup ahlaki değerlere sahip olmasıdır. Ümran, adalet, hakkaniyet ve merhametle dünyayı imar et-

mektir. Ubudiyet ise Allah'a kul olmaktır. Yani Allah'a teslim olmak ve Allah'a karşı derin bir saygı duymaktır. Diğer bir ifadeyle ubudiyet, insanın, Allah'ın güzel isimleri (esma-i hüсна) çerçevesinde zihninin ve kalbinin özgürleşmesi, iradesinin ve aklının başkasına teslim edilmemesidir. Bu anlamda Kur'an ve sünnette yer alan zikir, tesbih, namaz, ahlaki ve insani değerler; bir bütün olarak emir ve nehiyer vahyin söz konusu temel amaçlarını gerçekleştirmeye yöneliktir. Diğer bir ifadeyle ubudiyet, Allah'a kul olmakla aktif bir birey olmaktır. Çünkü Allah'a kul (abd) olmak insanı pasifize eden değil, bilakis insana şahsiyet kazandırarak onu aktif bir birey hâline getiren eylemdir.

Dolayısıyla insanın aklını işlevsiz kılan ve şahsiyet desenlerini yok eden bir ubudiyet anlayışı, peygamberlerin insanlara ilettiği ve öğrettiği ubudiyet anlayışına uymaz.

Kur'an'ın akla gelen ilk özelliği hanifliktir. Haniflik, mahiyeti itibarıyla tevhit, hak, adalet, insani ve ahlaki değerlere ulaşmak için sürekli bir gayret içinde olmaktır. Bu anlamda hakikate ulaşmak için sürekli okumak, araştırmak, sorgulamak ve sentez yapmak hanifliğin özelliklerinden bazılarıdır. İlk nazil olan ayette okumanın emredilmesi fakat okuma çeşidinin belirtilmemesiyle muhatapların tenzili ve tekvini ayetleri okumada bir ayırım yapmamaları ve sürekli söz konusu ayetleri birlikte okuyarak zihin ve gönül dünyalarını zinde tutmalarının amaçlandığı söylenebilir.

Kur'an'ın ilk uygulayıcısı Hz. Peygamber, önce vahyin içerdiği değerlerinin gereğini yapmıştır. Kendisinden zelle mesabesinde hatalar peyda olunca uyarılmak suretiyle düzeltilmiştir. Kur'an'da bu yönde hitap içeren ayetler ile "Rabbim beni terbiye etti ve terbiyemi güzel yaptı."(Suyuti, Cami'us-Sağir, 1,12.) hadisi de buna işaret etmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber, ilahi programın model şahsiyeti olarak insanlara takdim edilmiştir. Hz. Peygamber'in yaşam tarzını soranlara Hz. Aişe'nin "Onun ahlakı Kur'an'dı." şeklinde cevap vermesi de buna işaret etmektedir. Zira ilahi olsun beşerî olsun topluma sunulan herhangi bir düşünce veya değer karşılık bulması, söz konusu programı

yaşayan model şahsiyetlerin varlığına bağlıdır. Bu sebeple Peygamber Efendimiz de sahabeden model şahsiyetler inşa ederek insanlara vahyin değerlerini ulaştırmaya çalıştı. Kendisinden sonra sahabe de Hz. Peygamber'den aldıkları eğitimle dünya okyanusunda boğulmak üzere olan insanlığa, vahyin kopmayan ipini uzatarak insanların imdadına yetişti. Böylelikle sahabenin gayreti ve örnek şahsiyetiyle, vahyin değerleriyle insanlık yeniden hayat buldu ve âdetta yeniden dirilmiş (el-ba'su bade'l-mevt) oldu. Hakikat ve haklı olmanın ölçüsünün güç değil adalet ve ihsan olduğu insanlara fiilî olarak gösterilmiş oldu.

Hz. Peygamber ve sahabeden sonra Kur'an'ın anlaşılması ve hayat ile irtibatının kurulması âlimlerin uhdesinde kaldı. Dinî yaşayış, âlimlerin bilgi düzeyleri, hayata bakışları, Kur'an ve sünnetin ihtiva ettiği değerleri yaşamalarına göre şekillendi. Bu da doğru bir İslami tasavvurun oluşması için âlimlerin bilgi düzeyleri ve davranış biçimlerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu sebeple âlimler ve ilim talebeleri sürekli kendi bilgilerini güncellemeli, düşünce ve eylemlerinde hakikat arayışında olmaları gerekmektedir. Âlimlerin kendi zihin ve kalp dünyalarını doğru bir şekilde inşa etmeleri gerekmektedir. İdrak ve bilincini Kur'an ve sünnetin öncülüğünde oluşturmaları önem arz etmektedir. Bu da ancak Kur'an, sünnet ve onların etrafında oluşmuş ilmî birikimle ciddi bir ilmî yapı ile

Allah'a kul (abd) olmak insanı pasifize eden değil, bilakis insana şahsiyet kazandırarak onu aktif bir birey hâline getiren eylemdir. Dolayısıyla insanın aklını işlevsiz kılan ve şahsiyet desenlerini yok eden bir ubudiyet anlayışı, peygamberlerin insanlara ilettiği ve öğrettiği ubudiyet anlayışına uymaz.

doğru iletişim kurmakla mümkün olacaktır. Kur'an ve sünnet etrafında oluşmuş ilmî birikim, Kur'an ve sünnetin anlaşılması için hayati önem taşımaktadır ve asla göz ardı edilmemelidir. Aksi takdirde İslam'ın ana damarı olan Kur'an ve sünnetten uzaklaşmak her zaman muhtemeldir. Sonuç itibarıyla İslami ve insani değerlerin, doğru bir şekilde topluma iletilmesi için öncelikle zihin ve kalpleri Kur'an ve sünnetin varlık tasavvuru, ahlaki ve insani değerleriyle şekillenmiş, düşünce olarak günümüzde yaşayan ve çağımızın farkında olan erdemli bireylerin inşasıyla mümkün olabilir. ■

İNFAK AHLAKI

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ
مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

“Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zat ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.”

(Bakara, 2/261.)

Yüce Allah, hikmeti gereği insanları farklı farklı yaratmıştır. Toplumların dilleri, renkleri, kültürleri birbirinden farklı olduğu gibi sahip oldukları kabiliyetler, maddi imkânlar itibarıyla da insanlar farklılaşmaktadırlar. Bu durumda, toplumsal bir varlık olan insanın varlığını sürdürebilmesi için diğer insanlarla bir arada yaşamasının gerekli olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah kâinata bir denge ve düzen yerleştirmiş, farklı bölge ve coğrafyalara farklı imkân ve zenginlikler lütfetmiştir. “...Dünya hayatında onların geçimliklerini biz paylaştırdık. Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden decelerle üstün kıldık...” (Zuhruf, 43/32.) mealindeki ayette buyrulduğu üzere bu ilahi hakikat

pek çok hikmeti ihtiva etmektedir. (Matürîdi, Te’vilatü Ehli’s-Sünne, 9/162-163; Zemahşeri, el-Keşşaf, 4/248-249.) Bu hakikat insanlara aynı zamanda bir sorumluluk da yüklemektedir. Dünyada insanlar arasında dengenin sağlanması, huzur ve mutluluğun devam etmesi için paylaşmak, yardımlaşmak, ikram ve infak etmek gibi değerlerin canlı tutulması elzemdir. İnsanların dünya hayatında her bakımdan aynı seviyede olamayacakları, kiminin zengin kiminin fakir olduğu gerçeğine bağlı olarak Yüce Allah’ın bir ferde, topluma, bölgeye bahşettiği nimetler ihtiyaçtan fazla ise bu fazlanın ona muhtaç olanlara aktarılması, ihtiyaç sahipleriyle paylaşılması zorunludur. Aksi hâlde, insanlar arasında sosyal,

kültürel ve ekonomik farklılıklar oluşacak; bu farklılıklar istekleri doğuracak, istekler yerine getirilmediği takdirde ise öfke, düşmanlık, kin, zorbalık, savaş gibi huzur ve mutluluğu bozan olumsuzluklar baş gösterebilecektir. (Kur’an Yolu, c.1 s.419.)

Kur’an-ı Kerim’de muhtaçlara yardım etmeyi, iyilikte bulunmayı, paylaşmayı tavsiye eden pek çok ayet yer alır. Bunun yanında, infak, zekât ve sadaka gibi kavramlar da yardımlaşmaya, paylaşmaya, fakirle zengin arasında bir denge kurmaya yöneliktir. Belli şartları taşıyan Müslümanların vermesi gereken zekât yanında her fırsatta gönüllü olarak sadaka vermelerini, Allah yolunda infak etmelerini tavsiye eden Kur’an,

infakın nasıl yapılması gerektiğine de işaret etmekte, bu konuda bizleri irşat etmekte, infak ahlakını bizlere öğretmektedir.

Öncelikle, “İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.” (Necm, 53/39.) mealindeki ayetle Kur’an insanın çalışmasının, gayret etmesinin önemi ne işaret eder. Ancak herhangi bir engelden dolayı çalışamayan veya gayret ettiği hâlde başarımazayan kişilerin olduğu da bir gerçektir. Bu durumda, imkânı olanların ihtiyaç sahiplerine el uzatması, yardım etmesi, tasaddukta bulunması hem dinî hem insani bir sorumluluktur. Bu görevi yerine getirirken sorumlu davranmak, belli ilkelere riayet etmek de Kur’an’ın bizlere öğrettiği hususlardandır. Buna göre; ibadet maksadıyla yapılacak olan infak ve tasadduk insanların takdir ve beğenisini kazanmak için değil Allah rızası için yapılacaktır. Bu amaçla infakta bulunanların misalinî, yağın bol yağmurla iki kat ürün veren bir bahçe örneğiyle anlatan Yüce Allah (Bakara, 2/265.), kendi rızası gözetilerek yapılan infakın getireceği ecir ve berekete işaret etmektedir.

İnfakta dikkat edilecek önemli hususlardan bir diğeri, yapılan iyiliğin arkasından başa kakma ve incitme gibi davranışların gelmemesidir. Yüce Allah bu konuda da bizleri uyarmaktadır. (Bakara, 2/262.) Zira bu durum, ihtiyaç sahibi olan kardeşlerimizi rencide edecek, onurlarını kırarak kötü bir davranış olduğu gibi yapılan iyilik ve yardımların ecir ve bereketini de yok edecektir. Verilen sadakaların gizli bir biçimde verilmesinin daha hayırlı olduğuna işaret eden Kur’an (Bakara, 2/271.), sadakayı

alanın mahcup olmaması, sadakayı verenin ise gösterişin cazibesine kapılmaması adına önemli bir hususa vurgu yapmaktadır. Verilen malın kötüsünün değil iyisinin verilmesi de yapılan infakta dikkat edilmesi gereken önemli hususlardandır. Kendimizin beğenmeyeceği, kerhen alacağı şeyleri hayır diye vermeye kalkışmamamız gerektiği yönündeki Kur’ani tavsiye (Bakara, 2/267.) infak ahlakına dair önemli bir ilkeyi öğretmektedir bizlere. Bu konuda dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de israftan uzak durulmasıdır. Bizim için ihtiyaç fazlası olan bir şeye bir başkasının ihtiyaç duyabileceğini düşünerek hareket etmek, hayatın her alanında olduğu gibi harcamalarda da dengeli olmak, yine Kur’an’ın bizlere bir emridir. (İsra, 17/29.) Bir Müslümana nasıl ki cimrilik yakışmazsa israf etmek, gereksiz harcamalar yapmak, saçıp savurmak da Müslümana yakışan bir davranış değildir.

Yapılan infakın, hayır ve iyiliklerin, verilen sadakaların dünya/ahiret hayatında büyük faydaları olduğu da konuyla ilgili bir diğer husustur. (Kur’an Yolu, c.1 s.418-419.) Zira yaptığımız hayırların kendi menfaatimize olduğunu belirten Yüce Allah, bunların karşılığının tam olarak verileceğini de müjdelmektedir. (Bakara, 2/272, 274.) Genellikle yapılan iyiliklerin sevabı bire on olduğu hâlde Allah yolunda infak etmenin sevabının yukarıda işaret edilen ayette (Bakara, 2/261.) bire yedi yüz olarak ifade edilmesi bu ibadetin önemi ve değerini gösteren, karşılığının kat kat verileceğine işaret eden çok önemli bir müjdedir.

(Nesefi, Medariku’t-Tenzil, 1/216-217; Kur’an Yolu, c.1 s.420.) Her ne kadar verilen sadakaların, yapılan hayırların, görünüşte malı azalttığı düşünülse de gerçek hiç öyle değildir. Kur’an’da, Yüce Allah’ın verilen sadakaları artırdığı, bereketlendirdiği ifade edildiği üzere (Bakara, 2/276.), Allah yolunda infakta bulunan kişinin kazancının hayırlı ve bereketli olması, bize verilen imkânlarla şükürümüzün bir ifadesi olması, yapılan sadaka-i cariyelerle amel defterimizin sürekli açık kalmasına vesile olması gibi hususlar dikkate alındığında bütün bunların herhangi bir maddi değerle ölçülemeyeceği ortadadır. Kur’an’da, “Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe asla ermezsiniz.” (Âl-i İmran, 3/92.) buyulduğu üzere, Allah’ın sevgili kulları “İsâr” duygusuyla hareket ederler, “kendileri istedikleri hâlde yiyeceği yoksula, yetime ve esire ikram ederler.” (İnsan, 76/8.) ve bunu dünyevi bir menfaat ve karşılık beklemeden sadece Allah rızası için yaparlar. (İnsan, 76/9.) Bütün bunların toplumsal birlik, beraberlik, dayanışma ve kaynaşma vesilesi olduğu ise muhakkaktır. ■

İnfak, zekât ve sadaka gibi kavramlar yardımlaşmaya, paylaşmaya, fakirle zengin arasında bir denge kurmaya yöneliktir.

EN SADIK YOLDAŞ SALİH AMEL

Ahmet OĞUZ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

يَتَّبِعُ الْمَيِّتَ ثَلَاثَةً، فَيَرْجِعُ اثْنَانِ وَيَبْقَى مَعَهُ وَاحِدٌ: يَتَّبِعُهُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَعَمَلُهُ،
فَيَرْجِعُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ وَيَبْقَى عَمَلُهُ

“Ölen kişiyi (mezara kadar) üç şey takip eder; ikisi geri döner, biri onunla beraber kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli ise (onunla) beraber kalır.”

(Buhari, Rikak, 42 [6514]; Müslim, Zühd, 5 [2960].)

Sözlükte “iş, fiil, çalışma” gibi manalara gelen “amel” kelimesi, “gayeli olarak yapılan iş” diye tanımlanmıştır. Dinî literatürde ise “emir, tavsiye veya yasaklara konu olan, sonunda ceza veya mükâfat bulunan davranış” manasına gelmektedir. (Süleyman Uludağ, “Amel”, *DİA*, 3/13-16.) Salih amel ise Yüce Allah’a iman edip O’na ibadet ve kulluk etmek, mahlûkatın yararına faydalı işler yapmak anlamına gelmektedir. Buna göre helal ve meşru olan her iş, şayet Allah rızası gözetilerek düzgün ve sağlam yapılıyorsa salih amel olarak nitelenir.

Birçok ayet ve hadiste amel kavramı ile daha çok sevap kazanmak için yapılan çeşitli ibadetler dile getirilir. Bununla birlikte salih amel kavramının daha geniş kapsamlı olduğu unutulmamalıdır. Allah (c.c.) birçok ayet-i kerimede, “iman eden ve salih amel işleyen...” şeklinde buyurarak iman etmekle salih amelde bulunmayı yan yana zikretmiştir. (Bakara, 2/25, 62, 82, 277.) Ayetlerde geçen “salih amel işleyenler” nitelemesi, başta ibadetler olmak üzere her türlü olumlu ve yararlı davranış ve işleri ifade etmektedir. Ayrıca faydalı iş-

lere “salih amel” denildiği gibi onu işleyen kişiye de “salih insan” denilmektedir. (Hadislerle İslam, 3/35-36.)

Salih amelle ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.s.), “Her iyilik bir sadakadır.” (Buhari, Edeb, 33 [6021].) buyurmakla sadaka ve salih amelin kapsamını geniş tutmuş ve “Allah Teâlâ birinizin yaptığı işi en iyi şekilde yapmasından memnun kalır.” (Beyhaki, Şu’abü’l-İman, 7/234 [4931].) ifadesiyle de yapılan işte ihlas ve samimiyetin yanında kalitenin de önemli olduğuna işaret etmiştir. İman ve salih amel aynı zamanda insanların Allah katındaki değerini gösteren iki önemli ölçüdü. Bu husus, ayet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir: “Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız. İman edip salih (iyi ve yararlı) amelde bulunanlar müstesna...” (Sebe, 34/37.) Hz. Peygamber (s.a.s.) bu mesajı şöyle özetlemektedir: “Allah (c.c.) sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar.” (Müslim, Birr, 34 [2564].)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) bir gün Medine’nin yüksek yerlerinden olan “Âliye” bölgesinden şehre girerken pazara uğradı. İnsanlar da onun etrafında bulunuyordu. Derken küçük kulaklı ölü bir oğlağın yanından geçti, ona elini uzatıp kulağından tuttu ve şöyle buyurdu: “Hanginiz bunu bir dirheme satın almak ister?” Ashab-ı kiram, “Bir dirheme değil daha az paraya bile almayız, onu alıp da ne yapalım.”

dediler! Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.), “Bedava verilse ister misiniz?” diye sordu. Onlar, “Vallahi o diri olsa bile kulakları küçük olduğu için kusurludur. Hem biz onun ölüsünü ne yapalım?” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resulü Allah (s.a.s.), “Allah’a yemin ederim ki Allah katında dünya, önünüzdeki şu ölü oğlaktan daha değersizdir.” buyurdu. (Müslim, Zühd, 2 [2957].) Dünya ve ahirette bizi kurtaracak olan yegâne sermayemiz, amelimizdir. Fâni dünya hayatımız için çalışırken ebedî yurdumuz olan ahirete yönelik kalıcı hayırlı işler yapmayı ihmal etmemeliyiz. Unutulmamalı ki dünyada mal ve mülk sahibi olmakla ona aşırı değer verip onu âdeta amaç hâline getirmek farklı şeylerdir. Elbette Müslümanın helalinden malı ve mülkü olmalı, onları Allah rızası doğrultusunda harcamalıdır. Ancak kişi zekât ve sadaka vermeye yanaşmıyor veya onları verirken âdeta eli titriyorsa bu durum, onun dünya malına aşırı değer verdiği işaret eder. Böyle davranmanın örnek bir Müslümana yakışmayacağı aşikârdır.

Dünya malına aşırı bağlananları uyarmak için söylenen “Kefenin cebi yoktur.” atasözü meşhurdur. Bu ifade, “Ne kadar zengin olursan ol, öldüğünde yanında hiçbir şey götürmeyeceksin.” anlamına gelir. Bu durum, Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) şu hadisinde ne güzel ifade edilmiştir: “Ölen kişiyi (mezara kadar) üç şey takip eder; ikisi geri döner, biri onunla beraber kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder.

Ailesi ve malı geri döner, ameli ise (onunla) beraber kalır.” (Buhari, Rikak, 42 [6514]; Müslim, Zühd, 5 [2960].)

Ölüm gerçeği, ders almak isteyen en büyük ibrettir. Çünkü ölüm bize dünya hayatının geçici olduğunu, sahip olduğumuz tüm varlıkların birer imtihan vesilesi olduğunu hatırlatır. Bu husus Kur’an-ı Kerim’de şöyle açıklanmaktadır: “Her canlı ölümü tadacaktır; yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak ancak kıyamet gününde verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılır da cennete konursa artık kurtulmuştur. Dünya hayatı zaten aldatıcı şeylerden ibarettir.” (Âl-i İmran, 3/185.) Dolayısıyla mal, mülk, makam ve şöhret bizi aldatmamalıdır. Nitekim Yüce Allah bu konuda bizi şöyle uyarmaktadır: “Bilin ki dünya hayatı; bir oyun, bir eğlence, bir gösteriş, aranızda bir övün-

me, mal ve evlatta bir çokluk yarışından ibarettir...” (Hadid, 57/20.)

Yapılan iyilikler sahibini mutlu ederken kötülükler de onu pişman edecektir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) bir gün ashabına şöyle buyurdu: “Her ölen mutlaka pişmanlık duyacaktır.” Ashab-ı kiram, “Niçin pişmanlık duyacak?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “İyilik eden kimse hayatta iken daha çok iyilik yapmadığına pişman olacaktır. Kötülük eden kişi ise hayatta iken kötülükleri terk etmediği için pişman olacaktır.” (Tirmizi, Zühd, 58 [2403].) Dünya geçici, ahiret ise ebedî olduğuna göre her birine orada kalınacak kadar değer verilmeli ve ona göre hazırlık yapılmalıdır. Nitekim ahirete hazırlık yapılması noktasında Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Allah’a itaatsizlikten sakının. Herkes yarın (ahiret) için ne hazırladığına baksın!” (Haşr, 59/18.) Sevgili Peygamberimiz de bu konuda şöyle uyarıda bulunmaktadır: “Akıllı kişi kendisini hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz kişi ise arzularına uyup bir de Allah’tan (başışlanma) umandır.” (Tirmizi, Sifatü’l-Kiyame, 25 [2459].)

Yazımıza Sevgili Peygamberimizin (s.a.s.) bir duası ile son verelim: “...Allah’ım! Beni amellerin en güzeline ve ahlakın en güzeline kavuşturun. Onların en güzeline ancak sen ulaştırırsın. Beni kötü işlerden ve kötü ahlaktan muhafaza eyle. Bunlardan ancak sen koruyabilirsin.” (Nesai, İftitah, 16 [896].) ■

Fâni olan dünya hayatımız için çalışırken ebedî yurdumuz olan ahirete yönelik kalıcı hayırlı işler yapmayı ihmal etmemeliyiz. Unutulmamalı ki dünyada mal ve mülk sahibi olmakla ona aşırı değer verip onu âdeta amaç hâline getirmek farklı şeylerdir.

KÖYE VE KÖY HALKINA ADANMIŞ BİR ÖMÜR ALİ VAHİD ÜRYANI

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Dergimizin bir önceki sayısında Diyanet İşleri Başkanlığının ilk dönemlerinde köy hocalarına ve köy ahalisine yönelik mütevazı birkaç hizmetini anlatırken Başkanlıkça 1965 yılında yayımlanan *Köy Hocası İlmihali* adlı eser ve yazarı Müşavere Heyeti azalarından Ali Vahid Üryani'den de söz etmiştim. Ancak, ömrünü köylere ve köylülere adanmış bir kişilik olarak o, daha fazla tanıtılmayı hak ediyor.

Üryanizade Ali Vahid Efendi-İlgili kanundan sonra "Üryani" soyadını aldı- 1879'da (Hicri 1297, Rumi 1295) İstanbul'da doğdu. (Bu yazıda konuya ilişkin kayıtlardaki Rumi tarihler Miladiye çevrilerek verildi) Kilisli olduğu belirtilmektedir. Babası Hayrullah Efendi, annesi Zevkidil Hanım, eşi Fatma Mediha Hanım'dır. Çocuklarının isimleri ise bir hoştur:

Fatma Zehrun, Ayşe Nezhun, Abdurrahman Haldun.

Özlük dosyasındaki kayıtlara göre Üryani, İstanbul Haseki'de Evliya Mekteb-i İptidasisini ve ardından Davutpaşa Rüştiyesini bitirdi. Bayezid Camii dersiamlarından Hadimî Hasan Efendi'den okuyarak 1904'te icazetname aldı. Bu arada devam ettiği Mekteb-i Nüvva'ndan da 1902'de mezun oldu. Ayrıca özel olarak Hesap, Hendese, Tarih, Coğrafya, Jeoloji, Biyoloji, Türk ve İran Edebiyatı ile Fransızcayla ilgilendi. İleri düzeyde Arapça bilmekteydi.

Üryani'nin resmî görevlerinin ağırlıklı kısmı Osmanlı devlet teşkilatı içinde ve Mekteb-i Nüvva'ndan edindiği formasyonla adli hizmetlerde geçti. İlk görevine 23 Haziran 1895'te Meşihat Sicil-i Ahval Şubesi kâtabi olarak başladı.

1903'ten 1908'e kadar sırayla Sahyun, Membuç, Hadim, Antakya, Halilürrahman Şer'i Naiplikleri; 1910'dan itibaren Eyüp Kadılığı; Canik, Cidde ve İzmit naipliği görevlerinde bulundu. 1914-1917 yıllarında Evkaf Kadılığı Müşavir-i Saniliği yaptı. 1917-1920 arasında ki görevi ise Mühallefat-ı Umumiye Kassamlığı Müşavir-i Saniliği idi. Bu arada 1916'dan 1919'a kadar Medresetü'l-Hutaba'da Türkçe kitabet müderrisliği yaptı.

Kassam Umum Müşaviri iken Osmanlı idaresi onu, Çanakkale Savaşlarını mahallinde görmek amacıyla Suriye, Filistin ve Lübnan'dan seçilerek gönderilen bir "İlmî Heyet"e mihmandar olarak tayin etti. Bu ziyaret, Suriye'de bulunan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'nın isteği üzerine gerçekleşmişti ve devlet bu teşebbüse büyük önem atfediyordu. Bu heyette

dört Arapça gazete sahibi de vardı. Mihmandar olarak Üryani'nin tercihinde onun Arapçaya olan hâkimiyetinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Arap İlmî Heyeti, önce İstanbul'da ağırlanmış sonra Çanakkale Cephesine götürülmüştür. Her iki ziyarette de Üryani onlara mihmandarlık etmiştir.

Merhum Akif'in "Şu kopan fırtına" diye tanımladığı Çanakkale'de verilen cihat, heyet üyeleri kadar Üryani'yi de son derece etkilemişti. Nitekim 18-23 Ekim 1915 tarihlerini kapsayan bu seyahatte o, sadece mihmandarlık etmekle yetinmemiş, bir yazar ve bir basın mensubu olarak hayranlıkla müşahade ettiği mücahitlerin kahramanlıklarını, gazilerin metanet ve fedakârlıklarını seyahat dönüşünde kaleme aldığı *Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim* adlı 30 sayfalık kitapçıkta dile getirmişti. Eserinde, Çanakkale cephelerinde gördüğü, duyduğu ve düşündüğü her şeyi samimi ve yoğun bir duygusallıkla anlatmıştı.

Üryani 1920 sonları veya 1921 başlarında Anadolu'ya geçmiştir. Akif gibi, Akseki gibi Üryani de herkesi Kuvayı Milliyeye saflarında, düşmanı vatanın harim-i ismetinden söküp atmaya, vatanın istiklali için mücahedeye çağırıyordu.

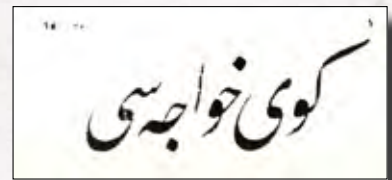
5 Kasım 1921'de Ankara Sultanisi Ulum-i Diniye muallimliğine, 23 Şubat 1923'te Şurayı Evkaf azalığına, 20 Aralık 1923'te de Ankara Erkek Muallim Mektebi Din Dersleri muallimliğine tayin edildi. Bu

son görevdeyken 24 Kasım 1925'te birinci defa Diyanet İşleri Reisliği Hey'et-i Müşavere azalığına getirilen Ali Vahid Efendi, 22 Aralık 1932'de kendi isteğiyle emekliye sevk edildi. Emekliliğinden 5 sene sonra, yine kendi isteğiyle 18 Ocak 1937'de Heyet-i Müşavere azalığına yeniden tayin oldu. Üryani, bu görevdeyken 21 Temmuz 1940'ta Ankara Numune Hastanesinde vefat etti.

Eserlerinden bazıları: *Köy Hatibi* (1911), *Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim* (1916), *İbtidailerde Din Dersleri* (1917), *Köylü İlmihali* (1922), *Hacı Bayram Veli Kürsüsünden Birinci Vaaz* (1926), *Asker İlmihali* (1926, 1927, 1939), *Türkçe Hutbeler* (1928), *Terbiye Dersleri* (1928, 1930), *Köy Hocası İlmihali* (1931).

Üryani'nin iki eseri, vefatından sonra Başkanlıkça yayımlandı. İlk defa İstanbul'da 1931 yılında basılan *Köy Hocası İlmihali*, 1965 yılında *Köy Hocası*

İlmihali (İtikat Kısmı) adıyla basıldı. (Yayın No: 112, 96 sayfa.) Bu eseri önceki yazımda kısaca tanıtmaya çalışmışım. İkincisi ise yine daha önce *Câmiu'l-Künûz* adıyla yayınlanmış Arapça eseri, Y. Ziyaeddin Ersal tarafından tercüme edilerek *Câmiu'l-Künûz (Ahlaki Hadislerden Seçmeler I)* adıyla 1960'ta yayımlandı. (Yayın No: 82, 160 sayfa.) Öte yandan onun, *Siyer-i Nebi* adlı 1200 sayfa civarındaki eseri Müşavere Heyetince 1945'te incelenerek Başkanlıkça yayınlanması faydalı olarak görülmüş ancak yayımlanamamıştır. Onun *Asker İlmihali* eseri, günümüzde de herkesin okuyup anlayabileceği sadelikte bir din dersleri kitabıdır.

کوی خواجہ سی

1919 yılı itibarıyla Köy Hocası Mecmuası'nın logosu.

Görüldüğü gibi o, kaleme aldığı bir kısım kitaplarının adlarında “Köy” ve “Köylü” kelimelerinin bulunmasına ihtimam göstermişti. Sadece kitapları değil, çıkardığı mevkuteler de *Köy Hocası* ve *Köy Hocası Gazetesi* adını taşımaktaydı. 1925’ten sonra basılan kitaplarında yazar adının altına “Diyanet İşleri Reisliği Hey’et-i Müşavere azasından Köy Hocası Gazetesi Sahibi” gibi ibareler koymaya özen göstermişti. Hatta Ankara’da tesis ettiği matbaaya bile Köy Hocası Gazetesi Matbaası adını vermişti.

Gazetesinde ve köy halkına yönelik kitaplarında halkın rahatlıkça anlayabileceği bir anlatım ve üslup hâkimdir. Bizim din bahsinde yazıp anlattıklarımız köy ahalisi başta olmak üzere insanımız tarafından ne kadar anlaşılıyordu? Üryani

yeteri kadar anlaşılmadığına kani olanlardandı ve mesaisinin ağırlıklı kısmını bu yöne tevcih etti. Denilebilir ki bu yönüyle Üryani, kendini köylüye, köy halkına adanmış bir zattır; köylüye âşıktır.

Burada sözünü ettiğimiz *Köy Hocası*, bilinen anlamda imamet ve hitabet hizmetlerini yürüten şahıs değil, köy halkını dinî ve dünyevi yönden aydınlatmayı, bilgilendirmeyi misyon edinmiş bir süreli yayın, bir belletendir. Yani burada köy hocalığı, mevkute aracılığıyla hatta -Eşref Edib’e kulak verirsek- derginin sahip ve yazarı Üryani tarafından yapılmaktadır. Şu var ki okuma yazma oranının çok düşük olduğu bir dönemde *Köy Hocası* da hedefine köy hocası aracılığıyla ulaşabilecekti.

Köy Hocası, Üryanizade Ali Vahid Efendi’nin kendi hususi teşebbüsüyle 1918 yılında İstanbul’da bir dergi olarak yayımlanmaya başlamış, 1920’den sonra yayını Ankara’da sürdürmüştür. 1918-1922 yılları arasında 71 sayı olarak yayımlanmıştır. Mecmuanın bütün sayılarının başında “Köylüye dinini, dünyasını bildirerek çalışıp çabalamanın yolunu göstermektir” ibaresi yer alıyordu ki, bu ifade, mecmuanın esas amacını da ortaya koymaktaydı. Dergide köylünün işine yarayacak her türlü yazı yer alabilmişti. Din, ahlak, sağlık, sosyal, kültürel ve ekonomik hayat adı altında birçok konu okurların bilgisine sunulmuştur. Bu sebeple olmalı ki Büyük Millet Meclisi hükümetleri sırasında,

Nisan 1921’de Meclis Başkanlığına verilen bir kanun teklifinde, o yıllarda yayınlarını sürdüren Köy Hocası ve Sebilürreşad dergilerinin kaza ve köylere kadar ulaştırılıp yaygınlaştırılması talep edilmişti. Sonuçsuz kalsa da teklif, halkın dinî kültürünün gelişimi noktasında bir hassasiyetin gösterilmiş olması açısından önemlidir.

Arşiv belgelerinden öğrendiğimize göre Üryani, 1925’te Müşavere Heyeti azası olduktan sonra bu defa süreli yayın faaliyetini *Köy Hocası Gazetesi* adıyla sürdürmüştür. Hatta Reislikten müftülüklere gönderilen bazı tamimlerde, abone kaydetmek suretiyle bu gazeteye destek olunması istenmiştir. Ancak ben, henüz örneklerine ulaşamadım.

Bir hususa daha işaret etmek istiyorum: Seçtikleri hedef kitle, yayınladıkları eserlerin konuları ve yazılarındaki üslup itibarıyla Ali Vahid Üryani ile çağdaşı Ahmet Hamdi Akseki arasında büyük benzerlik vardır. Her ikisi de Reislik mensubudur; her ikisi de ilmihal, asker için din dersleri, hutbe ve vaaz kitapları kaleme almışlardır. Bu hal, dönemsel olarak toplum katmanlarının ihtiyaçlarını da ortaya koymakta.

Yazımın burasında, *Köy Hocası* hakkında Üryani’nin çağdaşları ve dönemin dergicileri Mehmet Akif ve Eşref Edib’in değerlendirmelerine yer vermek istiyorum.

Köy Hocası 1918 yılında İstanbul’da yayına başladığında Mehmed Akif, *Sebilürreşad*

Dergisinde “Köy Hocası” başlığıyla bir yazı kaleme almış ve memnuniyetini dile getirmişti. Yazısında halkın her bakımdan tealisine, toplumun irşadına, uyandırılmasına olan ihtiyacı dile getirdikten, halkı ilim ve irfanla mücehhez kılarak maddi ve manevi yönden terakkisinin önemine işaret ettikten sonra sözü *Köy Hocası*’na getirerek o güne kadar böyle bir yayının yapılmamış olmasına hayıflanıyordu. Akif’e göre bu dergide sadece din ve ahlak konuları değil, köy halkı için lazım gelen her şey bulunuyordu. Dolayısıyla mutlaka bir yolu bulunup bu derginin sesi Anadolu’nun her tarafına ulaştırılmalıydı. İlk sayısına dayanarak dergiye ve dergiyi yayınlayan Ali Vahid Efendi’ye duyduğu hayranlığını şu sözlerle ortaya koymuştu: “İşte, kemali şükran ve hürmetle elimizde tuttuğumuz şu mübarek eser, şu *Köy Hocası* gösteriyor ki bu ümmetten henüz hayır münkati olmuş değildir. Hâlâ vatanın selametine, saadetini düşünenler ve maksad-ı mukaddesin husulü için fisebilillah uğraşanlar bulunuyor.”

Sözlerinin devamında derginin sahibi ve yazarı Ali Vahid Efendi’ye şükranlarını, minnettarlığını da şu sözlerle dile getirmişti: “Vatanın en büyük bir ihtiyacına vefa etmek üzere fedakârane ortaya çıkıyorlar da bu kadar mükemmel bir eser meydana koyuyorlar. Evet, her eserin kıymeti, kendisinden beklenen maksada edeceği hizmetin derecesiyle ölçülme lazım geleceğine nazaran *Köy Hocası* için en mükemmel

eser demekte hiç tereddüt etmeyiz.” Akif, *Köy Hocası*’nın dilinin güzelliğine, fikirlerinin temizliğine, konularının güzelce seçimine hayran kaldığını belirtmekten de geri durmaz: “Yakinen anladık ki köylülerimizce bilinmesi elzem olan hakaik, bu lisan ile pek güzel anlatılabilecek ve ancak bu lisan ile anlatılabilecek. Köylü, *Köy Hocası*’nı can kulağıyla dinleyecek, dinledikçe zevk duyacak, müstefid olacak...”

Derginin 1921’de Ankara’da yayınına başlaması üzerine yine Sebilürreşad’da bu defa Eşref Edib, “Köy Hocası Geldi” başlığıyla bir yazı kaleme almıştı: “Köylülerin pek ziyade sevdikleri *Köy Hocası* Anadolu’ya geldi. Geçen haftadan itibaren rahlesi başına geçti. Köylülere dinini, dünyasını öğretmeye başladı. *Köy Hocası*’nın köylülerden başka bir derdi yoktur. Hep düşündüğü, taşındığı köylülerdir. Ne kadar da güzel söylüyor. Ne kadar da faydalı şeyler buluyor. Okudukça insan şaşırıp kalıyor. Dinledikçe zevk duyuyor. O tatlı sözlerin uzayıp gitmesini istiyor...”

Şöyle bitireyim yazımı:

Yukarıda sözünü ettiğim makalesinde Akif merhum, Ali Vahid Efendi’nin derginin ilk sayısında çıkış amacını anlatırken kullandığı, “Halime bakmam, Hasan Dağına oduna giderim” sözüne değinerek bu sözü onun tevazuuna bağlamış, bilakis Cenabı Hakk’ın onu sırf bu hizmet için yarattığını dile getirmiş ve sözünü şöyle bağlamıştı: “Belki siz, maksad-ı

Ali Vahid Üryani'nin “Çanakkale Cephesinde Duyup Düşündüklerim” adlı eserinin kapağı.

hilkatinizi geç anlamış yahut vazifenize erken başlayamamış olabilirsiniz. Bunu kabul ederiz (...). Eseriniz pek vazih bir tarzda gösteriyor ki kudretiniz de himmetiniz kadar âlidir. Sakın bu kudreti istihfaf etmeyiniz, sakın bu himmete fütur kondurmayınız. Mesleğinizde sebat ediniz, devam ediniz, yılmayınız...”

Yüz yıl sonra, haddim olmaya- rak ve Akif’ten ödünç alarak bu öğütleri, elinizde tuttuğunuz derginin çıkışında emeği geçen herkes için ben de tekrarlıyorum. Emekleri meşkûr olsun... ■

TEKNOLOJİ VE MÜSLÜMAN ÖZNE ÜZERİNE

Doç. Dr. Muhammet ÖZDEMİR

Mersin Üniversitesi Yörük Kültürü
Uygulama ve Araştırma Merkezi

Covid-19 pandemisi ile birlikte tüm dünyada insanlar çevrimiçi yaşama alışınca dijital teknolojiyle ilgili birtakım kavramlar popülerleşmeye başladı. Bu kavramlar arasında transhümanizm, posthümanizm, blok zinciri, web 3.0, kripto para, metaverse ve ikinci yaşam öne çıkmaktadır. Söz konusu kavramların her biri aynı zamanda uluslararası literatürde ve Türkçe literatürde temel bir bağlama karşılık gelmektedir. Açıkça her bir kavram etrafında oluşmuş ayrı birer literatür-

den, birçok kitap, makale ve tez çalışmasından bahsetmek mümkündür.

Transhümanizm, yetkinleştirilmiş, güçlendirilmiş ve iyileştirilmiş insanlık düşüncesi akımının adıdır. Bu düşünce, hastalık, engellilik, yaşlanma ve ölüm gibi biyolojik ve fizyolojik birtakım özelliklerin biyoteknoloji ve nanoteknolojideki yeni gelişmeler yoluyla iyileştirebileceğini taahhüt etmektedir. Böylece insanlığın genç, sağlıklı ve zinde bir bedende sürekli yaşayabilmesi mümkün olabilecektir. Bu fikrin ka-

bul edilip savunulduğu iki tür uzmanlık alanından bahsedilebilir: Birincisi, mühendislik alanı; ikincisi, içerisinde ilahiyat ve sosyal bilimlerin de bulunduğu felsefe alanıdır. Ray Kurzweil birincisinin, Maks More ikincisinin öncüsü olarak kabul edilmektedir. Kurzweil ve diğer mühendisler insanlığa öncelikle barınma, yiyecek ve sağlık sorunlarından hareketle daha genel yaklaşmaktadırlar. Gıda ve barınma sorunu, ancak yeni teknolojilerle çözülebilir. Ayrıca hastalık, dezavantajlılık, yaşlanma ve ölüm sorunları

menler de bulunmaktadır. Peters, transhümanizmin kayda değer olduğunu, ama yaşamın anlamına ilişkin soruna sadece ebedilikle çözüm bulunamayacağını öne sürerek bu fikrî akımın, dinlere karşı daha öğrenici pozisyonda yaklaşmaları gerektiğini belirtmektedir. Peters'a göre, transhümanizm kendini dinî inançlara açtığında daha fazla gelişebilir.

Posthümanizm, insan merkezci evren ve yaşam tasavvurunun reddedildiği ve bütün varlıkların denkliliğinin kabul edildiği felsefi düşüncenin adıdır. Bu düşünce, hastalık, engellilik, yaşlanma ve ölüm gibi biyolojik ve fizyolojik birtakım özelliklerin biyoteknoloji ve nanoteknolojideki yeni gelişmeler yoluyla iyileştirilebilmesinin ardından insanların dönüşeceklerini öne sürmektedir. Bu dönüşüm, insanların kendilerini merkeze koyarak yaptıkları bencil evren ve yaşam tasarımının eleştirilmesi ve reddedilmesini içerecektir. Çünkü insanın kendini merkezde gördüğü evren ve canlılık anlayışı öncelikle bazı insanları diğerlerine düşman edebilmektedir. Toplumsal işbölümü ve iletişim hiyerarşiye dayanmak zorunda değildir. İşbölümü doğal olabilir, iletişim de zorunlu olabilir ama hiyerarşi ve statü var olmak zorunda değildir. Statü ve hiyerarşinin nedeni insanların bencillikleridir. Bu bencilliklerden kurtulmanın yolu öncelikle evrendeki diğer canlılar ve sonra diğer varlıklarla barışmaktan geçmektedir. Bunun için de insanla hayvanın bir ve eşit olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bunu

kabul ettiğinde insan, dil, din, etnisite, renk, ırk, cinsiyet ve statü farklarına dayalı ayrımlardan kurtulabilecektir. Siyah ile beyazın, erkek ile kadının, Doğu ile Batı'nın bir farkı varsa da bu fark insanları üstün veya alçak kılabilecek farklar değildir. Bu fikrin kabul edilip savunulduğu iki tür sosyal bilim alanı vardır ki birincisi felsefe, ikincisi ise edebiyat ve tarih gibi sosyal bilimlerdir. Akım ikinci gruptaki düşünürlerle başlamıştır. Fakat günümüzde birinci gruptaki felsefeci düşünürler ile popülerleşmiştir ki bunların önde geleni İtalyan asıllı ve şu anda Hollanda'da Leiden Üniversitesi'nde görev yapan Rosi Braidotti'dir.

İnsan duygusuz yapamaz. Buna önce psikologların itiraz etmeleri beklenebilir. Posthümanistlerin insanı ve dinleri tanıdıkcça fikirlerinin güncellenmeye gereksinim duyduğunu anlayabilmeleri mümkün olacaktır.

çözülebilirse insanlık ebedî bir barışa kavuşabilir. Bu nedenle teknoloji desteklenmelidir. More ve diğer sosyal bilimciler insanlığa sadece ölüm sorunundan hareketle yaklaşmış, ardından hastalık, dezavantajlılık ve yaşlanmayı ölüm etrafında değerlendirmektedirler. Felsefecilerin yoğunlaştığı konu insanın bilincidir. Onlara göre ölüm iptal edilebilirse insan bilinci büyük bir bulanıklık ve korkudan kurtulabileceği için özgürleşebilecektir. Felsefecilerin içerisinde, Ted Peters gibi ilahiyat kökenli eleştir-

Blok zinciri ve web 3.0 birlikte tanıtılabilir. Blok zinciri, merkezsiz bilgi ve görüntü paylaşımının mümkün olabildiği ortak ağ teknolojisinin genel adıdır. Web 3.0 bu ağ teknolojisinin dayandığı ileti ağıdır. Kripto para, banknot paranın yerine üretimi, hesaplanması, taşınması, aktarımı ve gerçek yaşamda dayandığı fayda net olsun diye üretilmiş sembolik bir dijital paradır. Aslında dijital para ile banknot paranın sembolik anlamlar ve işlevler bakımından bir farkları yoktur. Blok zinciri ve web 3.0 ile insanların mahremiyetlerinin gizlenebilmesi, işlem yapan insanların kimliklerinin saklı tutulması, kripto para ile de banka, kâğıt, lojistik ve bankamatik gibi masrafların ve hırsızlık gibi risklerin bertaraf edilmesi amaçlanmaktadır.

Metaverse, dünyanın birbirinden farklı coğrafyalarında yaşayan, biyolojik ve fizyolojik olarak farklı olanaklara sahip bulunan insanların iletişim kurup tanışabilmek, eğitim görüp bilgilenmek, fikir ve değer alışverişinde bulunmak, yatırımlar yapıp reklamlar vermek ve bir araya gelip eğlenmek için kullandıkları eşzamanlı sanal yaşam ortamının adıdır. İkinci yaşam literatürü de metaverse ile aynı kapsamda ve ondan önce tasarlanmış bir teknolojidir. Metaverse kendi adıyla bilinecek bir veri tabanını, web 3.0 ve blok zinciri üzerinden kullanmayı taahhüt etmektedir. Avatar adı verilen kopya insanlar veya temsilci modeller ile sanal yaşam ortamında insanlar istedikleri gibi gezinebileceklerdir. İkinci yaşam li-

teratürü, eldeki sosyal medya hesaplarının geliştirilerek 3D formatına dönüştürülebildiği bir ortak sanal yaşam deneyimini taahhüt etmektedir. Metaverse'ün ve ikinci yaşamın amacı, insanların herhangi bir takip, kontrol ve cezalandırılmaya uğramadıkları, serbestiyetçi ve keyfî zaman geçirebilmelerinin önünü açmaktır. Bu arada pandemi koşullarında insanlar çevrimiçi (online) deneyimlere alıştıkları için eğitim, sağlık, ekonomi, politika ve hatta dinin metaverse teknolojisine taşınabileceği beklenmektedir. Nitekim hâlihazırda alışveriş yapılan arsalar, alışveriş merkezleri, binalar ve yolların tamamı birer yatırım konusu niteliğinde iş görebilmektedir.

Transhümanizm ile insan bireylerinin, posthümanizm ile toplumsallaşmanın ve metaverse ile de çevre (ekoloji) ve yaşam alanının (ekosistem) dönüşmesi beklenmektedir. Her üç literatürde de en önemli ayrıntı, bütün bunların enerji, teknolojik altyapı ve ekonomik yeterliliği gerektirmesidir. Hâlihazırda dünyanın büyük bir kısmında bu enerji, teknolojik altyapı ve ekonomik yeterlilik mevcut değildir. Hatta metaverse için bir de boş vakit gerekmektedir ki üretimsiz geçmiş iki yılın ardından gelişen küresel ekonomik kriz sürecinde bazı toplumlar için bu kadar boş vakti hayal edebilmek bile sıra dışıdır. Transhümanistlere göre 2030 yılı, posthümanistlere göre belirsiz bir siborg gelecek tarihi ve metaverse uzmanlarına göre 2045 kritik zamandır. Bu yıllarda insanlık bü-

yük bir devrim yaşayacaktır. Bu devrim aynı zamanda tarihî gelişme ve ilerlemenin bir neticesi ve ödülü olacaktır. ABD'de yaşayan Mormonlar gibi bazı dinlerin mensupları bu yeni teknolojik gelişme süreçleri ve literatürleri kabul etmektedirler. Bununla birlikte transhümanistlerin genelinin dinlere ve dindar insanlara olumsuz yaklaştığı, posthümanistlerin genelinin dinlere ve dindar insanlara saygıyla yaklaştıkları ama "emri bilmaruf nehyi anilmünker" seviyesinde din anlatımına karşı çıktıkları ve metaverse uzmanlarının dinlere ve dindarlara oldukça saygıyla ve sempatik yaklaştıkları belirtilebilir.

Müslüman özne açısından teknolojiyle ilgili bu kavramlar ve ilgili literatürlerin değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bunun için henüz erken bir zamandır. Çünkü tanıma ve kavrama dönemini yaşıyoruz. Bununla birlikte transhümanistlerin dinî inanç ve yaşayışa gerek olmayacağı yönündeki bazı beklentileri, geçmişte aydınlanmacıların dile getirdiği birtakım iddialarla benzeştiği için bunun İslamiyet açısından kabul edilemez olduğu söylenilebilir. Burada transhümanistlerin insanı yeterince bilmedikleri ve onun manevi ihtiyaçlarına biraz kayıtsız kalabildikleri, dolayısıyla zamanla insanı daha çok tanıdıkça fikirlerinin değişebileceği eklenebilir. Posthümanistlerin fikirleri Müslüman özne için daha sıcak ve sempatik görünmektedir. Çünkü onların yaklaşımları daha eşitlikçidir. Bununla birlikte herhangi bir insanın diğerine kendi doğ-

rusundan bahsedemediği bir dünya tasarımı biraz fazla zorlama varmış izlenimi vermektedir. Elbette kimse kimseye karışmayabilir ama birbirinin iyiliğini istemek her zaman olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca transhümanizm ve posthümanizm insanı sanki duygularından arındırmak niyetindedermiş gibi bir itibar oluşturmaktadırlar. İnsan duygusuz yapamaz. Buna önce psikologların itiraz etmeleri beklenebilir. Posthümanistlerin insanı ve dinleri tanıdıkça fikirlerinin güncellenmeye gereksinim duyduğunu anlayabilmeleri mümkün olabilecektir. Metaverse savunucularının fikirleri tıpkı transhümanistlerinki gibi biraz fantastik görünmektedir. Bununla birlikte metaverse, iş, reklam, eğitim, pazarlama, toplantı ve sohbette yararlı olabilir. Günümüzdeki sosyal medya mecraları nasıl iyi bir amaçla kullanıldıklarında iyi sonuçlara ulaşabiliyorsa benzeri bir sonuç onların daha gelişmiş bir versiyonu

Metaverse denen sanal dünyada mabetlerin bulunması ve buralarda ibadetlerin yapılabilmesi mümkün değildir. Çünkü ibadetler insanların kendilerine emredilmektedir, onların avatarlarına değil.

olan metaverse için de söz konusu olabilir. Fakat burada da bir ayrıntı vardır ki metaverse bir yatırımdır ve Müslüman öznelerin ona sadece tüketici kimliğiyle giriş yapmaları, paranın bir tek elde toplanmasına yol açabilir. Ayrıca metaverse denen sanal dünyada mabetlerin bulunması ve buralarda ibadetlerin yapılabilmesi mümkün değildir. Çünkü ibadetler insanların kendilerine emredilmektedir, onların avatarlarına değil. Bununla birlikte eğitim ve öğretim için metaverse'ün yaşam deneyimi sunması çok faydalı olabilir.

Teknolojinin amacı yaşamı kolaylaştırırken kendisine yatırım yapanlara para kazandırmaktır. Bu nedenle onunla ilişkinin takip mesafesinde sürdürülmesinde fayda vardır. Müslüman özne için dünyada tanıdıktan sonra korkulacak bir şey yoktur. Müslüman özne teknolojiyi tanımalı, ondan faydalanırken onu yönetmeyi ve bu arada yan etkilerini de göz ardı etmemeyi bilmelidir. Aslında Müslüman özneye önerilen bu pozisyonun aynısı bütün insan bireyleri ve toplumları için de geçerlidir. ■

HÜZÜN Kİ EN ÇOK YAKIŞANDIR ÂŞIKLARA

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

*Hüzün ki en çok yakışandır âşıklara.
Yandık, yakıldık; ama hüzünden yana asla yakınmadık.*

Şems-i Tebrizî

Hüzün, istenmeyen bir şeyin başa gelmesinden veya geçmişteki bir kayıp sebebiyle duyulan keder ve üzüntü duyma hâli olarak tarif edilir. Söz konusu keder ve hüzün dünyevi ya da uhrevi olabilir. İnsanoğlu bazen geçmişte yaşadığı birtakım kayıplar ve sıkıntılar sebebiyle üzülür. Bazen de gelecekte olmasını arzu ettiği veya meydana gelmesinden korktuğu hususlardan dolayı endişe ve hüzne kapılır. Eğer geçmişteki hata ve günahlarından nedamet duyar ve gelecekte kendisini nasıl bir akıbetin beklediğini bilmemekten dolayı hüzünlenirse bu muteber olan bir hâl olarak görülür. Çünkü böylesi bir hüzün, kişiyi muhasebe yapmaya götürür. Kendisini sorgulayan insan hatalarından dersler çıkararak tövbe eder ve hâlini düzeltir. Hüzün, kalbi sıkarak kulun gaflet vadisine düşmesine ve dağılmasına mani olan bir hâldir. Süluk ehlinin bir vasfı olan hüzün hakkında Ebu Ali Dekkak şöyle demiştir: “Hüzün sahibi, hüzünlü olmayanların senelerce kat edemedikleri Allah’a giden yolu bir ayda kat eder. Allah, kalbi hüzün içinde olan tüm kullarını sever.” (Kuşeyri, Risale, Dergâh Yay. s. 228.)

Sufiler dünyevi konulardan ziyade kulun Rabbi ile olan ilişkisi bağlamında hüzne yaklaşırlar. Onlara göre hüzün, dünyevi veya nefsanî bağlar yüzünden Allah’a yakınlaşmayan, O’nunla ünsiyet kuramayan salikin bu ayrılıktan duyduğu acı ve keder hâlidir. Tasavvufta hüzün bir fazilet ve yüksek makamdır. Hüzün, kulun ilahi mazhariyetlere yönelik istek ve arayışının ifadesidir. Rahatlık içinde olan kul bir arayış içinde olmaz. Hüzün, kulun içinde bulunduğu durum hakkında düşünmesini ve böylece kendi yetersizliklerini görmesini sağlayarak nefsini temizlemesini ve daha yüksek makamlara çıkmasını sağlayan bir araç mesabesindedir. (Süleyman Uludağ, “Hüzün”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 19, s. 73-76.)

Sufiler için en yüce makam Hak Teâlâ’ya en yakın olunan makamdır. Yüce Mevla’ya yakınlaşma gayreti içinde olan sufiler yakınlık sırrına erince manevî bir heyecan, büyük bir coşku, aşk, vecd ve hüzün hâli yaşarlar. Hucviri hüznü, muhabbet yolunda Sevgiliden (Cenab-ı Hak) uzakta kalmaktan dolayı duyulan elem olarak görür. Hüznü vecd bahsinde açıklayan Hucviri’ye göre vecd ve vücud birer mastardır. Bunlardan birincisi hüzün, öbürü ise bulma manasına gelir. Sufiler bu tabirleri sema esnasında tezahür eden iki hâl için kullanırlar. Bu hâllerden biri hüzün diğeri ise arzu

edilen şeyin elde edilmemesidir. Hüzünün hakikati Sevgiliyi yitirmek ve murat edilen şeyden men olunmaktır. Vecdin yani bulmanın hakikati ise murat edilen şeyin elde edilmesidir. Hüzün ve vecd arasındaki farka gelince bir kimsenin kendi nefsi ile ilgili üzüntüsü hüzün, sevdiği bir zatla ilgili olan üzüntüsü ise vecddir. Vecd ifadeye sığmaz. Çünkü o, sevgiliden uzakta kalmaktan duyulan elemidir. Elemin kalemlerle beyan edilmesi mümkün değildir. (Hucviri, Keşfu'l-Mahcub, Dergâh Yayınları, s. 467.)

Sinama yurdu olan dünyada insan, hüzün ve kedere sebep olan türlü hadiselerle karşılaşır. Ancak dünyanın kederleri de dünya gibi kalıcı değil fânidir. İnsanı hüzün ve kederle malul kılan Hak Teâlâ, bunları insanın manen tekâmül etmesine vasıta kılmıştır. Eğer insan hüznün tesiriyle kendi içine doğru bir seyrüsefere çıkarsa muhasebe etme imkânı elde eder. Çünkü insanın iç dünyasına dönmesi ancak hüzün ve acı gibi bir gücün tesiriyle mümkün olur. İnsan hüzün ve kederin içinde bunalıp şekva ederse hüzün deryasında boğulabilir. Böylece insan hem kendinden hem de Rabbinden uzak olmak gibi bir afete uğrar. Hz. Yakup, çok sevdiği oğlu Yusuf'u kaybetmesiyle hüzün duymuş ve bu acıyla Rabbine iltica etmişti: "Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah'a arz ederim." (Yusuf, 12/86.) Hüzün, gönlün mahzun ve kırık olmasıdır ki Hak Teâlâ, gönlü kırıklarla beraberdir. O, kendisine iltica eden kullarından hüznü ve kederi gidermek suretiyle lütufta bulunur. (Fatır, 35/34.)

Hüzünle dost olmuş sufilerin başında Hasan Basri hazretleri gelir. O, Allah sevgisini temel alan tasavvuf anlayışına karşılık Allah korkusunu esas alan Basra zühd okulunun temsilcisi olarak kabul edilir. Allah'tan ve O'nun gazabından duyduğu korku sebebiyle devamlı hüznü ve gözü yaşlı bir hâldedir. Ebu Nuaym, onun hakkında, "korku ve hüzünle dost olmuş, kaygı ve kederle kaynaşmış, uyku ve istirahati yitirmiş" ifadelerini kullanır. Hasan Basri'nin hüznü, ahiretin ebediliği karşısında dünyanın sonlu ve sınırlı olması ve insanın en büyük vaaz olan ölümle karşı karşıya olması gerçeğinden kaynaklanır. Bu sebeple insan kısa dünya hayatının her anını değerlendirmelidir. Kur'an-ı Kerim'de insana korku veren ayetleri dinî anlayışının merkezine alan Hasan Basri, hüznü olmayı Kur'an'a inanmanın alameti olarak görür. Öldükten sonra kendisini rüyasında sevinçli ve mutlu gören ve sebebini soran Malik b. Dinar'a, insanın dünya hayatında hüznü ne kadar sürekli olursa ahirette de sevincinin o kadar sürekli olacağını söylediği rivayet edilir. (Uludağ, "Hüzün", c. 19, s. 76.)

Rasim Özdenören *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde, biz hüzün peygamberinin ümmetiyiz der. Peygamber Efendimiz mütebessim bir çehreye sahipti ancak zaman zaman o da hüznülenirdi. O, hüznünün sebebini, "Yemin ederim ki ben Allah'ın elçisi olduğum hâlde hakkımda ne yapılacağını bilmiyorum." (Buhari, Cenaiz, 3.) hadis-i şerifinde ortaya koyar. Diğer taraftan bir insanın bu dünya hayatında karşılaştığı sıkıntıların çok daha

fevkinde sıkıntılar yaşamıştı. Kendisine kol kanat gelecek yakınlarının hepsini kaybetmişti. Babasını, annesini, dedesini, amcasını ve evlatlarını toprağa vermişti. O, nübüvvetinin onuncu yılında, önce hamisi olan amcası Ebu Talib'i ve üç gün sonra da çok sevdiği eşi Hz. Hatice'yi kaybettiğinde de çok üzüldü, hüznü. Bu üzüntüsünden dolayı bizzat kendisi bu yıla hüzün senesi adını verdi. Oğlu İbrahim vefat ettiğinde söylediği sözler ise hüznün ne kadar insani bir hâl olduğunun ifadesidir âdetâ: "Göz yaşarır, kalp hüznülenir. Biz ancak Rabbimizin razı olacağı sözleri söyleriz. Ey İbrahim! Seni kaybetmekten dolayı gerçekten üzgünüz." (Buhari, Cenaiz 43.) ■

Sinama yurdu olan dünyada insan, hüzün ve kedere sebep olan türlü hadiselerle karşılaşır. Ancak dünyanın kederleri de dünya gibi kalıcı değil fânidir.

Hikmet EMDİ:

“Hepimiz kar taneleri gibi farklıyız, özeliiz, biriciğiz.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Dünyada 17 bin kişide bir görülen ve genetik farklılık olarak da bilinen albinizm hastalığından ve beraberinde kişiye getirmiş olduğu zorluklardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Albinizmi vücuda renk veren pigmentlerin az üretilmesi ya da hiç üretilmemesi durumu olarak tanımlayabiliriz. Yani deri, göz ve saçta renk pigmentlerinin çok az olduğu ya da hiç olmadığı genetik bir hastalıktır. Bu hastalığa sahip kimselere de albino adı verilmektedir. Bunun neticesi olarak da bizler çok açık ten rengi, beyaz veya çok açık renklerde saç, kaş ve kirpiklere sahibiz.

Deriye, saçta ve göze rengini veren melanin pigmenti ayrıca görme fonksiyonu için de gerekli olan optik sinirin gelişmesinde de rol aldığından en önemli sorunlardan biri olarak görmeye ilgili problemle karşılaşırız. Ayrıca bu hastalık, güneşe karşı da hassasiyet sorununu beraberinde getiriyor ki bu durum da cilt kanserine yakalanma riskini artırıyor. Dolayısıyla güneşten de ciddi bir biçimde korunmamız gerekiyor. Ben küçük yaşlardayken anne babamız, bizim güneş kremi kullanmamız gerektiğini bildikleri için güneşten kollarım kabarır ve su toplardı. Sonraları güneşe olan hassasiyetimi fark ettiğimizde çok daha dikkat etmeye başladım.

Size albinizm tanısı ne zaman konuldu ve bunu duyduğunuzda neler hissettiniz?

Ailemizde albinizm tanısı ilk kez ablama konulmuştu. Bizler de aile olarak albinizmle tanışmış olduk. Çünkü ne annem ne babamda böyle bir hastalık vardı. Ben ilkökul sıralarımdayken akranlarım tarafından yadırgandığım oluyordu ve ben de bu farklılığın getirdiği çeşitli zorlukların farkındaydım. Ancak bana albinizm tanısı ortaokula başladığım yıllarda konuldu. Tanının konulduğu ilk zamanlar daha çocuk olmam hasebiyle bu durumu kabullenebilmem oldukça zor oldu. Kendimi âdeta bu dünyaya yabancıymışım ve bu dünyada yalnızmışım gibi hissettim. Sanki dünyada bir albino benmişim gibi düşündüm. Hâlbuki ailemizde ablam da albino bir bireydi. Sonrasında onun da albino olduğunu düşününce yalnızlığım ve duygusallığım daha da azaldı. Çünkü yalnız değilim ve yalnız olmadığımı biliyordum artık. Bunu bil-

mek beni daha da rahatlatmış ve bana güç vermişti. Artık ne yalnız olduğumu düşünüyorum ne de albino olmamı yadırgıyordum. Hayata daha sıkı bir şekilde sarılıp mücadeleme ve yarıda bıraktığım hayat hikâyesine yeniden döndüm.

Albinizmliler bazı meslekleri seçememelerine rağmen Türkiye’de birçok başarı hikâyesine imza atıyor, siz de bunlardan birisiniz. Görevinizi icra ederken yaşadığınız zorlukların üstesinden gelmeyi nasıl başardınız?

Yıllardır Allah’ın (c.c.) bir lütfu olarak gördüğüm din hizmetinin içerisindeyim. Göreve başladığım ilk yıllarda saçımın, kaşlarımın beyaz olması ve açık bir ten rengine sahip olmam cemaatimden herkesin dikkatini çekiyordu. Ancak cemaatimden beni yadırgayan hiçbir durumla karşılaşmadım. Görevimle alakalı sıkıntılarla ilgili en büyük sorun görmeye ilgiliydi. Çünkü yazıları uzaktan okuyamıyordum ve özellikle hutbe okuma esnasında oldukça zorlanıyordum. Buna çözüm olarak o yıllarda büyük puntolar halinde çıktı alıyordum. Ancak gelişen teknoloji sayesinde tablet yardımı ile hutbeyi okuyorum ve böylece yazıları kendi görme oranıma göre büyütebiliyorum.

Yine görmeye ilgili sıkıntı yaşadığım bir durum da şu: Kur’an okurken gözlerimdeki sorun sebebiyle kısa süre içerisinde gözlerimde yorulma başlıyor ve ne yazık ki tek seferde uzun süre Kur’an okuyamıyorum. Kur’an Kerim’i okurken belli bir zaman sonra harfleri seçemez duruma geliyorum. O da beni

bir hayli zorluyor ve üzüyor. Maalesef bu duruma bir çözüm bulamadım. Kur’an-ı Kerim’i okurken bir müddet sonra birlikte çalıştığım din görevlisi arkadaşşımdan devam etmesini istiyorum. Bu durum her ne kadar zaman zaman motivasyonumu düşürse de Rabbimin imtihanı olduğunu düşünüyorum ve sabrediyorum.

Albinizme rağmen mücadeleleniz ve din hizmetine devam etmeniz cami cemaatinizde ve çevrenizdeki insanlarda nasıl bir karşılık buldu, nasıl tepkilerle karşılaştınız?

Din hizmeti görevim esnasında çeşitli zorluklara göğüs gerdiğimi ve buna rağmen görevimi hakkıyla yerine getirmeye çalıştığımı gören kimselerden çok takdir alıyorum. Gerek cemaatimden kişiler gerekse çevremizdeki insanlar, özellikle aile olarak mücadelemizi örnek aldıklarını söylüyorlar. Etrafımızdaki insanlardan genellikle olumlu ve güzel dönüşler almak beni daha da motive ediyor. Bu durumda böylesi mukaddes bir göreve daha bir gayretle sarılmayı ve hiçbir olumsuzluğu görmemeyi sağlıyor ki bu Rabbimin bir lütfu olup karşıma çıkıyor.

Sizin gibi hayatın içinde olmayı bilmiş ve yuva kurmuş biri olarak albinizme ya da çeşitli engele maruz kalan kimselere neler söylemek istersiniz?

Ben çeşitli engeli bulunan insanlardan ziyade herhangi bir engeli bulunmayan diğer insanlara seslenmek istiyorum. Yüce Rabbimiz bizleri yarattırken her birimizi bir diğerinden

farklı nitelikte yaratmıştır. İnsanlardan kiminin gözü yeşil kiminin ela, kiminin boyu kısa kimi uzun, kimi şişman kimi zayıf... Aslında tüm insanlar yani her birimiz parmak izlerimiz gibi birbirimizden farklıyız. Nasıl ki gökyüzünden yere düşen her bir kar tanesi birbirinden farklı bir yapıya sahipse işte bizler de farklıyız, özeli ve biricigi. Dolayısıyla öncelikle hepimiz bunun bilincinde olmalıyız. Yaratılanı Yaradan’dan ötürü sevmeyi bilmeliyiz. Bunu başardığımız takdirde bu dünya, tüm insanlar için daha ferah ve yaşanabilir bir hâle gelecektir. Hiç kimseyi toplumun genel normlarına uymadığı için yargılamamalıyız ve kimsenin kalbini kırmamalıyız. Hep şunu düşünmeliyiz ve bu düstur üzere yaşamalıyız: “Ya kırdığın kalbi Allah seviyorsa...” ■

Öz Geçmiş

Hikmet Emdi, 1985’te Karabük’te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Karabük’te tamamladıktan sonra Karabük İmam Hatip Lisesinden 2003 yılında mezun oldu. Karabük ilinin Eflani ilçesinde imam hatiplik görevine 2008 yılında başladı. Görev esnasında öğrenim hayatına da devam eden Hikmet Emdi, 2010 yılında ilahiyat ön lisansını tamamladı. İlk görev yerinden 2011 yılında Karabük il merkezine tayin oldu. Karabük’te 6 yıl süren görevinin ardından İstanbul’un Pendik ilçesine müezzin olarak atandı. Evli ve iki çocuk babası olan Hikmet Emdi, Pendik’te Kurtköy Hazreti Yahya Camii’ndeki görevini hâlen sürdürmektedir.

ÜÇ AYLARIN HAYATIMIZA BIRAKTIĞI İZLER

Hüseyin DERİN

DİB Başkanlık Vaizi

Insan, hayatında kazandığı manevi değerleri kaybettiğini hissettiğinde, eski günlerine dönmeyi arzular. Üç aylar da bize diğer aylarda kaybettiklerimizi elde etme imkânı sunulan değerli vakitlerdir. Bu ayların her insanında bıraktığı izler farklıdır, etkisi çeşitlidir. Üç aylar; imanı güçlendirmek, inancın gereklerini yapmak için fırsatlarla doludur. Bazı insanlar sunulan bu imkânları ihmal edip terk eder; bazıları ise gücü ölçüsünde değerlendirir manevi zaman dilimlerini. Ne mutlu o zamanları değerlendirenlere! Ne yazık bu vakitlerin kıymetini bil(e)meyenlere!

Üç ayların başlangıcı, müminlere farklı telaşlar yaşatır. Maddi ve manevi hazırlıkların yapılmasını sağlar. İnsanların hayat akışını değiştirmeye, düzeltmeye; en önemlisi de Allah'ın emrettiği, Peygamberimizin (s.a.s.) yaşadığı, Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim'de öğretildiği şekilde yaşamaya hazırlar.

On bir ayın sultanı olan ramazan ayına kavuşup gereğince yaşayabilmek için maddi ve manevi hazırlıklarına recep ayında başlar, şaban ayıyla devam eder ve ramazan ayına geldiğinde ise kulluğun zirvesine en yoğun hâliyle ve çeşitli ibadetlerle ulaşır.

Recep ayında ruhumuz ve nefsimiz, ramazan ayının kokusunu hissetmeye başlar. Onun içindir ki recep ayına ulaşınca Peygamber Efendimizin (s.a.s.), "Allah'ım! Recep ve şabanı bize

mübarek kıl ve bizi ramazana ulaştır!" (Müsned, I, 259.) şeklindeki duasını hatırlar ve dilimizden düşürmeyiz. Üç ayların kişi üzerindeki etkileri belirmiş ve kalıcı izleri bırakılmaya başlamıştır. Normal zamanlarından farklı şekilde, yapması gereken her türlü ibadeti ve hayır hasenatı yerine getirmek için fırsatları değerlendirmeye bakmaktadır kişi. İlk fırsatı da Allah (c.c.) bahşetmiştir kuluna, en güzel şekilde değerlendirsün diye. Üç ayların başladığı ayın ilk Cuma gecesini, duaların kabul edilip geri çevrilmeyeceği değerli vakitler olarak geçirsün diye.

Üç ayların başındaki "Regaip Gecesi" bizlere bazı gerçekleri hatırlatmaktadır. Bizler, aslında Regaip'i "istenilen, arzulanan, beğenilen şeyler, ibadet ve hayır hasenat" diye bilsek de bir yönüyle "Allah'ın yasakladığı, kullarının üzerinde görmek istemediği, yapmamalarını arzuladığı şeylerden uzak durmak" şeklinde anlamalıyız. Allah'ın istemediklerini O'nun rızası için terk edip kulluğun gereğini yerine getirmiş oluruz. Olumsuz, haram olanı, yasak olanı terk edip olumlu, helal ve mübah olana özlemle yönelmiş oluruz. Belki de işte hakiki kulluk budur. Kişi, daha ilk günlerden itibaren ibadetlerini yoğunlaştırmakta, eksik kalan ve düzensiz olan namaz ve oruçlarını tamamlamaya çalışmaktadır. Niçin bir mümin Allah'ın rahbetini kazanmak için regaip olan şeyleri yapmasın! Böyle bir şey düşünmek mümkün olabilir mi?

**Müslüman,
ümitsiz olabilir mi? Allah'a (c.c.) kul olmaktan uzak durabilir mi? Kulluktan vazgeçebilir mi? Tabii ki hayır. Biliyoruz ki ne kadar hata yaparsak yapalım, yanlış yapıp günah işlese de bizi kabul edecek bir Rabbimiz var.**

**İbadet, taat,
oruç ve hayır
hasenatla
gafletten
kurtulan kul,
ayın on dördünde
gerçekleşen
dolunay gibi
tertemiz olur.
Kulluğun izleri
her hâliyle bilinir
ve aşikâr olur.**

İbadete yoğunlaşıp dinî yaşantısına yön veren kişiler, “Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Haram’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götürün Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” (İsra, 17/1.) ayetiyle bildirilen “İsra ve miraç” mucizesinin yaşanıp namazla birlikte verilen müjdeleri öz benliğinde yaşamaktadırlar. Bir manada manevi hayatında yolculuk yaparken “İsra”yı yaşamakta; manevi dereceleri çıkarken belki de Allah’a giden yollar, katmanlar olan “meâric”i Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (s.a.s.) miracını örnek alarak katetmektedir. Peygamberimizin yaşadığı güzellikleri dünyada tatma imkânı bulmaktadır. Allah’a

yaklaşırıcı derece ve katmanları bir bir aşmaktadır.

Bu gece namazla birlikte verilen müjdelere biri de “Allah’a şirk koşmayanların büyük günahlarının bağışlanabileceği” (Müslim, İman, 279.) müjdesidir. Ne büyük bir müjdedir ki Allah (c.c.), kendisine şirk koşmayan bütün kullarını affedip bağışlayabilir, bizleri affetmek için her zaman hazırdır. Bunu bilen bir Müslüman, ümitsiz olabilir mi? Allah’a (c.c.) kul olmaktan uzak durabilir mi? Kulluktan vazgeçebilir mi? Tabii ki hayır. Biliyoruz ki ne kadar hata yaparsak yapalım, yanlış yapıp günah işlese de bizi kabul edecek bir Rabbimiz var. Bizi bizden iyi bilen; bizi yoktan var eden tek sığınağımız, tek çaremiz, onsuz olamayacağımız yegâne yaratıcımız O.

Bakara suresinin 286. ayetinin de bir müjde olduğunu düşünürsek Allah (c.c.), hiçbirimizi gücümüzün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz; neticede kişinin lehinde olan da kendi kazandığıdır, aleyhinde olanı da kendi kazandığıdır. Bu bilince sahip olan kullar olarak şöyle dua etmeyi ihmal etmemeliyiz: “Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak bizi cezalandırma! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme! Üstesinden gelemeyeceğimiz şeyleri boynumuza borç kılma! Bizi bağışla, ayıplarımızı ört ve bize rahmetinle muamele buyur! Sen bizim sahibimiz ve yardımcımızsın; artık inkârcı topluluğa karşı bize yardım et!” Anlıyoruz ki bile bile yapmadıkça unuttur

veya yanılırsak Rabbimiz bizleri cezalandırmaz. Bizlere, yerine getirip hesabını veremeyeceğimiz ağır sorumluluklar yüklemesin. Hata ve günahlarımızın ortaya çıkmasını değil üzerinin örtülmesini ister. Biz de en büyük yardımcımız olan Rabbimizden; bizi bağışlayıp rahmetiyle muamele etmesini isteriz.

Şaban ayı, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ramazan ayı dışında düzenli oruç tuttuğu bir aydır. Peygamberimize şaban ayında tuttuğu oruçlar sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “Bu ay, recep ile ramazan arasında insanların gafil buldukları bir aydır. Bu ayda ameller, Âlemlerin Rabbi olan Allah’a arz olunur. Ben de amellerimin oruçlu iken Allah’a sunulmasını arzu ederim.” (Nesai, Sıyam, 70.) Acaba bizler de o gafillerden miyiz, diye kendimize sormalıyız. Oruçlu iken amellerimizin Allah’a (c.c.) arz edilmesi ne büyük nimet olur bizlere. Bu müjdeyi veren belli, şüphe duyulabilir miyiz?

İbadet, taat, oruç ve hayır hasenatla gafletten kurtulan kul, ayın on dördünde gerçekleşen dolunay gibi tertemiz olur. Kulluğun izleri her hâliyle bilinir ve aşikâr olur. İşte bu durum öyle hâl alır ki üç ayların tam ortasında bulunan “Berat Gecesi”nde dolunayın beyazlığı gibi amel defteri de bembeyaz olur. Çünkü insan, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Müslümanlara bildirmiş olduğu oruç tutma ve Allah’a yönelerek bolca dua etme tavsiyesini, güneşin batışından fecre kadar Allah

Teâlâ'nın "Bağışlanmak dileyen yok mu, onu bağışlayayım! Rızık isteyen yok mu, ona rızık vereyim! Belaya düşen yok mu, ona afiyet vereyim!" (İbn Mace, İkâmetü's-Salavat, 191.) müjdesini aklından çıkarmaz ve en güzel şekliyle yerine getirmeye çalışır. Allah'ın, kullarına beratını vermek için, kullarının da sadakatini artırmak adına "isteyeni bağışlayacağını", "isteyeni helalinden rızıklara boğacağını" ve "isteyeni sıkıntı ve hastalıklardan kurtaracağını" yakîn olarak bilmiş oluruz. Düşündüğümüzde Allah (c.c.) kullarını her türlü şekliyle nimetlendirmeye hazır iken insanlara ne oluyor da gaflete düşüyor belki de reddediyoruz. Nimetleri reddedenlerden değil de nimetlerin değerini bilenlerden olursak dünya ve ahiret huzuruna erenlerden oluruz. Belki de Berat Gecesi'nde Rabbimizin Afüvv (çok affedici) ve Ğafûr (çok bağışlayıcı) oluşunu ifade eden "şaban ayının yarısına denk gelen bu gece, Allah dünya semasına iner (rahmetiyle tecelli eder) ve Kelb kabilesinin koyunlarının kıllarından daha çok sayıda günahkârı bağışlar." (Tirmizi, Savm, 39.) hadisine dâhil olup da bağışlananlardan oluruz.

Beratını alıp amel defterine yeni bir sayfa açan, günahlarının bağışlanması için gereken çabayı gösteren kişi, bu manevi hâlini bozmadan ramazan ayına kavuşmayı hatta bayrama ulaşmayı arzular. Ramazan ayını dolu dolu geçirmenin, bereketinden istifade etmenin her

yolunu dener. Diğer aylarda olmayan ibadet çeşitliliğinin gereğini yapması gerektiğini bilir. Orucuyla, iftar ve sahuruyla, namazıyla, zekâtıyla, infakıyla, sadaka-ı fitriyle, itikâfiyle, teravih namazlarıyla ramazan ayını tamamlamak ister. İnsan için en önemli vakit olan, vakitlerin en değerli madeni "Kadir Gecesi" de bu ayda bulunmaktadır. Kadir suresinin ilk beş ayetinde ifade edilen hakikatler doğrultusunda, Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerim bu gece indirilmeye başlanmıştır. İşte bu hakikat de bu geceyi bir insanın ömrünü ifade eden bin aydan daha değerli kılmaktadır. Allah (c.c.), hangi yaşta olursak olalım geçmişimizi arındırmayı ve bir ömürlük derinlikteki kazanımları bize nasip edeceğini müjdeliyor. Her yıl ortalama bir ömre bedel geceyi bize bahşetmektedir.

Üç ayların başından sonuna kadar biz aciz günahkâr kullarına verdiği nimetler sayısız iken yine de son noktayı birlik ve beraberliğimizin en büyük göstergesi olan bayram namazıyla tamamlamaktayız. Kazanılan maddi manevi güzelliklerin paylaşıldığı günler yaşamaktayız. Ailemizle, eşimizle, çocuklarımızla, büyüklerimizle hüzünlerin kendine yer bulamadığı kıymetli vakitler geçirmekteyiz. Ne mutlu bizlere!

Gelin hepimiz birlikte, istediklerimize kavuşalım; kulluğumuzun zirvesine çıkalım; günahlardan arınmışlık belgemizi alalım; ibadetlerimizle kulluğumuzun gerektirdiği şekilde ka-

dir gecesini idrak edelim; birlik ve beraberliğimizin şiarı olan bayram namazına kavuşalım.

Ey Rabbimiz! Kazanımlarımızın izlerinin kalıcı olmasını ve ömür boyu etkilerini hissedebilmeyi bizlere nasip eyle. Manevi kazanımlarımızı silip yok edecek yanlışlar ve etkilerden bizleri koru. Ömrümüzün her anında üç ayları yaşamayı bizlere nasip et.

Ey Rabbimiz! Bizleri her türlü hayırlara kavuşan kullarından eyle. Maddi ve manevi nimet ve bereketlerinden mahrum eyleme. Manevi dereceleri aşip beratını alan kullarından eyle. Ramazanı ve Kadir Gecesi'ni hakkıyla değerlendirebilenlerden eyle. Manevi iklimin sonunda kaybedenlerden değil kazananlardan eyle. (Âmin.) ■

Beratını alıp amel defterine yeni bir sayfa açan, günahlarının bağışlanması için gereken çabayı gösteren kişi, bu manevi hâlini bozmadan ramazan ayına kavuşmayı hatta bayrama ulaşmayı arzular.

EVLADIMIZIN GÖNÜL DÜNYASINA İŞLEMİMİZ GEREKEN ÜÇ NEBEVİ ÖLÇÜ

Salih KÖSE

İstanbul Eyüpsultan Vaizi

Rabbimizin bizlere bahsettiği nimetlerin en kıymetlilerinden biri de hiç şüphesiz gözümüzün nuru, kalplerimizin süruru ve hanelerimizin neşesi olan evlatlarımızdır. Onlar, bize Rabbimizin birer hediyesi ve emanetidir. Biz bu dünyadan ayrılıp ebedî hayatımıza adım attıktan sonra bile amel defterimizi kapattırmayacak olan üç müjdeden biri yine anne babasına hayır dua eden salih veya salih bir evlattır. (Müslim, Vasiyet, 14.) Ancak unutmamalım ki bununla beraber çocuklarımız bizim için birer imtihan sebebidir. Rabbimizin buyurduğu üzere “İyi biliniz ki mallarınız ve evlatlarınız, birer imtihan aracından başka bir şey değildir. Allah katında büyük ecir vardır.” (Enfal, 8/28.) Bu imtihanı kazanma adına bize düşen vazife yavrularımızı hayata hazırlarken onları İs-

lam’ın değerleri ve güzellikleri ile buluşturmak, dinî, ahlaki ve manevi eğitimlerini asla ihmal etmemektir. Bu noktada yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’in verdiği örnekler ve Peygamber Efendimizin ortaya koyduğu ölçüler, hayatın hiçbir alanında bizi başıboş bırakmadığı gibi burada da en güzel rehberliği yapmaktadır. Bu yazımızda tam bu noktadan hareketle evladımızın gönül dünyasına işleme-
miz gereken üç temel nebevi mesajı sizlere özetle aktarmak istiyorum.

Allah ve Resulü’nün hududunu gözetmek

Bizim bu hayatta en hassas olmamız gereken mesele elbette Rabbimizin ve Efendimizin ortaya koyduğu sınırı gözetmek ve bu sınırı aşan herhangi bir söylem veya eylemin içerisine asla girmemektir. Muhakkak

beşer olmamız hasebiyle bile-
rek veya bilmeyerek her birimizin hataları, yanlışları olacaktır. Nitekim Peygamber Efendimizin (s.a.s.), “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz Allah Teâlâ sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tövbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı” (Müslim, Tevbe, 9.) buyurarak bize düşen vazifelinin hatamızın, günahımızın farkında olup samimi niyazlarla, bir daha o yanlışla dönmek üzere tövbe kapısını aralamak olduğunu hatırlatmaktadır. Ancak unutmamalım ki kişi ne zaman içine düştüğü günahın haramlığını inkâr ederse, Allah ve Resulü’nün ortaya koyduğu helal ve haram sınırını tanımazsa, Kur’an’ın ifadesiyle haşa Allah’a din öğretmeye kalkarsa işte o zaman sadece günah işlemiş olmaz, imanına da hanelerini getirmiş ve bu nimetten

mahrum kalmış olur. Zira Rabbimiz, “Allah ve Resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur...” (Ahzap, 33/36.) buyurarak duracağımız yeri bizlere net bir ifadeyle bildirmektedir. Bu ayetten ilhamla büyüklerimizden öğrendiğimiz şu veciz ifade çocuğumuzun gönlünde ilk sırada yer almalıdır: “Allah’ın hatırı âlîdir, kimsenin hatrına feda edilemez.” Bizden söylenmesi istenen söz veya yapılması istenen iş eğer Allah ve Resulü’nün ortaya koyduğu ölçüler ile bağdaşmıyor ve sınırı aşılırsa burada kimsese akıl ve irade teslim edilemez. Bu vesileyle çocuğumuza vereceğimiz ilk nebevi nasihat şu olmalıdır: “Allah’a isyan noktasında hiç kimseye itaat edilmez. İtaat ancak meşru çerçevede olur.” (Ebu Davud, Cihad, 87.)

Ana babaya itaat etmek

Yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’den ve Peygamber Efendimizin (s.a.s.) mübarek sözlerinden, Allah ve Resulü’nün hak ve rızasından hemen sonra en büyük hak sahibinin annelerimiz ve babalarımız olduğunu öğreniyoruz. Bunun en güzel örneklerinden birincisi Lokman’ın (a.s.) evladına yaptığı nasihatlerde, ilk olarak evladına, “Allah’a ortak koşma” (Lokman, 31/13.) yani Allah’ın hududunu, sınırını gözet demesinin hemen ardından “Biz insana, anne ve babasını (onlara itaati) tavsiye ettik” (Lokman, 31/14.) ayetinin gelmesi, diğeri ise Peygamber Efendimizin bir hadisi şeriflerinde ashabına, “Size büyük günahları haber vereyim mi?” dedikten sonra üç tane büyük

günah sayıp ilk olarak Allah’a ortak koşmayı, ikinci sırada ise ana babaya karşı gelmeyi, son olarak da yalan yere şahitlik yapmayı (Buhari, Şehadat, 10; Müslim, İman, 143.) zikretmesi, bu sıralamanın en güzel ispatı niteliğindedir. Elbette yukarıda da ifade ettiğimiz gibi itaat ancak meşru çerçevede olur. Ancak Rabbimiz bizlere anne baba inkârcı bile olsa dünya işlerinde yine onlarla iyi geçinmemizi emretmektedir. Öyle ki bir defasında uzun ve meşakkatli bir yoldan geldiği belli olan bir genç, Allah Resulü’nün yanına geldi ve “Anne babamı ardımdan ağlar hâlde bırakıp sana geldim Ya Resulüllah!” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s) o gence, “Anne babanın yanına geri dön ve her ikisini de nasıl ağlattıysan öylece güldür!” (Ebu Davud, Cihad, 31.) buyurmuştur. Bu hadis-i şerifin bizlere verdiği mesaj şudur: Eğer din adına iş yaptığını veya faaliyet ürettiğini söyleyen herhangi bir yapı, oluşum, dernek veya vakıf adı ne olursa olsun, çocuk ile evi arasına mesafe koyuyor ve onu ailesinden koparıyorsa o işin veya faaliyetin asla İslam ile bağdaşmadığı gerçeğidir. Bundan dolayı evladımıza vereceğimiz ikinci nebevi nasihat şu olmalıdır: “Allah’ın rızası, anne ve babanın rızasıdır. Allah’ın öfkesi yine anne babanın öfkesindedir.” (Tirmizi, Birr ve Sila, 3.)

Din kardeşliği hassasiyetine sahip olmak

Rabbimiz, ilahi mesajında müminlerin kardeş olduğunu ilan etmiş ve kişinin ırkı, dili, rengi ne olursa olsun, “Ben Müslümanım.” diyen herkesi birbiriyile kardeş kılmıştır. Bu hakikat

bizlere biyolojik bağımızdan da öte büyük bir ailenin mensubu olduğumuzu hatırlatmaktadır. Bu aile elbette İslam ümmetinden başka bir şey değildir. Bundan dolayı nasıl ki abdesti, namazı, orucu veya dinimizin edep kurallarını çocuklarımıza aktarmak, öğretmek bizim için önemliyse aynı şekilde onlara bu kutlu aidiyet bilincini kazandırmak da her bir ebeveynin sorumluluğudur. Kimin ne söylediğine veya nasıl bir tutum sergilediğine bakmadan gündeminde Filistin, Mescid-i Aksa, Suriye, Irak, Arakan ve Doğu Türkistan olan nesiller yetiştirmek, olaylara Müslümanca bir bakış açısı ile yorum getiren evlatları hayata hazırlamak da bizim vazifemizdir. İşte bu şuur ve bilinç evlatlarımızı sadece kendisi için yaşama beccilliğinden, içinde bulunduğu herhangi bir oluşumu ümmetin menfaatlerinden üstün görme hatasından ve son olarak aşırı fikirlerin tehlikelerinden kurtaracak olan yegâne ölçüdür. Bu anlamda çocuklarımıza vereceğimiz üçüncü nebevi mesaj ise Peygamber Efendimizin şu Müslüman tanımı olmalıdır: “Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz, onu düşmana teslim etmez. Müslüman kardeşinin ihtiyacını gideren kimsenin Allah da ihtiyacını giderir. Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarında birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.” (Müslim, Birr, 58.) ■

ZİKİR: KATRE-İ HUZUR

Yavuz KURT

Trabzon Vaizi

Kâinat, Yüce Allah'ı hamd ile tesbih ederken (İsra, 17/44.) niceleri mahlûkatın tesbihlerinde saklı gayeyi anlayamadıkları gibi zikirden uzak bir hayat yaşama konusunda son derece ısrarcıdır. Celal sahibi Yaratıcı'nın imzasını taşıyan evren, Âdemoğluna hizmetçiyken acaba insan neyin hizmetkârlığını yapmaktadır? Nebatât güneşin gelişini haber almış hazır kıta beklerken, hayvanat görevlerine başlamaya hazırlanırken, mahlûkat vazifelerine kaldıkları yerden devam ederken insan çoktan yola çıkmış olmalıdır. Güneş doğmadan evvel güneşin üzerine Müslüman doğmalıdır. Günün hebası, koca bir ömrün zayiati addedilmeli, bir gün bir ömür, hayırlı bir ömür ise cennetin vesilesi sayılmalıdır.

Hayırlı bir ömür, ancak zikir yoluyla kazanılır. "Bir şeyi anmak, hatırlamak" manasına gelen zikir, dinî literatürde, "Allah'ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten kurtulmak" anlamında kullanılmıştır.

Zikir, yaratıcının buyruklarını her dem yaşamın merkezine koymak, Onunla yaşamak, "İnsanlar ne der?" demeden, Yüce Allah'ın ne diyeceğini dert edinmektir. Zikir, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Allah'a itaat eden Allah'ı zikretmiş olur." (Beyhaki, Şuabü'l-İman, I, 452.) sözlerinden hareketle, yaratıcıya itaat etmek, nefsin sonu gelmeyen arzu ve isteklerinden vazgeçmektir. Zikir, tutkularıyla tutuklu kalmaya meyyal insana sınırlarını bildiren nasihatçi, cüzi iradesiyle külli nimetleri elde etmeye muktedir kılındığını hatırlatan bildiridir.

Zikir, sadece dil ile yapılan bir tesbih değildir. Bilakis, sürekli Yüce Allah'ı hatırd tutmak, ilahi gözetim altında olduğu bilinciyle ömür sürmektir. Zikir, tüm bedeninin iştirak ettiği seferberlik hâli, gafletten uzaklaştırırken hakikate yaklaştıran kuvve-i maneviyedir. Yaratıcının en mükerrem eseri, varlık ağacının meyvesi, kâinatın küçük bir misali olan insana hem kendini hem de kendini var edeni hatırlatan not defteridir.

Zikir, her zaman ve zeminde yaratıcıyla birlikte ömür sürmektir. Bundan dolayı gerçek iman erleri, ayakta dururken, otururken ve hatta uyumak gayesiyle uzanırken Yüce Allah'ı gündemlerinde tutabilmişler (Âl-i İmran, 3/191.), ne ticaretleri ne de alışverişleri Allah'ı hatırlamaktan kendilerini alıkoya bilmiştir. (Nur, 24/37.)

Zikir, evlerimize Yüce Allah'ı davet etmektir. Yaradan'ın olmadığı evde huzurun da olmayacağı nasıl muhakkak ise meleklerin duasından mahrum kalmış sinelerin sükûnet bulması da mümkün değildir. Zira zikir, inanan kalbin besini, ruhun sevincidir. (Rad, 13/28.)

Zikir hem müstakil bir ibadet hem de tüm ibadetlerin temelidir. İslam'ın sütunu, gönüllerin süruru, namazın da ana hedefi zikirdir. Hayâsızlık ve kötülükten alıkoyan namaz, Yaradan'ı anmak (Taha, 20/14.), O'nu anmak ise ibadetlerin en ulvisidir. (Ankebut, 29/45.) Nitekim namaz, amellerin en faziletlisi (Buhari, Tevhid, 48.), kulun ahirette hesaba çekileceği ibadetlerin

Minyatür: Fatma Zehra AKTAŞ

ilkidir. (Nesai, Muharebe, 2.) Namaz, cennetin anahtarı (Tirmizi, Taharet, 1.), dinin direğidir. (Tirmizi, İman, 8/2616.) Namaz, geçmiş hayli eskilere giden bir ibadet (Âl-i İmran, 3/39, 43; İbrahim, 14/40; Taha, 20/14; Meryem, 19/31, 55; Lokman, 31/17.), Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden övgüyle bahsedilen müminlerin belirgin özelliğidir. (Müminun, 23/2, 9; Mearic, 70/23.)

Zikir, fikrin mürşid-i kâmilidir. Zikirsiz hayat, yanılsa götüren fikirsiz hayat, fikirsiz hayat ise anlam ve amaçtan yoksun bir hayat ile eşdeğerdir. Bundan olsa gerek, Allah Resülü (s.a.s.), Yaradan'ı zikreden ile zikirden uzak kalmış kimse'nin durumunu, diri ile ölünün misaline benzetmiştir. (Buhari, Deavat, 66.)

Zikir, kalpleri diriltten iksirdir. Allah anıldığında yüreği ürperen mümin (Enfal, 8/2.), yine Allah'ı anarak rahatlayacak, huzura erecektir. (Zümer, 39/23.) Aksi durumda kalp, katılacak (Zümer, 39/22.), daralacak (Zümer, 39/45.) ve hatta mühürlenecektir. (Bakara, 2/7.) Artık kasatı kesilen, hissiyat kapıları kilitlenen ve gönül evinde can çekişen kalbin neticesi bellidir: Dünyada Allah'ı unutmaması neticesinde insan da kendini unuttacak (Haşr, 59/19.) ve Allah tarafından ahirette unutulandan olacaktır. (Casiye, 45/34.)

Zikir, dilin tesbihine kalbin refakat etmesidir. Modern hayatta kalpleri esir alan her ne varsa silmek, yenilenmektir. Zikir, hidayet yolculuğunda ibre vazifesi gören kalbe takviye kuv-

vettir. Sahih bilgiyi yanlıştan ayırt etme makamı olan kalbe abdest aldırarak, canlanmak, yeniden yine dirilmektir zikir.

Zikir, kurtuluşun sebebi (Cuma, 62/10.), yaratıcı tarafından anılmanın vesilesidir. (Bakara, 2/152.) Her kim Allah'ı zikrederse Allah da onu zikredecektir. Böylesi mühim bir ibadeti diğer ibadetlerden ayıran husus ise zaman ve zemin ile tahsisinin olmaması, şekil ve sayıyla tahdit edilmemesi, her vakitte ve her yerde, herhâlde ve her surette yapılabilmesidir. Bu özelliğinden dolayı Kur'an, müminlerin sabah akşam (Araf, 7/205.) ve çokça Allah'ı zikretmelerini istemiştir. (Ahzab, 33/41.)

Rehberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.), Hz. Aişe annemizin ifadeleriyle Yüce Allah'ı

çokça zikretmiş (Müslim, Hayız, 117.), dilimizin her daim zikir ile yaş kalmasını dilemiştir. (Tirmizi, Deavat, 4.) Ashaptan Ebu Hureyre bir gün fidan dikerken Allah Resulü yanına gelir ve ne diktiğini sorar. Ebu Hureyre, “Kendim için bir fidan dikiyorum.” deyince Hz. Peygamber (s.a.s.), “Senin için daha hayırlı bir fidan göstereyim mi?” buyurur. Ebu Hureyre’nin, “Göster ey Allah’ın Resulü!” cevabı üzerine Sevgili Peygamberimiz şöyle karşılık verir: “Sübhânellâhi ve’l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illâllâhü vellâhü ekber, (Allah’ı bütün noksanlıklardan tenzih ederim, hamd Allah’a dır, O’ndan başka ilah yoktur ve Allah tek büyük olandır.) de. Böyle dersen her kelimeye karşılık cennette senin için bir ağaç dikilir.” (İbn Mace, Edeb, 56.)

Zikir, “Allah’ı bütün noksanlıklardan tenzih etmek”; yapılacak her işi ve söylenecek her kavli Allah’a kulluk bilinciyle yapmak ve söylemektir. “Yalnızca Yaradan’a hamdetmek”; hakiki nimet sahibinin Allah olduğunu unutmadan, ibadetler vasıtasıyla yürekten şükretmektir. “Allah’tan başka ilah olmadığını söylemek”; yaratıcıya ait yüce sıfatları başka hiç kimseye atfetmemek, şirke düşmemektir. Son olarak “Allah’ı tek büyük bilmek”; yaratıcıya sığınmak, emniyet bahşeden iman şemsiyesi altında huzur içerisinde serinlemektir.

Zikir, ilahi vahyin ortak ismidir. (Nahl, 16/43; Enbiya, 21/105.) Vahiy, insanoğluna çokça unuttuğu fitratını hatırlatmayı hedeflemektedir. Yaratılış gayesine aykırı davranabilme potansiyeline sahip tek varlık insan,

şayet yeryüzünün ustabaşısı olmak istiyorsa vahyin çırağı olmakla mükelleftir. Zikir olan vahiy sayesinde dünyevi problemi çözüme kavuşturacak, rahat edecektir. İslam binasının yapı taşı insan, zikirden aldığı ilham ile hayatı yeniden okuyacak, okuması neticesinde kendisine muhtelif rotalar çizilecektir.

Zikir, Kur’an-ı Kerim’i okumak, anlamak ve hayata tatbik etmektir. Kur’an, tüm vahiyleri kuşatan zirvedir. Bir diğer adı “zikir” (Enbiya, 21/50.) olan ilahi kelamı hayatlarının kullanım kılavuzu kılanlar yarı yolda kalmayacaklar, çıkmaz sokaklara meyletmeyeceklerdir. Kur’an’ın nuru ile önce özlerini sonra evlerini sonra da işlerini nurlandıracaklar, böylece hayat yolculukları boyunca suni ışık kaynaklarına hiç ihtiyaç duymadan ömürlerini tenvir edeceklerdir.

Zikir, ilim sahibi kimselerin meziyetidir. (Enbiya, 21/7.) İlim, sadece malumatfuruşluk değil mahlûkatın varoluş gayesini derinlemesine idrak, tefekkür ve tedebbür etmektir. Bilinmesi elzem bilgileri bilmek, bu bilgiler yoluyla olayları ve olguları kıraat etmektir. Kur’an’da iki ayette (Rum, 30/22; Fatır, 35/28.) “ulema/âlimler” kelimesinin bu manada kullanılması ayrıca “zikir ehli” ifadesi ile şeriati bilen ve hatta dinin ahkâmı üzere hayat süren kimselerin kastediliyor olması (Nahl, 16/43.), üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir.

Zikir, en hayırlı kimselerin paYESİDİR. Hayırlı olmanın zeminini teşkil eden zikir, hatırlatıcı müminlerin niteliğidir. Hatıra

getirdikleri ise âlemleri yoktan yaratan kudret ve kuvvettir. Bir gün Hz. Peygamber, “Dikkat edin! Size en hayırlınızı bildireyim mi?” diyerek sorar. Ashap, “Evet, bildirin ey Allah’ın Resulü!” deyince Kutlu Elçi (s.a.s) şöyle karşılık verir: “Sizin en hayırlılarınız, görüldükleri zaman Allah’ı hatırlatan kimselerdir!” (İbn Mace, Zühd, 4.)

Sevgili Peygamberimizin şu duasına yürekten âmin diyerek yazımızı nihayete erdirelim: “Allah’ım! Seni anıp zikretmek, nimetine şükretmek, sana layık ibadet etmek için bana yardım eyle!” (Ebu Davud, Vitir, 26.) ■

Zikir, Kur’an-ı Kerim’i okumak, anlamak ve hayata tatbik etmektir. Kur’an, tüm vahiyleri kuşatan zirvedir. Bir diğer adı “zikir” olan ilahi kelamı hayatlarının kullanım kılavuzu kılanlar yarı yolda kalmayacaklar, çıkmaz sokaklara meyletmeyeceklerdir.

BAKARA SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

Kur'an-ı Kerim'in tertibi bakımından ikinci, nüzul sıralamasında 87. sırada olan Bakara suresi, 286 ayetten oluşmaktadır. Medine'de nazil olan bu sure, aynı zamanda Kur'an'ın en uzun suresidir. Aralıklar hâlinde parça parça inen ve birbirinden farklı konuları içeren bu surenin tek bir nüzul sebebi bulunmayıp birçok ayeti için özel iniş sebepleri söz konusudur. Büyük bir kısmı hicretin ilk iki yıllık döneminde olmak üzere bütünü Allah Resulü'nün Medine'ye hicretinden sonra vahyedilmiş olan ilk suredir Bakara. Surenin faiz yasağının yer aldığı 275-281. ayetleri, Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden önceki aylarda nazil olmuştur. "Bir günden sakının ki onda Allah'a döndürüleceksiniz, sonra herkese hak ettiği tam olarak verilecek ve onlara haksızlık edilmeyecektir." mealindeki 281. ayeti, nazil olan son vahiy olarak kabul edilir. Bu ayet, Veda Haccı sırasında, Kurban bayramının birinci gününde Mina'da nazil olmuştur. (Zerkeşi, el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut 1971, 1/87.) Dolayısıyla surenin nüzul süreci, bütün Medine devri süresince devam ederek dokuz ya da on yıl kadar sürmüştür.

Sureye "Bakara" adının verilmesi, 67-73. ayetlerinde Yüce Allah'ın İsrailoğullarından bir inek kesmelerini istemesiyle ilgili hadisenin anlatılması sebebiyledir. Hz. Musa'nın söz konusu emri İsrailoğullarına tebliğ etmesi üzerine, onların buna karşı çeşitli gerekçe ve bahanelerle gösterdikleri direnci konu edinen Bakara kıssası, bu sureye isim olmuştur. Arapçada "sığır, inek" anlamına gelen "Bakara", surede genel olarak sığır cinsi için değil özellikleri olan tek bir inek için kullanılmıştır. Hz. Musa devrinde İsrailoğulları arasında

faili meçhul bir cinayet sebebiyle diyet olarak kurban edilmesi gereken bu ineğin özelliklerinin yanı sıra peygamberlere gereksiz ayrıntılı sorular sormanın uygun olmadığı yolunda birtakım uyarıları da ihtiva eden bu hikâye, Kur'an'da yalnızca bu surede geçmektedir. (Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, 1/142, 143.)

Bakara suresine, ayetlerin en yücesi olarak kabul edilen, hakkında hususi hadisler varit olan ve "Ayetü'l-kürsi" adıyla anılan ayetin, bu sure içinde bulunması (Bakara, 2/255.) sebebiyle "Suretü'l-kürsi", içerdiği hükümlerin zenginliği ve çokluğu nedeniyle "Füstâtü'l-Kur'an" isimleri de verilmiştir. (Darimi, Fezailü'l-Kur'an, 13.) Bunun yanında söz konusu surenin "Senâmü'l-Kur'an" (Kur'an'ın zirvesi/doruğu) ve "Zehra" (parlak beyaz, nurlu) olmak üzere iki de lakabı vardır. (Tirmizi, Fezailü'l-Kur'an, 2.) Dilimizde bu sure "hatim başı" ya da "büyük elif-lâm-mim" diye de adlandırılır. Ancak surenin en meşhur ismi Bakara'dır. Bakara suresinin kıymetini ve özelliklerini anlatan hadisler de bulunmaktadır. Bu rivayetlerde; evlerin Kur'an okunmayarak kabirlerle çevrilmemesi, şeytanın içinde Bakara suresi okunan evden ürkerek uzaklaşacağı (Müslim, Müsafirin, 212.); Kur'an'ın, kendisini okuyana kıyamet gününde şefaet edeceği, Bakara suresini okumanın kişiye bereket kazandıracağı belirtilir. (Darimi, Fedailü'l-Kur'an, 15.)

Mekke döneminde inen sure ve ayetlerde büyük oranda iman, ahlak ve itikat konularına ağırlık verilmiş, bu çerçevede müşriklerin içine düştükleri putperestlik ve ilkel din anlayışlarının yanlışlığı vurgulanmış ve tek tanrı inancı ortaya konularak tevhide vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Mekke devrinde nazil olan ayetlerde

gözetilen hedef, kişiyi içine düştüğü inanç çelişkisinden kurtarmak ve ferdfı manada hidayete kavuşturmadır. Medine devrinde ise artık Müslümanlar tek tek inanç arayışı içinde olan kişiler değil, diğer dinlerin mensupları ve inanç grupları karşısında belli bir topluluktur. O zamana kadar gelen ayetlerle hidayet ve takvanın fert açısından taşıdığı manalar zaten ortaya konmuş bulunmaktadır. Artık bu gibi İslami kavramların toplu açısından ne anlam ifade ettiğinin açıklanmasına, birtakım toplu davranış örnekleriyle ortaya konmasına sıra gelmiştir. (Emin Işık, "Bakara Suresi", *DİA*, 4/526.) İslamiyet, salt birtakım kavramlar üzerine inşa edilmiş felsefi bir sistem değil, iyi hareket ve güzel davranış demek olan "salih ameller" dini olduğuna göre, Müslüman toplumuna yön verecek ilke ve kuralların bilinmesine ihtiyaç vardır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye hicretinden sonra tabii olarak Kur'an, sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve hukuki problemlere de değinmeye başlamıştır. Bu nedenle Bakara suresinin yarından fazlası, toplumda dayanışmayı temin eden ve ortaya çıkan problemlerin çözümünü sağlamaya yarayan ilke ve düzenlemelerden meydana gelir.

Bakara suresinin pek çok fasılası çoğul formuyla gelmiştir. Sure, sonu büyük kurtuluşa çıkan iman ve hidayet yolunun yolcularını belirleyerek ve Kur'an'ın temel amacının onlar için hidayet rehberi olduğunu ilan ederek söze başlar. Bu sebeple Bakara suresi, Fatiha suresinde müminin, "Ey rabbimiz, sen bizi doğru yola ulaştır!" (Fati-

ha, 1/6.) duasının cevabı ve açıklaması gibidir. Kulun, Fatiha suresinde Rabbinden istediği hidayet yolunun ne olduğu hem iman ve itikat esasları hem de o iman gereği olan ibadet ve davranış örnekleri bakımından bu surede ortaya konulur. Dolayısıyla Fatiha suresi Kur'an'ın bir özeti ve girişi olarak kabul edilirse Bakara suresi de onun tafsilatlı açıklaması mahiyetindedir.

Bakara suresinin ilk ayetlerinde iman temelleri, yani Allah'a, peygamberlere, öldükten sonra dirilmeye olan inanç belirlenir; hidayet karşısında çeşitli insan gruplarının yerleri ortaya konulur. Buna göre insanlar kabul veya reddetme hususunda müminler, kâfirler ve ikiyüzlü karsarsızlar (münafıklar) olarak üç gruba ayrılırlar. (Bakara, 2/6-16.) Bundan sonra gelen ayetlerde, Allah'a ibadet etmenin kulluğun tabii gereği olduğu açıklanır. Bu çerçevede âlemlerin Yaraticısı ve Rabbi olan Yüce Allah, insanları kendisine boyun eğmeye, gönderdiği ilahi vahye, yani Kur'an'a ve öldükten sonra dirilmeye inanmaya davet eder. Ayrıca göklerde ve yeryüzünde meydana gelen ve bize sıradan gibi görünen olayların, Rabbin yüce kudretini tanıttığına dikkat çekilir. Ancak samimi bir mümin olmak için o kudretin varlığını bilmek yetmez, vahiy yoluyla gelen ilahi emirleri kabul edip onlara uymak gerekir. (Bakara, 2/21-25.)

Surede yer alan temel konulardan biri de Hz. Âdem'in yaratılışıdır. Yaratılış kıssasından bahsedilen ayetlerde Allah ile melekler arasında gerçekleşen diyaloga yer verilir. Hz. Âdem (a.s.) yeryüzünde halife

olarak yaratılmış, bilgi edinme yeteneğiyle donatılmış ve kendisine isimler öğretilmiş, bu özelliğiyle de meleklerden üstün tutulmuştur. Bununla beraber şeytanın saptırmasına kapılıp eşyle birlikte yedikleri yasak meyve yüzünden günah işlemişler ve cennetten çıkarılmışlardır. Allah Teâlâ yine de onlara merhamet eylemiş, tövbe etmeyi öğretmiş ve her ikisini de bağışlamıştır. (Bakara, 2/30-38.) Burada verilen mesaj, Âdemle Havva'nın şeytana ve nefislerine uyup günah işledikten sonra tövbe edip bağışlanmaları şeklinde kendini gösteren iniş çıkışların, onların soyundan gelen herkes için daima mümkün ve muhtemel olduğu gerçeğidir. Allah'ın emirlerine uymak ve şeytanın fitnesinden sakınmak konusunda Âdemoğullarına dikkatli ve iradeli olmaları gerektiği yolunda bir uyarıdır. (Emin Işık, "Bakara Suresi", *DİA*, 4/527.) Yeryüzünün hilafetinin kendisine verilmesi, Allah'ın bağışladığı bilgi ve kudret sayesinde hayatın her alanına şekil verme imkânın tanınması gibi hususiyetleriyle meleklerden daha üstün bir düzeye çıkabileceği vurgulanarak insanın değeri ve onuru açıklanmıştır.

Bakara suresinin önemli bir bölümünde İsrailoğullarından söz edilir. Zira o sırada Yahudiler Medine'de Müslümanlara komşu olarak yaşamalarını sürdürmekteydi. Bu nedenle Allah Teâlâ, söz konusu surede Medine toplumunun önemli bir tabakasını oluşturan Yahudilere hitap etmiş, onları kendi yararlarına olan bir işe davet etmiş; Allah'ın üzerlerindeki

nimetlerini onlara hatırlatmış; ilahi cezaya çarptırılmaktan onları sakındırmış; kendi suçlarını ve geçmişte babalarının yapmış oldukları yanlışları eleştirel bir yaklaşımla açıklayarak aynı yanlışla düşmemeleri konusunda onları uyarmıştır. (Bakara, 2/40-94.) Yahudilerin vaktiyle kendi peygamberlerine karşı da aynı tutumu sergilediklerini bildiren ve bunu canlı misallerle gözler önüne seren ilgili ayetler, onların ne kadar güvenilmez insanlar olduklarını ortaya koyar. Ancak esas hedefin bundan da ötede bir mesajı gözettiği kesindir. O da Müslümanların kendi peygamberlerine karşı gösterecekleri davranışlarda Yahudilere benzememeleri gereğidir. Surede Yahudiler, ataları olarak çok değer verdikleri ve bir peygamber olarak kabul ettiklerini söyledikleri Hz. İbrahim'e verilen hidayetle aynıısını getiren, onun torunu ve izleyicisi olan Hz. Muhammed'e (s.a.s.) tabi olmaları hususunda ikaz edilmişlerdir. Bu çerçevede surede Hz. İbrahim'in Kâbe'yi inşa edilmesinin hikâyesine de yer verilir. (Bakara, 2/125-129.) Kendilerine yapılan tüm uyarılara rağmen hakkı kabule yanaşmayan İsrailoğullarından liderliğin alınıp Müslümanlara verildiğini ifade edencesine kıblenin, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'dan Mekke'deki Mescid-i Haram'a çevrildiği ilan edilir. (Bakara, 2/144-145.)

Yine surede toplumsal münasebetleri düzenleyen hukuki hükümler getirilmiş, bu arada iman, ibadet ve muamelata ait esaslar da ortaya konulmuştur. Bu çerçevede namaz, zekât, ramazan orucunun farzıyeti, hac ve umre gibi ibadetlere ilişkin hükümler,

Bakara suresinde toplumsal münasebetleri düzenleyen hukuki hükümler getirilmiş, bu arada iman, ibadet ve muamelata ait esaslar da ortaya konulmuştur.

kıyas, vasiyet, haram ve haksız kazancın yasaklanması, vakit ölçüleri, evlilik, nesep talâk (boşama), süt emzirme, iddet bekleme, nafaka, savaş ve barışta namaz, erkeklerin eşlerine yapacakları vasiyetler, yiyecekler, akitlerin yazılması, boşanmış kadınların nafakaları ve cihat gibi konularda Müslümanlara düşen görevler açıklanmış, hükümler getirilmiştir. Ayrıca şarap, kumar, faiz gibi muameleler yasaklanmıştır. Bunun yanında Allah yolunda infak, adalet, verilen sözlerde durma, din ve vicdan hürriyeti, Allah ile kul ilişkisi, örnek dualar, anlaşmalara sadık kalma konularına yer verilmiştir. (Bakara, 2/171-245.) Bunların arasına, uygun yerlerde imani, ahlaki ve toplumsal öğütler ve öğretiler de yerleştirilmiştir. Surenin son ayetleri ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ve müminlerin, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandıklarının belirtilmesi ve müminlerin bazı dualarına yer verilmesi bakımından "hatime" mahiyetindedir. (Bakara, 2/285-286.) Sure tövbe, af dileme, ağır yüklerin ve zorlukların kaldırılması için Allah'a yakarma, kâfirlere karşı zafer niyazını ihtiva eden müminlerin şu duası ile sona erer: "Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işleri de yükleme. Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim Mevlamızsın, kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." (Bakara, 2/286.)

Netice olarak Bakara suresi, daha ziyade Fatıha'nın, "doğru yolu bulanlarla ondan sapanlar"a işaret eden kısmının, örnekler ve tarihî gerçeklerle açıklanması gibidir. ■

“Mürüvetsiz beyden yeğdir dört köşen” diye dağları övüyor Köroğlu; kendine arka olanın, arka çıkanın, kale olanın dağlar olduğunu söylüyor şiirin devamında. Bey mürüvetsizse dağ mürüvettlidir demeye getiriyor. Demeye getiriyor çünkü dağı bile mürüvvetli olmanın önemini anlatmanın aracı kılıyor. Tabii hâliyle dağ dağdır; dağı mürüvvet bahsinde en fazla “yeğleyebiliriz.” Mürüvvet insan içindir!

Dağ mürüvetsiz beyden yeğse, mürüvvetli bey de dağdan yeğdir. Ne güzel ima Allah’ım! Sözü güçlendirirken ihtiyaç duyduğumuz “dağ imgesine” bu sefer imayı güçlendirmek için başvuruyoruz. Boşuna dememiş şair Hüseyin Alacatlı: “Kime kalırsa kalsın bizden bir söz kalsın da/Bir dağ bir dağa nasıl kalırsa öyle kalsın.” Ne mürüvvetli bir söz!

Bir dua: “Mürüvvetli olasın.”

Bir dua daha: “Allah mürüvvetini göstereyin.”

Bir dua daha: “Allah mürüvvetini görmeyi nasip etsin.”

Öyle ya, bir şey yoksa onu göremeyiz. Olmuşsak bizde olan görülür; mürüvvetli olursak mürüvvetimiz görülür. Bu görme edilgen, tek taraflı bir şey değildir. Birinin mürüvvetini görüyorsak gördüğümüz şey bizi koruyan, bize kale olan bir şeydir. O kadar güçlüdür ki bize dağları bile yeğletmez!

Köroğlu’nun mısralarından yola çıkarak mürüvvetli olmayı arka çıkmaya, koruyup kollamaya, muhatabımıza kale olmaya indirgersek mürüvete haksızlık etmiş oluruz. Her ne kadar “kale” vurgusu bize mekân olmayı imlese de bu anlam daralmasına gönlümüz razı olmaz.

İlk bakışta “erdem” olarak bildiğimiz bütün hasletler, içkin bir soyut değerler bütünü görünse de mürüvvetin olmaya ve nasibe tekabül eden taraflarını göz ardı edemeyiz.

“Mürüvvetli olasın” derken dua ettiğimiz kişinin iyi, doğru, vicdanlı, zayıflara arka çıkan, haklıya haklı diyen, haksızlığa rıza göstermeyen, kendine ve topluma faydalı, zulme rıza göstermeyen, merhametli, vicdanlı, vefalı -bu vasıfları artırabiliriz elbette- olmasını istiyoruz demektir.

“Allah mürüvvetini göstereyin” derken mürüvvetli olmanın şartının mürüvvetin görülmeyince mürüvvet değeri kazanmadığını da söylemiş oluyoruz. Mürüvvet’in mizaca ve karaktere tekabül eden tarafları yanında onun gösterilmesinin kişi tarafından değil de Allah tarafından olduğu zaman bir değer ihtiva edeceği bilgisiyle bu duayı ediyoruz.

“Allah mürüvvetini görmeyi nasip etsin” derken aynı zamanda farkında olmasak da çok şey söylemiş oluyoruz: Dua ettiğimiz kişi mürüvvetli olsun, o mürüvvet görünürleşsin, soyut bir değerler bütünü olmaktan çıkarak hayata dönüşsün ve biz de bunu görelim diye dua ediyoruz. Mürüvvetimiz yaşama ve yaşatma bilincine dönüştüğü zaman mürüvvetli oluyoruz.

Bir üst kimlik olarak tanımlıyoruz mürüvvetli olmayı.

Mürüvetsiz olmak mı? Allah korusun!

MÜRÜVVET

Öğrenmek bilincin kapılarını dışarıya açmaya benziyor. Bu da doğal olarak okuru etkiye açık hâle getiriyor. Okur, bu savunmasız durum karşısında ne yapmalı, nasıl bir yol izlemelidir sizce?

T. S. ELİOT

Eğer biz okuyucular dinî, ahlaki inançlarımızı bir yana bırakıp okuduğumuz eserleri sırf bizi eğlendirdikleri için seçtiğimizi zannediyorsak yanılıyoruz. Yazar, o eseri yazmaktaki amacı ne olursa olsun, uygulamada böyle bir ayırım yapmaz. O, bizi bütün benliğimizle etkilemeyi düşünür ve biz de benliğimizi meydana getiren bütün unsurlarla, istesek de istemesek de onun etkisi altında kalırız. Yediğimiz her şeyin hazım esnasında lezzetinden başka etkileri de olduğu gibi, okuduklarımızın bize verdiği zevkten başka etkileri de vardır.

Gençlik yıllarında okuduğumuz eserlerin üzerimizdeki etkilerini vicdanımızın sesine kulak vererek değerlendirecek, görürüz ki, bu eserler, edebî zevkimizi tatmin etmenin dışında, bizi pek çok şekilde etkilerler. Bu yıllarda, herkesin, okuduğu eserlerin saptırıcı etkisinde kaldığı anlar olmuştur. Bu olumsuz etkileniş, geçici de olsa, gençlik yıllarımızda daha hassas olduğumuzdan değildir. Sadece yazarın daha kuvvetli olan kişiliği, henüz gelişmemiş olan bir kişiliği istila etmekte, onu olumsuz yönde

etkilemektedir. Aynı etki kişilik gelişmesi gecikmiş yaşlılarda da görülebilir. Bir süre için belli bir yazar, sonra diğerleri, kişinin tüm benliğine hâkim olabilir ve nihayet aynı kişilikte birbirlerini etkilemeye başlarlar. Nihayet kişi onları birbirleriyle kıyaslayıp fikirlerini ölçüp biçecek ve kendisini, onların herhangi birinin etkisinde kalmaktan kurtaracak olan eleştiri gücünü geliştirecektir. İyi bir eleştiricinin, kesin ve sürekli duyarlılık yanında, çok eser okumuş olması ve okuduklarını derecelendirebilmesi gerekir. Çok eser okumuş olmak, okuduklarımızın kişiliğimizi istila etmesine müsaade etmeyecek olgunluğa ulaştığımız zaman değer taşır. Çeşitli eserlerden öğrendiğimiz hayat görüşleri birbirini etkiledikleri gibi, bizim kişiliğimizi de etkileyebilirler. Ancak bütün bu görüşlere, daha geniş olan kendi hayat görüşümüz içinde, layık oldukları yeri verdiğimiz zaman olgunlaşmış sayılırız.

(T. S. Eliot, Edebiyat Üzerine Düşünceler, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, s. 110, 111.)

Naime ERKOVAN

Okurun savunmasız olduğunu düşünmek, pek doğru gelmiyor bana. Nihayetinde okur, seçendir, karar verendir, okuyup okumama arasında özgürce tercihini kullanandır. O, sıradan bir insan değildir; gelişigüzel ve bilinçsizce hareket edemez. Nitekim bir eserin karşısına geçtiğinde yazarla sanatsal bir mücadele vermesi gerektiğinin bilincindedir. Yeri gelecek yazarın düşüncelerine katılacak, yeri gelecek sözlerine itiraz edecek, yeri gelecek yazarla Don Kişotvari bir kavgaya tutuşacak. Özgürdür çünkü okur; hiçbir yazarın boyunduruğuna girmeyecek kadar özgür ve rahattır. Seçme gücünden kaynaklanabilir bu rahatlığı. Kurt Tucholsky'nin dediği gibi "Okurun keyfi yerinde; o, kendi yazarlarını seçebilir."

Belki de benim gözümde okurun yeri yüce olduğu içindir bu düşüncelerim. Sonuçta yazarın uzun zaman emek verdiği eserini emanet ettiği kişidir okur. Dolayısıyla görevi son derece hassas ve önemlidir. Eser meydana getirilirken yazarın verdiği emekten daha az olmamalı okurun emeği. Öncelikle sevgiyle yaklaşmasını bilmeli; sonuçta elinde tuttuğu şey, yorulan ve büyük ihtimalle acı çeken bir kalbin kelimelere dökülmüş hâlidir. İkinci olarak muhakeme mekanizmasını devre dışı bırakmamalıdır. O sistem kapandığında okurun kalkanları inmiş demektir ve o saatten sonra hiçbir filtreleme olmadan her tür etkiye maruz kalacak demektir. Üçüncü olarak da yazarın kendisini suiistimal etmesine izin vermemelidir. Çünkü okur, yazarın ne suç ortağıdır ne de tanığıdır. O yalnızca gönüllü ve vicdanlı bir yol arkadaşıdır. Yolları birleştirme ve ayırma yetkisini elinde bulunduran bir arkadaş.

TARZ-I KADİM ÜZERE YENİ BİR YOL ŞEYH GALİP

| Canan OLPAK KOÇ

*Tedbirini terk eyle takdir Hüda'nındır
Sen yoksun o benlikler hep vehm ü gümanındır*

*(Tedbir almayı boş ver, takdir Allah'ındır; sen aslında yoksun,
kendini var sayman hep şüphe ve kuruntularındır.)*

Şeyh Galip

Divan edebiyatı her şeyden önce bir gelenektir. Kullanılan ölçüyle, simgeli üst bir dil kullanmasıyla, Arap çöllerinden İran şehirlerine ve oradan Anadolu köşelerine kapsayıcılığıyla; bu şiir tarzını benimsemiş şairler, geleneğe büyük oranda bağlı kalırlar. Ufukta yavaş yavaş yeni bir edebiyat safhasının görülmeye başlandığı on dokuzuncu yüzyıl başlarına dek geleneği sürdürürler ve aralarında Baki, Fuzuli, Nefi, Nabi, Nedim gibi birinci sınıf şairlerin olduğu parlak bir zamanın aydınlığıyla divan varaklarından ışık verirler. Ne var ki değişen bir dünya vardır ortada, her doğan gün muhakkak batacaktır; değişimin cezbedici yıkıcılığından nasibini divan edebiyatı da alacaktır.

İşte, geleneğin artık tavsamış tatlara yüz tuttuğu, yeni anlam derinliklerinin kapılarını aralayan imgelerin bir tekrara dönüştüğü, hâliyle acemi bir yenilik teşebbüsü karşısında bile geleneğin kolaylıkla sarılabileceği bir zamanın hemen öncesinde divan şiiri son büyük ismini yetiştirdi: Şeyh Galip. Belki yüzlerce yıllık birikimin nihai sonucuydu bu, belki “bayatlayan” şiir sesine gösterilmiş tepkinin sözü aydınlatmasıydı, belki de hangi zamanda yaşarsa yaşasın zaten büyük bir şair olacak –Allah vergisi- bir yeteneğin tezahürüydü. Sebep ne olursa olsun bir şekilde

Şeyh Galip, bir anlamda Bağdat çöllerinde sözün kıymetini arttıran Fuzulî'nin, şiirleri aracılığıyla İstanbul Türkçesinin lezzetini dünya âleme bildiren Baki ve Nedim'in, sonrasında daha nice şairin itibarını korumayı sürdürmüştü. Evet, işin içine aşkı, yeni dokunuşları ve şiir yeteneğini katarsan gelenek; şu gökyüzündeki Kehkeşan'ın altında sözü sihirli kılıklara sokmaya hâlâ yetebilirdi. (Divan şiirinde Samanyolu Galaksisi için Kehkeşan sözcüğü kullanılır.)

Bin yedi yüz elli yedide dünyaya gelen Şeyh Galip bir "İstanbul şairi"dir ve asıl ismi Mehmet Esat'tır. Günümüzde İstanbul şairi kavramı yanlış ya da sınırlı anlamalara neden olabilir. Mesela divan şiiri söz konusu olduğunda İstanbul şairi kavramı, şiirlerinde İstanbul'u anlatmış şair anlamından daha geniştir. Burada kastedilen, mayasını İstanbul kültür ve edebî anlayışının şekillendirdiği şair demektir.

İletişim olanaklarının –günümüze kıyasla– oldukça sınırlı olduğu bir dönemde, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış Osmanlı Devletinde birbirinden farklı yaşam tarzlarının, kültür biçimlerinin ve tecrübeye dayalı birikimin olması kaçınılmaz bir durumdur. İstanbul, tüm bu farklılıkların ortak bir paydada bulunduğu, sentezlendiği başkenttir. Hem her bir coğrafyanın birikim ve renkliliğiyle zenginleşir hem de farklı coğrafyalara takip edilecek yönü işaret eder. Aynı zamanda İstanbul; bin bir dereden geçmiş, sert kayaları ve dağları aşmış, geniş ovalarda dinlen-

miş Türkçenin imbikten geçtiği ve nihayet en estetik hâlini aldığı yerdir.

Elbette Şeyh Galip'in şiirlerini o doğal İstanbul Türkçesiyle verdiğini söyleyemeyiz. Öte yandan edebî birikiminden dünyaya bakış açısına, mensubu bulunduğu tasavvuf ekolün dinî öğretilerine; imparatorluklara başkentlik yapmış bu şehrin estetik ve sanatla yoğrulmuş renkliliğinin etkisi büyüktür. Ve Şeyh Galip'i büyüten yakın çevre, İstanbul'u besleyen kaynaklardan birine özellikle yakındır: Mevlana merkezli Konya.

Şairin babası Mustafa Reşid Efendi bir Mevlevî'dir. Ona küçük yaşlardan itibaren eğitim verecek hocalarının Mevlevî olması da kaçınılmazdır. Başta bu tasavvuf ekolüne isim vermiş Mevlana Celalettin-i Rumi olmak üzere, Mevlevîlerin şiir ve sanatla iç içe olmaları da bir başka gerçektir. İlk zamanlar Esat mahlasını kullanan şair, aynı mahlası geçmişte birçok şair de kullanmış olduğundan herhangi bir karışıklığa kurban gitmemek için Galip mahlasını kullanmaya başlar. Yirmi dört yaş gibi çok erken sayılabilecek bir dönemde de divanını tamamlar. Zaten bir acelesi var gibidir Şeyh Galip'in. Zira iki yıl sonra henüz yirmi altı yaşındayken meşhur Hüsn ü Aşk'ını yazar ve yirmi yedi yaşında da Konya'ya gidip Mevlana Dergâhında çileye girer.

Şairin Mevlana Dergâhındaki çilesi uzun sürmez. Ailesinin isteğiyle İstanbul'a dönmek zorunda kalır ve çilesini bin yedi yüz seksen yedide Yenikapı

Mevlevihanesi'nde tamamlanarak dede olur. (Mevlevilerde bin bir gün süren çilesini tamamlayanlar dede unvanını almaya hak kazanırlar.) Dört yıl sonra da Galata Mevlevihanesi şeyhliği Şeyh Galip'e verildi. Dönemin padişahı Üçüncü Selim'le dostlukları bu tayinin ardından pekişti. Hatta Üçüncü Selim, sohbetlerine devam ettiği, onunla samimi sohbetler gerçekleştirdiği Şeyh Galip'in müritlerinden birisi oldu.

Evlenmemiştir Şeyh Galip. Kimileri bu tercihin gerisinde bir aşk hikâyesi ararlar. Aranan, bulunmakta genellikle nazlı davranışa da söz konusu Şeyh Galip olduğunda o hikâyeyi de kolayca bulurlar. Rivayet odur ki şairimizin, Üçüncü Selim'in kız kardeşi Beyhan Sultan'a gönül muhabbeti varmış. İnsan fıtratı gereği son derece makul bu gönül muhabbeti hiçbir zaman itiraf edilmemiş. Ya da itiraf noktasında yanıltırmışuz: Şairin divanında inci misali söze dökülmüş aşk da, Hüsn ü Aşk'taki yakıcı aşk da itiraf kabilindenmiş.

Belki şiirin muhakkak aşk ateşiyle aydınlanabileceğine inanan -aralarına seve seve kendimi de dâhil ettiğim- romantiklerin gerçekten haklılık payı vardır. Belki sevdiklerini güzel hikâyelerle yâd etmek isteyen insanımız Şeyh Galip'in ardından böyle bir hikâyeyi ona yakıştırmışlardır. Belki de -maalesef- her devrin geçer akçesi dedikodu merakı bu rivayetin uydurulmasının baş sorumlusudur. Şayet okunduğunda gönüllerimizi okşayan sözler çıkmışsa ortaya, şaire ilham veren isminin ne öne-

mi vardır ki! Sonuçta Mecnun kılığında çöllere düşmeye talip olanın bir Leyla'sı bulunacaktır.

Aslında bir şairin hayatı hakkında birtakım bilgilere sahip olmak, sanat anlayışı gibi genel konular hakkında birtakım varsayımlara ulaşmak dışında, bize çok da bir şey kazandırmaz. En azından o şairin şiirinden almamız gereken hisse noktasında, şairin öznel tercihlerinin faydası olmayacaktır. Maharet, şiiri kendi hayatımızla ve yapıp ettiklerimizle buluşturabilmemiz, tanığı ol-

**Şeyh Galip,
eski şairlerin
eserlerinden
ilham alınmasına
karşı değildir.
Hatta eskinin
yeni buluşlarla
zenginleştirilmesi
gerektiğini
düşünür. Nitekim
Hüsn ü Aşk'ta
Feridüddin Attar
ve Mevlana'dan
özellikle
yararlanır.**

duğumuz dünyaya şiirin penceresinden bakabilme yeteneğimizdir.

Şeyh Galip öleli iki yüz yirmi sene olmuş: Ölüm tarihi 3 Ocak 1799. Dünya, aradan geçen bu iki asırdan fazla zamanda iki büyük dünya savaşına sahne olmuş. İmparatorluklar yıkılmış, yeni devletler kurulmuş. Salgın hastalıklarda binlerce kişi yaşamını yitirmiş. Dünyanın kutuplara ayrıldığı, soğuk savaş rüzgârlarının estiği dönemler de yaşanmış. Aynı insanlık, güzel şeylere de imza atmış tabii. Mesela Şeyh Galip'in aşk dolu dizelerine aydınlık sağlayan mumların yerini ampuller almış, bir zamanların adı söylendiğinde bile korku salan ince hastalığın aşısı bulunmuş, tren raylarında başlayan ulaşım imkânı kıtalar arasını kısa mesafelere düşüren uçak yolculuklarına dek ulaşmış ve elbette insan Ay'a ayak basmış.

Peki, onca zaman boyunca kütüphane köşelerinde dinlenen divanında ve Hüsn ü Aşk mesnevisinde Şeyh Galip bize ne söylemiştir? Dünya hayatının süregiden telaşına dair onun şiirinde kendimize bir hisse çıkarabilir miyiz? Dünya, geçmişten bu yana zaten hep böyle olageldiği için midir savaşların ve kıyımların sebebi? Yoksa güya artık modernleşen insanlığın aslından iyice uzaklaşmasının gerisinde, ortaya, şiiri unutmuş toplumların çıkmasının da bir etkisi var mıdır?

Herhalde kısa sayılabilecek bir ömür hikâyesi sahibi olan Şeyh Galip, kendisinden sonra ge-

çecek iki asırdan biraz fazla bir zamanı kapsayan bu soruları duyabilme imkânı bulabilseydi başını usulcacık öne eğer ve bir daha çıkmamak üzere çilegâhına çekilirdi. Yanılıyorz tabii! Kimi şairlerde geleceği hissedebilme yeteneği olsa gerek. Şiir, az sözle çok şey anlatma sanatı, Şeyh Galip de bir söz ustası olduğuna göre, tek bir beytiyle günümüz insanlık sorunlarının çözümünü iki asır önceden söylemiş:

“Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dâde-i ekvân olan âdemsin sen” beyti, Şeyh Galip’in en bilinen beyitlerindedir. Beyti günümüz Türkçesine çevirecek olursak karşımıza şöyle bir anlam çıkar: Ey insan! Kendine hoş bir gözle bak çünkü sen kâinatın özüsün. Sen, bütün yaratıkların göz bebeği olan insansın.

Günümüz bunalımlarının ancak kâinatın merkezine insanın kendisini oturtmasıyla aşılabileceğini söylüyor Şeyh Galip. Oysa modern dünyanın temel sorunu, sadece kendini düşünen bireylerin fazla benmerkezci olmasından ve kendinde eksikler bulmasından kaynaklanıyor. Şu hâlde modern bireyler, baktıkları yönü tayin etme noktasında Şeyh Galip’in tavsiyesiyle örtüşüyor. Öte yandan mesele sadece bakmaktan ibaret değil. Aynı zamanda hangi niyetle ve bakış açısıyla baktığın da önemli. Kendine, Allah’ın yarattığı bir varlık gözüyle baktığında onun kusurlarını hoş göreceksin, kendi benliğine barışacaksın.

Ama Şeyh Galip, Allah tarafından insanın bütün varlıkların göz bebeği olduğu hakikatine de vurgu yapıyor ve onun, eylemleriyle vahşi hayvanlardan ayrılması gerektiğini söylemeye çalışıyor. Mademki insan varlıkların göz bebeği olarak yaratılmıştır, o hâlde savaşlar çıkararak milyonlarca anneyi gözü yaşlı bırakmamalıdır. Dahası güçsüzü kollamalı, hayvanları ve çevreyi korumalıdır.

Gelelim şu ‘tarz-ı kadim üzere tutulan yeni yol’ meselesine.

En başta, Divan Edebiyatının her şeyden önce bir gelenek olduğunu söylemiştik. Oysa Şeyh Galip’i büyük şair yapan, artık kullanıla kullanıla eskimiş konu ve imgelerin karşısına orijinal söyleyişleriyle çıkabilmiş olmasıdır. Hüsn ü Aşk’ın başında, eski şairlerin taze mazmun bırakmayarak hepsini tükettiklerini, kendi dönemindeki şairlerinse onları taklit etmekle yetindiklerini söyler. Gelenekle başka şairlerce o geleneğin mevcut kullanımını arasında tercihini, biçim yönüyle geleneğe bağlı kalırken içerik hususunda yenilik ortaya çıkarmak şeklinde yapar. Aslında tek başına bu şairane tercihin bile Doğulu kimliğe söylediği şeyler vardır: Doğru insanı, eğer sahip olduğu kimliğe bağlı bir modernlik sergilemek istiyorsa kültürün ve inancın temel prensiplerine bağlı kalmalıdır. Gündelik hâl ve hareketlerden giyim tarzına, adap ve muaşerete kadar seçimlerimizi gelenek belirlemelidir. Öte yandan düşünce yönüyle zamanın gidişatına uygun zihin mesailerine girişmemiz, bakış açımızı şimdinin

durumuna göre şekillendirmemiz gerekir. Maalesef Şeyh Galip’in açtığı bu yolu -edebiyatı kısmen hariç tutmak kaydıyla- takip eden çıkmamıştır. (Edebiyatı kısmen hariç tutmak gerekir zira Tanzimat Dönemi sanatçıları, içerik yönünden yenilikçi olsalar da biçim yönüyle büyük oranda Divan Edebiyatı geleneğine bağlı kalmışlardır.) Şairin ölümünün üzerinden yarım asır bile geçmeden başlayan yenileşme çabalarında, işe öncelikli olarak dış görünüşten başlanması bunun bir örneğidir.

Şair, sonu ilahi aşka dayanan bir aşk hikâyesi olan Hüsn ü Aşk’ı, on yedinci yüzyıl şairi Nabi’nin Hayrabad adlı mesnevisine tepki olarak yazmıştır. Nabi, söz konusu eserin konusunu İranlı şair Feridüddin Attar’ın İlahinamesinden almış, ne var ki hikâyenin orijinalinde yer alan ilahi aşkı beşerî aşka çevirmiştir. Şeyh Galip bunu hem yeteneksizlik kabul eder hem de Nabi’ye hikâyenin aslına ihanet etmekle suçlamalarda bulunur. Tepkisini göstermek için de altı ay gibi kısa bir sürede Hüsn ü Aşk’ı yazar. Şeyh Galip, eski şairlerin eserlerinden ilham alınmasına karşı değildir. Hatta eskinin yeni buluşlarla zenginleştirilmesi gerektiğini düşünür. Nitekim Hüsn ü Aşk’ta Feridüddin Attar ve Mevlana’dan özellikle yararlanır. Eserin başında, kendisine yöneltilecek “çalma” suçlamasına cevabını peşinen verir:

“Esrarını mesneviden aldım
Çaldımsa da miri malı çaldım”
(Burada kastedilen Mesnevi, Mevlana’nın meşhur eseridir.) ■

MEKÂN BİLİNCİ

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Vaizi

İnsan, mekânla kayıtlı bir varlıktır. Onun varlık alanına çıkışı ile mekân arasında zihinsel, duyuşal ve duygusal bir bağ vardır. İnsanın mevcudiyetinin ilk fiziksel çerçevesi ve dünya hayatının başlangıç mekânı olan ana rahmi, bir varlık alanı olarak insanı çevre kuşatan, besleyen, olgunlaştıran ilk mekândır. Çevre ile tanışma ve bütünleşmesinin çeşitli evrelerine sahne olan ev ise varoluşun sürekliliğini sağlayan, güvenlik ve mahremiyet sınırlarını belirleyen mekânsal çerçeveyi ifade etmektedir. Za-

manla kapsamı genişleyerek mahalle, semt, kasaba, şehir ve ülke boyutlarına ulaşan bu çerçeve, artık güvenlik ve mahremiyetten öte bir nispet ve egemenlik alanına dönüşmektedir. Bu sebeple mekân ile insan arasında güçlü bir ünsiyet gelişmekte ve insan, hayat serüveni boyunca sevincine, hüznüne, öfkesine, nefretine, acılarına ve hayallerine sahne olan mekâna karşı varoluşsal bir yakınlık hissetmektedir. Nihayetinde özgürlük, güvenlik, mahremiyet ve egemenlik alanı addettiği, ev, yuva ve vatan bildiği mekân için ölümü dahi göze alacak bir motivasyona bürünebilmektedir.

Mekânın inanç, kültür ve tarih değerleriyle kendini gösteren ve aidiyet oluşturan bir karakteri vardır. İnsan ve mekân arasındaki dinamik ilişkinin ve etkileşimin neticesinde öznel bir algı olarak gelişen aidiyet, kavramsal açıdan kişinin kendini konumlandığı mekânı işaret eden imgesel bir haritadır. Benlik, kimlik, tutum ve davranış açısından insanı tanımak, inanç, düşünce, tasavvur, bakış açısı ve hayat tarzı bakımından onu anlamak için bu haritayı doğru okumak kâfidir. Bu haritanın şekillenmesinde bir bağıntı alanı olarak mekân ise birey ve toplumun zihin kalıbı, duyuş derinliği, sanat zevki, kültür ve medeniyet birikimi gibi özelliklerini bütüncül bir çerçevede yansıtmaktadır. Bu yüzden ki müşterek algılarla şekillenen mekân bilincinin oluşturduğu şehirler, ait oldukları toplumun inanç, kültür ve değerlerini kendisinde toplayan bir manifesto olarak görülmüş-

tür. Mekân ile insan arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Bu bakımdan mekân, orayı kendi varlığına mesken kılanların aynasıdır. Mekânın insana ayna olduğu kadar insan da mekânın temsil ettiği değerlerin müşahhas bir görünümüdür. Çünkü aidiyet bilinciyle kendisine bağlananların duyuş ve düşünce dünyasından beslenen mekânlar, aynı zamanda onların duyuş ve düşüncelerine referans olmaktadır.

Fakat son birkaç asırdır yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, insan mekân etkileşimini farklı bir boyuta taşımış; insanların zaman ve mekân algılarında köklü değişimlere sebep olmuştur. Özellikle son yıllarda büyük bir gelişme göstererek mesafeleri ortadan kaldıran ve sınırları anlamsız hâle dönüştüren yeni iletişim ve etkileşim araçları, zamanı insanın aleyhine daralttığı gibi onun mekân bilincinde de ciddi örselenmelere yol açmıştır. Anlık enformatik fonksiyonu bulunan internet ve yeni medyanın toplumsal tutum ve kanaatleri belirleyecek ölçüde yaygınlaşmasıyla birlikte klasik zaman ve mekân algısı büyük oranda erozyona uğramıştır. Her şeyin dijital bir yapıya evrildiği bu süreçte, birey ve toplum ilişkilerini belirleyen özellikleriyle fiziksel mekân da yerini siber mekâna bırakmıştır. Küresel ölçekte revaç bulan sanal/siber mekân, mevcudiyetin gerçekleşme alanı olan fiziksel mekânın üzerinde bir kara bulut gibi gölgesini her geçen gün daha da yoğunlaştırmaktadır. Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin baş döndürücü hızı ise bireysel

ve toplumsal algıları manipüle etme hususundaki güncelliğini korumaktadır.

Dünya, insanlığın geleceği açısından kaygı verici boyutlara ulaşan büyük bir değişim sürecinden geçmektedir. Elbette değişim, hayatın doğası gereği yaşanan bir süreçtir. Ancak bugün tüm dünyayı bir kasırga gibi girdabına çeken değişimin kaynağı, hızı ve seyri, üzerinde ciddiyle durulması gereken bir konudur. Sebep ve sonuçları bakımından iyi okunması gereken bir durumdur. Nitekim günümüz insanının bilinç, tutum, davranış ve hayat algısı üzerinde köklü dönüşümlere yol açan bu durum, sosyal ilişkilerin ağırlıklı olarak fiziksel mekândan soyutlanmış bir düzlemde sürdürülmesine zemin hazırlamaktadır. Bulunduğu yerden hiç ayrılmadan dünyanın diğer ucuya iletişim imkânı sağlayan elektronik araçlar ve internet ağı, hafızayı biçimlendiren, davranışları şekillendiren ve aidiyet oluşturan mekândan bireyi soyutlayarak onu küresel siber toplumun bir üyesi hâline dönüştürmektedir. Geline nokta inanca, kültür ve medeniyet değerleriyle bütünleşen gerçek ve niteliksel bir mekân bilincinden uzaklaştıkça insan, sanal ve niceliksel çokluğun öne çıkarıldığı bencilce bir hayatı idealize etmektedir.

Mekânın öznesi olmaktan küresel kapitalist hegemonyanın nesnesi olmaya giden süreçte, insanın savruluşunu sembolize eden görünümünün başında ise yine toplumsal hayata dair bütün görünümünün müşterek zemini olan mekân yer almaktadır. Olağanüstü bir hızla deği-

şen algı ve beraberinde örselenen bilinç, kaotik bir görünüm olarak daima önce mekâna yansımaktadır. Zira toplumların müşterek zihin kodlarındaki tutarlılık, düzen ve istikrar, ilk olarak mekânda kendini gösterdiği gibi oradaki parçalanma, dağılma, bunalım ve başkalaşım da en somut hâliyle yine mekânda belirlemektedir. Baskın kültürlerin tahakkümü altında ruhundan koparılan mekân, aidiyete medar olan fiziksel niteliğini, toplumsal özgünlüğünü ve yöresel farklılığını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Mekânın ayna tuttuğu insan da aynı tehdidin hedefindedir.

Diğer taraftan büyük bir hızla dijitalleşen dünyanın bireyselleşen insanı, yalnızlık, karamsarlık ve umutsuzluk gibi sorunlara düçar olmaktadır. Emanet ve mahremiyet kavramlarının anlam alanıyla kesişen mekân bilinci bakımından derin travmalar yaşamaktadır. Bu durum aynı zamanda zihinsel bunalımların, ahlaki savrulmaların ve sosyal çözümlerin de tahrik gücünü oluşturmaktadır. Zira bireyselliği yaşam biçimi hâline dönüştürerek vaktinin büyük bir kısmını sanal/siber ortamlarda geçiren modern insan, adalet, hakkaniyet ve sorumluluk duygusunun sadece fiziksel mekânı ilgilendirdiği yanılgısına düşebilmektedir. Mekân birliğinin sosyal ve duygusal müeyyidesinden kurtulduğu vehmine kapılarak orada her türlü değer ve ilkedden fütursuzca uzaklaşabilmektedir. Bu bir savrulmadır. Bunun arka planında mekân birliğinin sağladığı duygudaşlıktan mahrumiyetin yer aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Mekân algısı bozulan bireyin

aidiyet bilincinden uzaklaşması, bulunduğu ana, mekâna ve onun taşıdığı değerlere yabancılaşması kaçınılmazdır. Mekânın bir emanet ve emanete sadakatin bir erdem olduğunu unutanlar, elbette hangi suyun sakası ve hangi ocağın taşı olduklarını da unutacaklardır.

İnsanı kökeninden uzaklaştıran, mekâna aidiyeti ortadan kaldıran ve mekânın taşıdığı değerlere sadakati zedeleyen bu durum, dünyevileşmenin trajik bir sonucu olarak görülmelidir. Oysa nispeten dünyalı olsa da insan, büsbütün buraya ait değildir. Zamandan ve mekândan münezzeh olan Allah, mekânı emanet ettiği insana, yaratılıştaki kendi ruhundan üfleyerek onu zaman ve mekân ötesine raptetmiştir. İnsan ile ötesi arasında kutlu bir bağ vardır. Onun bu dünyada aradığı da esasen söz konusu bağın ifade ettiği hakikattir.

Bireysel ve toplumsal hayatın zaman ve mekânla irtibatının, adalet, emanet ve merhamet ekseninde onarılmasına ihtiyaç vardır. Meselenin hallini kolaylaştıracak öncül ise her boyutuyla mekânı ilahi iradenin bir tecelligâhı olarak görme ve onunla kurulacak tüm ilişkileri bu minvalde düzenleme kararlılığıdır. Böyle bir kararlılık, insanın mekân algısını manipüle edecek değişkenlerin etkisini en aza indirerek mekân bilincinin sağlam ve tutarlı bir zemine oturtulmasını sağlayacaktır. Zamandan ve mekândan münezzeh bir varlığa kulluk şuuruyla diri tutulan zihin, doğal olarak uhdesinde bir emanet bildiği mekânı güzelleştirmenin gayreti içinde olacaktır. ■

ORTA ÇAĞ'IN EN ZENGİN KÜTÜPHANESİ

Beytülhikme, Abbasi halifelerinden Me'mun tarafından 830 yılında Bağdat'ta kuruldu. "Bilgelik Evi" anlamına gelen Beytülhikme, İslam düşünce tarihinde büyük bir miladı temsil eder. Daha önce halife Mansur döneminde kurulan saray kütüphanesinin, bu merkezin çekirdeği olduğu düşünülür. Tercüme ve yüksek ilim merkezi olarak Beytülhikme, İslam dünyasının ilk ilimler akademisidir. Halife Me'mun, 830'da Bizans seferinden Bağdat'a çok sayıda kitapla dönmüştü. Kitaba ve ilme önem veren halife, kurduğu kütüphaneyi geliştirmek için büyük bir bütçe ayırdı. Vakıflar yoluyla kütüphaneye fonlar aktardı. Daha sonra oluşturduğu bir heyeti, Bizans'a göndermiş, imparatorun bu heyetin seçeceği kitapların kendisine gönderilmesini rica etmişti. Hem Bizans topraklarından hem komşu ülkelerden getirilen kitaplarla Beytülhikme, Orta Çağ'ın en zengin kütüphanesi hâline geldi.

TERCÜME SEFERBERLİĞİ

Beytülhikme, bağımsız bir yapı değildi. Bağdat'taki saray müştemilâtı içinde çeşitli bölümler ihtiva eden bir binadan müteşekkildi. Kitapların muhafaza edildiği hücrelerin ve okuma salonlarının yer aldığı bu yapı, çok sayıda müellif, mütercim, kâtip, müstensih ve mücellidin çalıştığı bir merkezdi. Beytülhikme'nin kütüphanesinden bizzat istifade eden İbnü'n-Nedim'in söylediğine göre merkezde Grekçeden Süryaniceye, Süryaniceden Arapçaya ya da doğrudan Grekçeden Arapçaya çeviri yapanlar 47 kişiydi. Ayrıca Farsçadan çeviri yapanlar 16, Sanskritçeden tercüme edenler 3 kişiydi. Birçok kitap da Nabati dilinden Arapçaya çevrilmekteydi.

TERCÜMEYE AĞIRLIĞINCA ALTIN

Dönemin kaynaklarında halife Me'mun'un sadece Grekçeden tercümelere 300 bin dinar harcadığı, bazı önemli tercümelere terazinin bir kefesine koyduğu öbür kefeyi altınla doldurduğu, mütercimleri cömertçe ödüllendirdiği söylenir. İlme yapılan bu yatırımlar, kısa zamanda İslam dünyasında bilimin ve bilginin itibarını artırmış, önemli eserler kaleme alınmasını sağlamış ve çok sayıda bilgin, filozof, kâşif ve mucit yetişmesine vesile olmuştur. Devlet himayesinde kültürlerin tanışma merkezi olarak faaliyet gösteren Beytülhikme, İslam düşüncesinin dünyaya entelektüel meydan okumasının da taşlarını dizmiştir.

BÜYÜK BİLGİNLER YETİŞTİRDİ

Sadece felsefe alanında değil matematik, geometri, astronomi, tıp gibi alanlarda da çeviri ve ilmî faaliyetlerin yapıldığı merkezde İslami ilimler de okutulmuş; kelimeler, hadis, fıkıh ve şiir dersleri verilmiştir. Harezmi ve Kindi gibi isimleri yetiştiren Beytülhikme, bir kandil gibi beş yüz yıla yakın süre boyunca çevresini aydınlatmaya devam etmiştir. İslam âlimleri, metinleri burada okumuş, anlamış, açıklamış, tartışmış, geliştirmiştir. İslam düşüncesi dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda işlenerek geliştirilmiştir. Buradaki bilimsel disiplin daha sonra İslam dünyasında telif, şerh, haşiye, ihtisar türü metinlerin yaygınlaşmasına olanak sağlamıştır.

MEDENİYETLER ARASINDA KÖPRÜ

İslam'ın aydınlık çağlarına öncülük eden Beytülhikme, sonuçları itibarıyla sadece İslam dünyasını değil Batı dünyasını da derinden etkilemiştir. Yunan, Mısır, Hint ve İran medeniyetlerinin birikimini İslam dünyasına kazandıran Beytülhikme, medeniyet sürekliliğinin devamı noktasında evrensel bir görev icra etmiştir. Avrupalılar, Orta Çağ'daki bilimsel gelişmelerle ve Yunan düşüncesiyle bu Arapça tercüme eserlerinden tanışmış, bu tanışma Rönesans'ın doğmasına katkı sağlamıştır. Beytülhikme, Moğolların 1258'deki Bağdat kuşatmasında yıkılmış, söylendiğine göre Fırat nehrinin suları, atılan el yazmaları sebebiyle günlerce mürekkep siyahında akmıştı.

Hocam, kafama takıldı, şefa-at var mıdır, varsa nedir? Dua diyen de var torpil diyen de. İnsanların kafası karışıyor. Söz gelimi, birisi çıkıp “Bu dünyada her türlü kötülüğü işleyip ahirette şefaatile kurtuluş doğru olur mu?” diye itiraz edebilir.

Doğrusu, şefa-at konusuna in-sanlar arası ilişkiler bakımın-dan, hele de çarpık olanlarından bakılırsa kafalar tabii ki karışır. Özellikle şefaatin bir suçluya, zalime veya azgın kişilere yapı-lan torpil gibi sunulması bunda etkili olmaktadır. Ayrıca bu kafa karışıklığı, kavramların bağlam-dan ve terimlerin bütünlükten koparılarak bölük pörçük ele alınmasından kaynaklanmak-tadır.

Peki, şefaati nasıl anlamalı-yız?

Geleneksel metinlerimize ba-kıldığında şefa-at kavramı, istiğ-far kavramıyla birlikte ele ali-

nır. Bununla kavramın bağlamı kurulmuş ve sistem bütünlüğü sağlanmış olur. Öyleyse dünya-da istiğfar neyse ahirette şefa-at odur. Başta Hz. Peygamber ol-mak üzere bütün Müslümanlar, din kardeşlerinin bağışlanması için istiğfar şeklinde dua etmişlerdir. İstiğfar, “bağışlanma talebi” demektir. Kur’an’da Hz. Peygamber’e, “Hem kendi gü-nahın hem de mümin erkek-ler ve kadınların günahları için bağışlanma talebinde bulun.” (Muhammed, 47/19.) buyrulmuş-tur. Demek ki Rahmet Pey-gamberinin dünyadaki kadın erkek bütün müminlere yöne-lik bağışlanma talebinde bu-lunması Yüce Allah tarafından buyrulmuştur. Yine Kur’an’da Hz. İbrahim’in dilinden, “Ey Rabbim! Kıyamet gerçekleş-tiği gün beni, anne babamı ve bütün Müslümanları bağışla.” (İbrahim, 14/41.) şeklindeki duası bize bildirilmiştir. Bu bildirme sadece bir haber verme değil,

Hz. İbrahim’in örnek alınması ve yaptıklarının uygulanması içindir. Demek ki bizler de anne babamız başta olmak üzere bü-tün müminler için bağışlanma talebinde bulunabiliriz, hatta bulunmalıyız da. Şefa-at de aynı minval üzere ahirette bağış-lanma talebinde bulunmaktır. Bu noktadan bakılınca kafala-rı karıştıracak hiçbir hususun olmadığı açıktır. Kişinin yakın-larının ve sevdiklerinin bağış-lanmalarını istemesi ve bunun için dua ve talepte bulunması erdemlerin en güzelidir. Kısaca şefa-at, hesap gününde Allah’ın izin verdiği bazı kimselerin yine Allah’ın izin verdiği müminler için dua ve bağışlanma tale-binde bulunmasıdır. Burada bir torpil veya Allah’a rağmen bir iş yapılmasından söz edilemez. Bunların her ikisi de Allah’ın şa-nına yakışmaz.

Öyleyse torpil iddiası nere-den çıkıyor?

Bu iddia, dünyadaki aracılıklar-la ahiretteki şefaatin birbirine karıştırılmasından kaynaklan-maktadır. Dünyadaki aracılık anlamındaki şefaatin iki anlamı vardır: Birincisi, bir kişiyi bir şah-sa tanıtmak, özelliklerini anlat-mak ve tavsiye etmektir. Buna günümüzde referans denmek-tedir. Çalışma hayatında çok kabul gören bir uygulamadır. İkincisi ise suç işleyen birisine kefil olmak veya güvence ver-mek suretiyle bağışlanması için aracılık yapmaktır. Her iki tür aracılık anlamında şefa-at, Yüce Allah için geçerli değildir. Çün-kü Yüce Allah bütün kullarını herkesten daha iyi bilmektedir, tanıtılmasına ve tavsiye edilme-sine gerek yoktur. Dünyadaki şefaatin ikincisine gelince bir

kişi hakkında Allah'a güvence verilmesi veya kefil olunması söz konusu olamaz. Yüce Allah hiçbir şeye ihtiyacı olmayan ve gücü her şeye yeten, ortağı olmayan bir ilahdır; ne kefile ne de güvenceye ihtiyacı vardır. Ahiretteki şefaata ise bu ikisinin de dışında olup Yüce Allah'ın kullarına dünyada istiğfarla açtığı bağışlanma kapısını ahirette şefaata açmasıdır. İstiğfar da şefaata de Yüce Allah'ın kullarına rahmeti, lütfu ve ikramıdır. Kulların eksiklikten ve hatadan arınmaları mutlak anlamda söz konusu olmadığına göre, bu tür bir imkân verilmesine ihtiyaçları bulunmaktadır. Öte yandan nasıl ki Yüce Allah, ihtiyacı olmadığı hâlde evrendeki olgu ve olayların meydana gelmesini, âdetullah denilen sebeplere bağlamışsa kullarının bağışlanmasını da istiğfar ve şefaata gibi dua sebeplerine bağlamıştır.

İyi de bu, adalete aykırı değil mi?

Meseleye düz bakıldığında yani konu bir suçlunun veya zalimin bağışlanmasına indirgenildiğinde tabii ki adalete aykırı gibi görülebilir. Ancak şunu bilelim ki Yüce Allah'ın her işi ve emri, adalet ve hikmet doğrultusundadır. Dolayısıyla adaleti ve hikmeti zedeleyecek şekilde bir bağışlamada bulunması söz konusu değildir. O yüzden dünyada istiğfara sınırlandırmalar getirildiği gibi ahirette de şefaate sınırlamalar getirilmiştir. Söz gelimi, Hz. İbrahim'in putperest olan babasına, Hz. Nuh'un isyan eden oğluna ve Hz. Muhammed Mustafa'nın münafıklara yönelik istiğfarına Yüce Allah izin vermemiştir. Onlar da bu sınırlamaya uymuşlar ve bizlere ör-

nek olmuşlardır. Öte dünyadaki şefaata de sınırsız olmayacaktır. Kur'an'da açıkça belirtildiği gibi kâfire, müşrike ve münafığa şefaata olmayacaktır. Ayrıca İmam Matürîdî'nin belirttiği gibi şefaata izni için kişinin gayret göstermesi ve ona layık olacak işler yapması gerekmektedir. (Te'vilât Ehli's-Sunne, V, 371-372.)

Şefaata için izin mi olacak?

Elbette. Hesap gününün yegâne hükümranı Yüce Allah'tır. Şefaata etmek de şefaata edilmek de O'nun iznine tabidir. O'nun izni olmadan, hiç kimse şefaata edemeyeceği gibi yine hiç kimse şefaata edilme hakkını elde edemeyecektir. "İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir?" (Bakara, 2/255.) ayetiyle "Allah katında izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz." (Sebe, 34/23.) ayeti, şefaatin Allah'ın iznine bağlandığını ifade eder.

Kimler şefaata edecektir?

Nebe suresinin 38. ayeti bunu bildirmektedir. Meal, Yüce Allah şöyle buyurur: "Rahman'ın katında ancak izin verdikleri konuşabilecektir. Konuşan da ancak doğruyu söyleyecektir." İmam Matürîdî, ayette geçen "doğru" ifadesinin hak ve hakikat anlamına geldiğini belirtir. Buna göre hakkın, haklının ve hakikatin yanında yer alanlara ancak şefaata izni verilecektir. Bu niteliğe sahip olanlar, başta peygamberler olmak üzere şehitler ve salih kimselerdir.

Şefaata edilme hakkına kimler sahip olacaklardır?

Dünyadan imanla göçen her kadın veya erkek mümin bu hakka sahiptir. Daha önce söy-

lediğim gibi bu hakkın elde edilmesi son noktada Allah'ın iznine bağlıdır. Bu izin bir yönüyle Yüce Allah'ın merhamet ve bağışlayıcılığına, diğer yönüyle ise adalet ve hikmetine bağlıdır. Yüce Allah kullarına karşı merhametli ve bağışlayıcı olduğu gibi adaleti ve hikmeti de asla ihmal etmez. Dünyada her türlü rezaleti, zulmü ve kötülüğü işleyen ahirette şefaata kurtulması Allah'ın adaletine ve hikmetine uygun düşmez. Nitekim günahkâr ve isyankâr müminler cezalarını çektikten sonra ancak cennete girebileceklerdir. Öyleyse şefaata için öncelikli şart dünyadan mümin olarak ayrılmasıdır. İmam Matürîdî'in dediği gibi şefaata layık olacak işler yapmak şartı da çok önemlidir. Demek ki ne şefaata sınırsızdır ne de cennet rastgele girilecek bir yerdir.

Peki, bu dünyadan bir kişiye şefaata edilip edilmeyeceği bilinebilir mi?

Dikkat ederseniz şimdiye kadar biz şefaata ilgili nitelikler ve şartlardan bahsettik. Tek tek şahıslar hakkında bir şey söylememiz mümkün değildir. Çünkü biz, kişilerin şahsi hâllerini ve kalplerinden geçeni bilemeyiz. Biz ancak zahire göre hüküm verebiliriz. Kalplerden geçeni ve insanların gizlediklerini ancak Allah bilir. Hz. Peygamber'in buyurduğu gibi "Onların hesapları Allah'a aittir." (Buhari, İman, 16.) deriz ve işi O'na havale ederiz. Nitekim Yüce Allah, Kur'an'da Hz. Peygamber'e hitaben, "Senin görevin tebliğ etmektir, hesaba çekmek bize aittir." (Rad, 13/40.) buyurmuştur. Çünkü "hesap gününün yegâne hükümranı ve sahibi Yüce Allah'tır." (Fatiha, 1/4.) ■

ABDULFETTAH EBU GUDDE

KİTAPLAR ARASINDA GEÇEN BİR HAYAT

Enbiya YILDIRIM

Son yüzyılın önde gelen İslam âlimlerinden Ebu Gudde, 1917 yılında Halep'te doğdu. İlkokulun ardından on dokuz yaşına kadar ticaretle meşgul oldu. Sonra kendisini ilme adadı ve Halep'teki Hüsreviyye Medresesinde ilmî tahsile başladı. Ardından Kahire'ye giderek Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesinden mezun oldu. (1948) Bununla yetinmeyerek aynı üniversitenin Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesinde iki yıl öğretim metotları alanında ihtisas yaptı. Kahire'deyken zamanının önde gelen hocaları arasında sayılan Muhammed Ragıp et-Tabbah, Ahmed Muhammed ez-Zerka, Ahmed Muhammed Şakir gibi üstatlardan dersler aldı. Bu hocalar yanında, yetişmesinde ve İslami ilimlere bakışının şekillenmesinde son devir Osmanlı ulemasından Zahid Kevseri'nin (1952) çok özel bir etkisi vardır. Bu hocası, onun hayatının geri kalan kısmını derinden etkilemiştir. İlk oğluna Zahid ismini vermesi, bazı çalışmalarını ona ithaf etmesi keza "Kevserî" nispetini kullanması bu etkiyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Son şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi de Ebu Gudde'nin yararlandığı âlimler arasındadır.

Ebu Gudde, Mısır'daki eğitimini tamamladıktan sonra Halep'e geri döndü. Bazı okullar ile medreselerde on bir yıl hocalık yaptı. Sonrasında siyasete atıldı ve Suriye Meclisi'ne milletvekili seçildi. Meclisin feshedilmesi üzerine Şam Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesinde öğretim üyeliğine başladı. 1965 yılında da Riyad'a gitti. Burada adı daha sonraları İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi olarak değiştirilecek olan üniversitede dersler verdi. Yaz tatili için geldiği memleketi Halep'te İslam karşıtı olarak değerlendirdiği bazı girişimlere karşı çıktığı için Baas Rejimi tarafından bir grup insanla birlikte bir yıl kadar hapsedildi. 1967 yılında İsrail ile yaşanan altı gün savaşlarının olumsuz tesiri nedeniyle hepsi salıverildi. Hapisten çıktıktan sonra Suriye'de yaşaması imkânsız hâle gelince Riyad'a dönerek oraya yerleşti. Aynı üniversitede yirmi üç yıl süreyle hocalık yapıp yoğunluklu olarak hadis, hadis usulü ve fıkıh usulü dersleri okuttuktan ve üniversitenin yapılanmasına ciddi katkılar sunduktan sonra Kral Suud Üniversitesine geçti. İki yıl da burada süren hocalığının ardından emekliye ayrıldı. Emeklilik döneminde, kendisine büyük saygı duyan Ramazan el-Buti'nin de aracılık etmesiyle Suriye devletinden gelen davete icabet etti ve on yedi yıl sonra Halep'i tekrar görebildi. Lakin buradayken görmesinde baş gösteren zayıflık nedeniyle tedavi olmak amacıyla Riyad'a dönmek durumunda kaldı. Sağ gözünün retinası yırtılmıştı. Uygulanan tedavi, sonuç vermedi ve 1997 yılında ağrılarla geçen bir sürecin ardından vefat etti. Vasiyeti üzerine Medine'ye nakledilerek çok sevdiği Resulüllah'a daimi komşu olmak üzere Cennetü'l-Baki kabristanına defnedildi. Meşhur İslam iktisatçısı Abdussettar Ebu Gudde de onun yeğenidir.

Uluslararası kişiliği

Suudi Arabistan'daki hocalığı yanında Sudan, Katar, Yemen, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde de misafir öğretim üyesi olarak bulunan Ebu Gудde, pek çok devlet yanında ülkemizdeki farklı şehirlerdeki ilmî etkinliklere de katıldı, talebelerle bir araya geldi. Bu nedenle "ilim seyyahı" olarak nitelendirildi.

İslami ilimlerle meşgul olan herkesin hac, umre veya başka amaçlarla gittiği Suudi Arabistan'da uzun süre bulunması, farklı ülkelerde ilmî faaliyetlere katılması onun çevresini genişlettiği gibi tanınırlığını da artırmıştır. Nitekim dünyanın farklı coğrafyalarına dağılmış binlerce öğrencisi içinde Nureddin İtr, Muhammed Avvame, Selman Nedvi, Nurettin Boyacılar dikkat çekmektedir. Bunun yanında çeşitli vesilelerle Riyad'a ilim tahsiline gitmiş, Türk öğrencilerin pek çoğu fakülte dersleri yanında evindeki derslerini takip ederek bazı kitapları onunla bitirmişlerdir.

Bunun yanında Gудde, dünya Müslümanlarının dertleriyle ilgilenen, kendisini odasına hapsetmemiş bir akademisyendi. Aksiyoner biri olduğunun en güzel delili üstlendiği görevlerdir. Örneğin; Halep'te liselerin müfredatını, Suudi Arabistan'da İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesinin ve Yüksek Hukuk Enstitüsünün ders programlarını hazırlamıştır. Ayrıca Şam Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesince hazırlanan Fıkıh Ansiklopedisi'nin müdürlüğü-

Ebu Gудde'yle arkadaşlık veya ona öğrencilik yapmış olan herkesin şahadetine göre o, Allah Resulü (s.a.s.) gibi sade bir yaşam tarzını benimsemiş, zarif, insanlarla ilişkilerinde her zaman nazik, alçakgönüllü, ağzından incitici bir söz çıkmayan, ağırbaşlı bir âlimdi.

nü yapmıştır. Mısır'da yanında bulunduğu Hasan el-Benna ile arasında oluşan dostluk vesilesiyle de -Mustafa Sibai gibi insanlarla birlikte- İhvan-ı Müslimin Teşkilatı'nın Suriye kurucuları arasında yer almış, bilahare liderliğini üstlenmiştir. Çeşitli uluslararası ilim konseylerinde de üye olarak görev almıştır.

Tabiatı

Ebu Gудde'yle arkadaşlık veya ona öğrencilik yapmış olan herkesin şahadetine göre o, Allah Resulü (s.a.s.) gibi sade bir yaşam tarzını benimsemiş, zarif, insanlarla ilişkilerinde her zaman nazik, alçakgönüllü, ağzından incitici bir söz çıkmayan, ağırbaşlı bir âlimdi. Onunla aynı mecliste bulunanlar vakarından mutlaka etkilenirler, gönül bağı kurarlar ve "Müslüman işte böyle olmalıdır" derlerdi. Geçmiş âlimlerimiz ibadet ve ilmi bir arada götüren, bunun yanında İslam ahlakıyla hayatını bezemiş olan bilginleri "rabbanî âlim" diye tanımlarlardı. Şüphesiz ki gaybı bilen Allah'tır ancak Ebu Gудde Hocamızı tanıyan herkes onun böyle biri olduğuna hüsn-i şahadet etmektedir. Ayrıca "allame" olarak tanımlanması da onun için ayrı bir taltiftir. Said Havva'nın onu her fırsatta Kur'an okuyan, günlük zikri olan, gözü yaşlı bir mümin olarak tanıması bundandır.

Onun tatlı üslubunu ve insanlarla olan ilişkilerindeki alçakgönüllülüğünü görmenin en güzel yollarından biri de ülkemiz kütüphanelerinde bulunan çeşitli yazmaları temin etmesi için M. Said Hatiboğlu'na yazdığı

mektuplara bakmaktan geçer. Bu mektuplar, günümüz Müslümanlarının birbirlerine nasıl yaklaşmaları ve ilişkilerini nasıl kurmaları gerektiği noktasında iyi birer örnektir.

Ülkemiz insanı için ne ifade ettiği

Ebu Gudde, ülkemizde çok farklı bir sevgiyle sevilmiştir. Elbette bunun pek çok nedeni vardır. Komşu ülkeden olması, Sünni çizgiye sıkı bağlılığı, zaman zaman yurdumuza ziyaretler gerçekleştirmesi ve hiç şüphesiz ki merhum M. Emin Saraç ile birlikte Mustafa Sabri ve Zahid Kevseri'ye Kahire'de öğrencilik yapması en önemli sebeplerdir. Aralarındaki bu dostluk, onun ülkemizi sıklıkla ziyaret etmesine, kendisinin de tanınmasına ve sevilmesine vesile olmuştur. Hâlihazırda İstanbul'da yaşamını devam ettiren öğrencisi, hadis bilgini Muhammed Avvame de bu sevginin pekişerek artmasına katkı sağlamaktadır.

Eserleri

Kitap yazım ve tahkik çalışmalarını emeklilik sonrası yoğunlaştıran Ebu Gudde başta hadis, hadis usulü olmak üzere akaid, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, tarih, öğretim metotları gibi çok geniş yelpazede yetmişten fazla eseri yayına hazırlamıştır. Yaptığı çalışmaların büyük kısmı, geçmiş bilgilerin yazılmış olan eserleri günümüz insanına kazandırmak olduğundan tarihin günümüze taşınmasına ve geçmiş ulema ile zamanımız ilim ehli arasında köprü kurulmasına aracılık ettiğini söyleyebiliriz.

Hiç şüphesiz onun elinin bu kitaplara değmiş olması yayımladığı eserlere çok farklı bir kıymet ve tat kazandırmıştır. Çünkü o, yayımladığı kitapların metinlerini sağlam bir şekilde yayınlamakla kalmamış mükemmel şekilde dipnotlandırmıştır. Onun bu dipnotlarda yazdıkları geniş araştırmalarının ve birikiminin şahididir. Hatta sadece dipnotlarını okumak suretiyle insanın bilgi dağarcığını ziyadesiyle geliştirebileceğini söylemek mübalağa olmaz. Çünkü bunlar, çok değişik kitaplarda farklı yerlerde dağınık olan bilgileri bir arada zikretmektedir. Bu bilgiler, özellikle genç araştırmacılar için çok büyük önem taşımaktadır. Kitapların sonuna koyduğu geniş indeksler de çalışmalarının özeti mahiyetindedir. Bu sayede kitabın tamamını okuma imkânı bulamayanlar indekslere bakmak suretiyle işlerine yarayabilecek pek çok değerli bilgiye kolayca ulaşabilir.

Çalışmalarının bir özelliği de -ilmî nezaketten asla kopmadan- gerek yazdığı ve gerekse tahkik ettiği kitaplarda ismi geçen eski âlimleri keza hocaları da dâhil olmak üzere kendi zamanındaki bazı bilgileri eleştirmesidir. Nitekim pek çok konuda anlayamadığı hadis bilgini Nasıruddin Elbani'yi eleştirmesi onun bu yönünün şahididir. Esasında onun çalışmalarına bakarak ilmin nasıl gelişebileceğini ve bunun yöntemini öğrenmek mümkündür.

Ebu Gudde'nin tahkik ettiği bazı kitaplar yanında kaleme aldığı bir kısım çalışmaları da

pek çok dile tercüme edilmiştir. Bunlar özellikle gençlere İslami şuur kazandırma ve onları gelenekle, değerlerimizle buluşturma noktasında büyük hizmet görmüştür. Bunların bir kısmı şunlardır: *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, *İslam Âlimlerinin Gözüyle Zamanın Kıymeti*, *İlim Yolunda Sabır*. İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin hadis alanındaki birikimine dair Arap dünyasında kısmen var olan olumsuz algıyı yıkmak için yayına hazırladığı Muhammed Abdurreşid Nu'mani'nin *İmam-ı A'zam Ebu Hanife'nin Hadis İlmindeki Yeri* adlı eseri de zikredilmeyi fazlasıyla hak etmektedir. ■

Suudi Arabistan'daki hocalığı yanında Sudan, Katar, Yemen, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerde de misafir öğretim üyesi olarak bulunan Ebu Gudde, pek çok devlet yanında ülkemizdeki farklı şehirlerdeki ilmî etkinliklere de katıldı, talebelerle bir araya geldi. Bu nedenle "ilim seyyahı" olarak nitelendirildi.

İHTİMALLER DENİZİNDE BOĞULMAK: KAYGI BOZUKLUĞU VE ÇÖZÜM YOLLARI

Kaygı duygusu, tehdit ve tehlike algılandığı zaman ortaya çıkan, genelde geleceğe dair konularda hissedilen, somatik, duygusal ve davranışsal tepkiler içeren, hoş olmayan belirgin bir duygu durumudur. Tehdit ve tehlike algılandığı zaman insan yapısının duygusal davranışsal ve bedensel otomatik tepki vermesidir.

Vahşi doğadan bir örnekle başlayalım: Arkasında saklanan aslanın varlığını hissettiği an hızlı bir değişim yaşanır ceylanın bedeninde. Aniden nabızı hızlanır, etrafa dikkat kesilir, kasları gerginleşir, kalbi hızlı atmaya başlar. Aynı doğadaki diğer canlılar gibi tehlike ve tehdit algıladığımızda bedenimizde de hızla bu değişimler yaşanır. Bu tehdit, biz insanlar için arkadan gelen bir aslan olmayabilir. Çevremizde birisinin bize kötü bir bakışı, trafikte çalınan bir korna, haksızlığa uğramak, gece aniden duyulan bir ses gibi çok daha farklı etkenler birey için tehlike unsurudur. Böyle zamanlarda birey fark etmese de bedeninde aniden değişimler olur. Bedensel bu değişiklikler için de bizler günlük hayatta “kaygılandım” ifadesini kullanırız. Yani aslında kaygılanmak tüm diğer duygular gibi bedensel bir tepkidir. Kaygı, sinir sistemimizin savaş-kaç tepkisidir.

Burada fazlaca literatüre girmeden az ama önemli bir bilgi vermek gereklidir. Sinir sistemimiz böyle tehlike anlarında sempatik sinir sistemini aktive eder. Sempatik sinir sistemini, kaslarda gerginlik, nabızda hızlanma, kalp atışında artış, göz bebeklerin-

de büyüme gibi belirli bazı somatik tepkiler ile anlayabiliriz. Bazen sadece bir telefon konuşması yaparken dahi sırtınızı kastiğinizi veya nefesinizi tuttuğunuzu hissedebilirsiniz. İşte tam da bu anlar sempatik sinir sisteminizin aktive olduğunu ve kendinizi aslında tehdit altında hissettiğinizi göstermektedir. Sinir sistemimizin sakin olduğu, kasların gevşek ve rahat, nefesin normal akışında olduğu, nabızın daha yavaş attığı anlar ise parasempatik sinir sisteminin aktif olduğu anlardır. Normal/ sağlıklı bir insanın sempatik sistemden parasempatik sinir sistemine geçişinin yumuşak bir dalgada ama çoğunlukla parasempatik sisteminin aktif olması beklenir. Sadece gerekli durumlarda sempatik sisteme geçmek sinir sistemimizin sağlıklı olduğu anlamına gelir.

İşte tam da burada kaygı bozukluğu yaşayan bireylerden bahsedilebilir. Kaygı bozukluğu, zihninde olumsuz tüm senaryoları canlandıran ve ortada gerçekten tehlikeli bir durum olmamasına rağmen zihnindeki olasılıklar ile sempatik sisteme geçen kişilerin yaşadığı durumdur. Oldukça yorucudur. Çünkü beden, sempatik sinir sisteminde olduğu sürece oldukça enerji kaybedecektir. Bu ise sağlıklı bir sinir sistemi geçişi yapamamış olması demektir.

Yaygın anksiyete bozukluğunun tanı kriteri; en az altı ay süren günlük yaşama dair kontrol altına alınamayan, günlük hayatı etkileyen kaygı ve kuruntu hâlidir. Kaygı bozukluğu olan kişilerde kolayca yorulma, kolayca öfkelenme, odaklanamama, kas gerginliği gibi bedensel rahatsızlıklar, sürekli

uyku bozukluğu, sürekli diken üzerinde olma ve sosyal hayat kalitesinde düşüş görülmektedir.

Sinir sistemi geçişlerini bir alarm sistemine benzetecek olursak kaygı bozukluğunu, vücudun alarm sisteminin bozulması olarak düşünebiliriz. Bu kişiler için her an alarmın çalınması ne kadar rahatsızlık verici ise her an kaygı hâlinde olmak ve bedensel enerji harcamak da o kadar yorucudur.

Kaygı bozukluğu yaşayan bireylere güzel haber şudur ki belirli egzersiz ve profesyonel destek ile bu bozulan alarm sisteminizi yeniden güncelleyebilirsiniz. Bilişsel davranışçı terapi teknikleri ile zihinlerinde canlananların sadece birer düşünceden ibaret olduğunu zamanla anlayan danışanlar; bu düşüncelerle savaşılmadıkça rahatlamaya başlamaktadır.

Ayrıca hem terapi odalarında hem de evde uygulanabilecek bir diğer önemli yol, nefes ve gevşeme egzersizleridir. Yukarıda bahsettiğimiz gergin kasların gevşemesi parasempatik sinir sistemini aktive edecektir. Ve ne kadar sık deneyimlenirse birey o kadar rahatlamaya başlayacaktır. Bu açıdan parasempatik sisteme geçişi birey kendi kendisine de ya da bir profesyonel ile de deneyimleyebilir. Kısacası gevşeme ve nefes egzersizleri kaygıdan kurtulma yollarının başında gelir.

Bir diğer önemli nokta, kaygıya neden olan düşünce yapısının gerçekliğinin sorgulanmasıdır. Bazen yaşanan bir travma neden olabilmektedir kaygılı düşünceye. Bu durumlarda trav-

ma terapisi dediğimizi EMDR (Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme) terapisine gitmek ve travmayı çalışmak kişiyi rahatlatır. Ayrıca gerçek dışı düşüncelerin gerçekliğinin araştırılması ve mantıksız alt yapıların tekrar sorgulanıp düzenlenmesi gerekmektedir. Yani bakış açımızı yeniden gözden geçirmek, burada en önemli hususlardan birisidir.

Sempatik sistemin bedende yer tuttuğunu belirtmiştik. Buradan yola çıkarak enerjinin sağlıklı yollarla çıkması ve ardından rahatlamaya hâlinin gelmesi için düzenli egzersiz ve açık hava yürüyüşlerini tavsiye ediyoruz. Egzersiz ve açık hava yürüyüşleri, bedende sıkışan tüm duyguların sağlıklı boşalmasına

yardımcı olacaktır. Kaygı bozukluğu dâhil tüm olumsuz duygu durumları için sporu tavsiye ediyoruz.

Kafein kullanmanın kaygılı ruh hâlini artırdığına dair pek çok çalışma mevcuttur. Kafein tüketimini bırakmak kaygı bozukluğu yaşayan herkese önerdiğimiz bir diğer tavsiyedir. Yine düzenli beslenme de duygu iniş çıkışlarını düzenleyecektir. Sizi destekleyen kişiler ile görüşmek de iyi gelecektir. Sosyal destek her konuda en güzel kaynaklardan birisidir.

En önemlisi ise eğer kaygı bozukluğunuzun olduğunu düşünüyorsanız daha da kökleşmeden ya da panik atak nöbetlerine çevirmeden profesyonel destek almanız gerekmektedir. ■

BENİ DİNLEYEN BİRİ VAR

Rukiye DEMİRCİ KÖKLÜ

Kütahya Merkez 80 Evler Kız Kuran Kursu Öğreticisi

“Sizden hayra çağırın, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşu erenler onlardır.”

(Âl-i İmran, 3/104.)

Ani bir kararla oturdum yerden doğruldum. KYK yurtlarına diyanet personelinden “manevi danışman” alımı yapılıyordu ve ben bu alanda tecrübeliydim. Bulduğum ilde altı manevi danışman ihtiyacı vardı. Kolay olan herkes tarafından yapılabilirdi pekâlâ, ben zora talip olmalıydım.

Öyle olmalıydı ki yaralarına merhem olmayı düşlediğim üniversite öğrencilerinin varlığı, aynı zamanda benim aç olan ruhumu da doyurmalıydı. Hızlandırılmış bir prosedürle imzayı atıp altı dönemdir öğrencilik yaptığım kursumdan üç çanta özel eşyayı toplayarak ayrıldım.

Gençlere olan zaafımı bilen öğrencilerim orada bulunduğum süre zarfında bana her türlü maddi destekte bulacaklarına dair söz vererek göz yaşlarıyla beni kapıya kadar uğurladılar.

Yeni bir ortam, yeni bir kurum, yeni çalışma arkadaşları ve her biri bir diğerinden sevimli farklı 1431 sima...

Yolum uzun, yüküm ağırdı...

Selam verip tebessüm etmekle başladım işe. Gençlere cazip gelebilecek ne varsa onlarla donattım odamı. Rengârenk, cıvı cıvı... Personelle tanıştım usulünce. Çünkü hepimiz bu hayır projesinin ortaklarıydık ve güzel iş çıkartmak isteyen ortağımızı iyi seçmeliydi.

Başta hafız yurt müdürüm, mütevazı ve yardımsever eğitim sorumlusu memur arkadaş olmak üzere hepsi birbirinden değerli yurt personeliyle kaynaştım kısa zamanda. Önce selam verdim; ardından kelamıma eşlik etti sadaka niyetiyle tebessümledim. Ben biliyordum ki bulunduğum ortamda Türkiye'nin 81 vilayetinden, yüzlerce farklı görüş ve bir o kadar farklı hikâyeler çıkacaktı. Aynen öyle oldu...

Dinlenilmeye hasret kalmış, ilgilenilmeye muhtaç bir avuç gurbet kuşu belirdi karşımda. Onlar anlattı ben dinledim. Ben sustum; onlar da sustu. Susarak konuştuk beraber...

Kelamın yetmediği yerde sükûtumuz yetişti imdada. Altın tepsiler içinde bir derin sükûtlü! Ben onlara sundum; onlar da kabul etti.

Yargılamadım, yadırgamadım...

Sadece dinledim!

Bir şeyleri fark etmelerini sağladım.

Yalnız öğrenciler için orada bulunmak, öğrencilerin odasına kadar hizmet sunan özverili personele haksızlık olurdu.

Yağmurlu bir mesai gününde tanıştık yurdumuzun özel güvenliği İnci Hanım'la... Anadolu'da bir tabir vardır: Hükûmet gibi kadın, derler sağlam ve sert mizaçlı kadınlara. İnci Hanım da dışarıdan bakıldığında aynen öyle bir kadındı. Ama özünde çok merhametli olduğunu fark ettim daha ilk tanışmamızda.

Bizim yurt bahçemizde sokak köpekleri için ayrılmış bir bölüm vardır.

Öğrencilerimiz de personel de ilgilenmeyi çok sevdikleri için neredeyse blok başına on köpek düşer. Yurdumuzda dört ayrı blok var ve köpeklerden birinin kulakları kesilmiş, duymuyor. Bize Yaradan'ın emanet ettiği canlar, Allah'ın dilsiz kulları hayvanlar... Kulakları duymadığı gibi yağmur ve gök gürültüsünden de çok korkuyor. O sebeple yağmurlu günlerde sadece o köpek yurdun içine girmek suretiyle kendini koruma altına alır. Yurda geldiğinde büyük bir koyun kadar cüsseli olan köpeği odanın önünden kaldırmak için uğraşıyordu İnci Hanım. O esnada onu kahve içmeye odama davet ettim.

Birlikte kahve içerken ben hâlâ köpeğe olan merhametli tavırlarını düşünüyordum. Daha sonra düşünmem gerekecek derin mevzular olabileceğinden habersiz...

Anlatmaya başladı İnci Hanım gözyaşları içinde. Kendisi hem akrabalarıyla hem evlatlarıyla hem de en sevdiği kişi olan annesiyle imtihan edilmiş.

Yetersiz maddi imkânlarına rağmen senelerce hasta annesinin tedavi masraflarını karşılamış seve seve. Maddi durumu yerinde ve yurt dışında bir ablası daha olmasına rağmen. Annesini hep çok sevmiş, hep ona özlem duymuş İnci Hanım. Çünkü annesi uzun yıllar yurt dışındaymış. Annesine kavuştuğunda ise hastane odalarında bebekler gibi aylarca başını beklemiş. Kırkı yeni çıkmış el kadar bebeği refakatçi sandalyesinde, kendisi de yerde kartonlar üzerinde yatarak. Acziyetini anlayıp ağlayan annesini teselli etmiş hep... Üzülme anneciğim, demiş; ben bebekken sen bana bakıyordun, şimdi bebekler gibi ben sana bakacağım...

Bir kuş gibi uçup gitmiş anneciği avuçlarından. Kalbindeki

pili, onun daha da derinlerindeki evlat sevgisiyle sessizce. Annesi dinine düşkün bir bayanmış, ama imtihan o ki ne dinî ne de dünyevi görüşleri eşyle uyuşmayan bir babaları varmış başlarında. Babaları işten gelmeden anneleri namazını kılıp Kur'an'ını okusun diye pencerede nöbet tutan bir evlat...

Kendisi hiç güvenli bir ortamda bulunmadığı hâlde; büyüyünce güvenlik görevlisi olan bir kadın!

Üçüz evlatları olacağını öğrenmiş İnci Hanım, dünyalar kadar mutlu, umutlu.

Lakin takdir-i ilahi; ikisi tutunamamış hayata. Çok ağlamış birer avucunu dolduran kayıpları için. Dünyalar kadar mutluluğu yine dünyalar kadar hüzne dönüşmüş. Annesi dârı bekaya irtihal ettikten sonra eşi ve bir buçuk yaşındaki evladıyla yapayalnız kalmış koca dünyada.

Çalışmak zorunda olduğu için evladını bakıcıya vermek durumunda kalmış. Vicdan insanın en büyük zenginliği... Onu da yitirirse insan, insanlığından geriye ne kalır ki? Vicdansız bir bakıcı elinde akıl almaz

şiddetlere maruz kalan çocuğu ağır travma geçirmiş. Lâl olmuş; bülbül gibi şakıyan dilleri. Konuşmayı bırakmış senelerce.

Annesi Nurdan Hanım; eşinden uzak bir toprak altında kıldığı namazları, çektiği tespihleriyle huzur içinde Allahu alem. Anlattığı hayat hikâyesinden cimble tek tek çekip ibretlik cümleleri, merhem ettim ruhumun kanayan yaralarına.

Hayran kaldım annesi için nikâh yüzüğünü dahi satıp tedavi masraflarını üstlenen evlada. Hayran kaldım evladı için yüreği yerinden çıkacak kadar endişelenen anneye.

Hayran kaldım rüyasında, "Kızım, bana Duhan suresi oku." dediği için annesine Kur'an okutma çabası içinde olan kadına.

Ve kulaklarımda İnci Hanım'ın şu cümleleri yankılandı gün boyu: "Yere göğe sığdıramadığım annem, bir avuç toprağa mı sığıdı şimdi? Bana dünyada en mutlu olduğun an ne zaman deseler, annemin yaşadığı o günler, derim!" ■

SAHABE HATIRALARI

Zeynep Feyza AKKAYA |

Peygamber Efendimize gösterdikleri bağlılık ve teslimiyetleri ile tanınmış, Yüce Allah'ın indirdiği son dinin ilk inananları olma şerefine erişmiş kutlu bir nesil... Allah Resulü'nün kıymetli yol arkadaşlarıdır ashab-ı kiram.

Ümmetin göz aydınlığı sahabe neslini daha iyi anlamak, onların yaşantısında Hz. Peygamber'in örnek yaşantısına dair izler bulabilmek için yazılan *Sahabe Hatıraları* isimli eser, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı. Kitap, Elif Erdem, Hale Şahin ve Rukiye Aydoğdu Demir tarafından 2013-2016 yılları arasında *Diyanet Aile Dergisi*'nde, anlaşılır ve akıcı bir üslupla kaleme alınan yazılardan oluşuyor. Ön sözünde de işaret edildiği üzere ilmî hassasiyeti elden bırakmadan geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi amaçlayan kitap, okuyucuyu Allah Resulü ve kıymetli yol arkadaşlarının dünyasına daha yakından şahit olmaya davet ediyor. Okuyucuyu asr-ı saadet dönemine uzanan bir yolculuğa çıkararak bu çalışma, Allah Resulü ile sahabenin hatıralarına şahitlik ediyor. Eserde, birbirinden kıymetli otuz yedi sahabenin hayatı ele alınıyor ve onların örnekliliği ön plana çıkarılıyor.

Tüm mal varlığını infak ederek kendisine sadece Allah ve Resulü'nü bırakan, onun yol arkadaşı Hz. Ebu Bekir (r.a.); Resullullah'ın iki kızıyla evlendiği için "iki nur sahibi" (zinnureyn) sıfatıyla anılan Hz. Osman; Hz. Peygamber'in saadet vesilesi, vahiy geldiğinde onu sakinleştiren ve ona ilk inanan Hz. Hatice (r.a.); babasına bağlılığı ve düşkünlüğü sebebi ile "babasının annesi" olarak da bilinen kızı Hz. Fatıma; Allah Resulü'nün ağzından çıkan her sözü emanet olarak kabul eden Hz. Aişe (r.a.); Peygamber Efendimizin mübarek ağzından dökülen "Hayber'in fethine mi sevineyim yoksa Cafer'in dönüşüne mi!" sözlerinin muhatabı Cafer b. Ebu Talip (r.a.); Allah Resulü'nün gece koruması, gündüz gölgesi, gür sesiyle okuduğu ezanlarla cahiliyenin karanlığını aydınlığa çeviren Bilal-i Habeşi (r.a.); Hz. Peygamber'e imamlık yapma şerefine erişen, varlık ve yokluğun yalnızca imtihan, asıl olanın ise ahiret yurdu olduğu şuurunda olan Abdurrahman b. Avf; her hâliyle ümmet-i Muhammed'e, bedensel engelin ne fikir beyan etmeye ne de toplumda görev almaya engel olduğunu gösteren İbn Ümmü Mektum (r.a.) ve daha niceleri...

Hz. Peygamber'in güzide ashabına olan muhabbeti perçinlemek ve bu vesileyle de Allah Resulü ile kurduğumuz gönül bağlarını sağlamlaştırmak amacıyla kaleme alınan bu kıymetli eseri okuyucularımızın istifadesine sunuyoruz. ■

Demet Köseoğlu'nun sunumu ile

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOL: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOL: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

yeni bölüm

Pazar

12.30

DIYANET TV

diyanettv

diyanettv

diyanettv

diyanettv

“Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

(Nisa, 4/58.)

FİYATI 25,00 ₺